

KÖROĞLU

Dr. Yasin ŞEN

Yayın Bilgileri

İçindekiler

Sözbaşı

1. Bölüm

Destandan Tarihe Köroğlu

Köroğlu
Mitolojik Kahraman Köroğlu
Köroğlu'nun Tarihî Hayatı
Köroğlu Oğuz Boylarının Hangisine Mensuptur?
Âşık Köroğlu

2. Bölüm

Köroğlu Hikâyeleri Üzerine İncelemeler

Hikâye Kahramanı Köroğlu
Köroğlu Hikâyelerinde Geyik Motifi
Köroğlu Hikâyeleri'nde Masal Ögeleri
Köroğlu Hikâyelerinde Atasözleri

3. Bölüm

Köroğlu'nun Çevresi

Köroğlu'nun Atı Kırat
Köroğlu'nun Sâdık Dostu Ayvaz
Köroğlu'nun Diğer Koçakları
Köroğlu ve Dağlar

4. Bölüm

Köroğlu'nun Etkileri ve Dörtdivan

Köroğlu'nun Etkileri
Dörtdivan'da Köroğlu'nun İzleri

5. Bölüm

Köroğlu Şiirlerinden Seçmeler

YÜCE DAĞLAR BAŞINDA
KOÇ YİĞİTTE NEYLER KORKU
BİZİM İLLER ÇAMLIBELLER AŞK OLSUN
BENDEN SELAM OLSUN BOLU BEYİNE
İYİLİK ETTİĞİNDEN SAKIN KENDÜNÜ
ARKAM SENSİN KALEM SENSİN DAĞLAR HEY
KOÇ YİĞİTLER OLMAYAYDI
YOL VERİN DUMANLI DAĞLAR
YİĞİDİ DOĞURAN ANA BİN YAŞA

MERD DAYANIR NÂMERD KAÇAR
ŞU KARŞIKI YÜCE DAĞLAR
BİLMEM NEDENDİR
DEMİŞLER
GÖNÜL
UYAN GÖZÜ MESTAN
BİR YÂR YİTİRDİM

6. Bölüm

Köroğlu'na ve Kırat'a Şiirler

KIR AT / Ârif Nihat ASYA
ÇAMLİBEL'DE KOÇ KÖROĞLU SALAVAN'DA BEN / Bahaettin Karakoç
KOCACLAMA / Ali Akbaş
KIRATA DESTAN / Ali Akbaş
KÖROĞLU / Tarık Ziya Işın (Işıtman)
KÖROĞLU'NA MEKTUP / Abdurrahim Karakoç
KÖROĞLU / Yasin ŞEN
KÖROĞLU'NUN DİLİNDEN / Yasin ŞEN
DÖRTDİVAN'IN DAĞLARI'NA / Yasin ŞEN
KÖROĞLU'NUN KOÇAKLARA SESLENİŞİ / Yasin ŞEN
KÖROĞLU DESTANI / Fahri KAYAALP
KÖROĞLU DER Kİ / Ramazan YILDIZ
KÖROĞLU / Ömer Çağlın
KÖROĞLU DESTANI / Ali Balaban

Sonuç

Ekler

Ek-1

Söyleşi / Yasin Şen'le Köroğlu Üzerine Bir Söyleşi

Ek-2

Bolu'da Tespit Edilen Köroğlu Türkülerinin Notaları

Kaynaklar

Yazarın Biyografisi

Sözbaşı

*Meydan başında duranda
Çekip bıyığım buranda
Dişlerim kamaştıranda
İsterim pulat kemirem*

Köroğlu

Köroğlu araştırmaları hem ülkemizde hem de dünyada önemli bir noktaya ve bu konuda yapılan yayınlar da ciddi bir yekûna ulaşmış durumdadır. Yapılan yayınların ve çalışmaların ne kadarının bu konuya katkıda bulunduğunu ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur.

Sonuçta bu zamana kadar Köroğlu ilgili ciddi miktarda makale, yazı, kitap yayınlandı; Köroğlu üzerine sempozyumlar, paneller düzenlendi. Bu durum Köroğlu'nun Türk dünyasının ortak bir değeri olmasından neşet eden, aynı zamanda Türklüğü bir konu etrafında buluşturan bir imkân da olmuştur.

Köroğlu Türklerin yaşadığı çok geniş bir coğrafyada karşımıza çıkmaktadır. Köroğlu coğrafyalarından biri olan Bolu'da yaşarken biz de bu konuyla yakından ilgilendik. Köroğlu üzerine makaleler ve şiirler yazıp bazı derlemeler ve araştırmalar yaptık. Sonuçta yaptığımız bu araştırmaları, yazılan yazıları ve şiirleri bir kitap hâline bir araya getirmek istedik.

Öyleyse Köroğlu kimdir? O niçin bu kadar çok sevilmiştir? Tarihin karanlık dönemlerinden günümüze uzanan bir destan kahramanı mıdır, yoksa bir eşkıya mı yahut halkın gönlünde taht kurmuş biri midir Köroğlu?

Dağları mekân tutan, beylerden bac alan, Kırat'ıyla kanatlanıp uçan, Ayvaz'ıyla ve yanındaki koçaklarıyla düşmanı basan, dağlara methiyeler söyleyen, hem şiiri hem kılıcıyla heybetli, kuvvetli, aynı zamanda zalim beylere, paşalara karşı olan bu Köroğlu kimdir?

Köroğlu elbette bunlardan, bu isimlerden ve sıfatlardan birisidir veya hepsidir. Fakat bu isim etrafında pek çok alp ve yiğidin, askerin, eşkıyanın, kahramanın ve bizce en önemlisi bir destan kahramanının bir araya geldiği görülmektedir. Köroğlu, bazen mitolojik bir şahsiyet, bazen destanlarda yiğitliğiyle nam salmış bir kahraman, bazen de arşiv belgelerinde icraatları yüzünden devletin fermanlarına konu olan bir Celâlî'dir. Bilinmeyen devirlerden zamanımıza ve geleceğe doğru boz bulanık seller gibi akıp gelmekte olan tarihî birikim, onun da hayatını bazı bilinmezler, sorular, problemler eşliğinde günümüze taşımıştır. Yapılan çalışmaların önemli bir kısmı ise Köroğlu'nu bir mesele hâline getirmeye bugün de devam etmektedir.

Bu sebepten "Köroğlu kimdir?" dediğimizde "Şudur!" diye net cevaplar veremeyecek bir durumdayız. Bunun temel sebebi araştırmacıların onu ille de bir zamana ve mekâna ait göstermekten kaynaklanan tutumlarıdır. Fakat onun destan çağlarından bugünlere birikerek geldiğini, bu ad altında birden fazla şahsiyetin yaşadığını ifade edebiliriz.

Köroğlu her ne kadar hayatı belgelerle ispat edilebilen bir şahsiyet olsa da o, destansı hayatı ve bu yönüyle öne çıkan biri olmuştur hep. Bugün de özellikle Bolu'da böyle anılmakta, bu şekilde kabul görmektedir.

Aslında Köroğlu, O uzn melerde kendisinden söz edilen, Türkmenistan’da derlenen Dede Korkut Hikâyeleri’nden biri olan ‘‘Korkut’un Kabri Kazıldı’’ hikâyesinde kendisinden Bayındır Han’ın dört ordusundan birisini komuta eden bir destan kahramanı diye bahsedilen biridir. Dolayısıyla o, bir destan kahramanıdır. Onun bu destan  / mitolojik yönü halk hikâyelerinde de belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Bizim halk hikâyesi olarak kabul ettiğimiz anlatılar bir bakıma Köroğlu Destan ’nın bir devamıdır.

Görülen o ki, Köroğlu ismi etrafında zaman içinde bir kültür, edebiyat ve tarih meydana gelmiştir. O hem mekân hem de zaman olarak çok geniş bir dönemi ve coğrafyayı ilgilendirmektedir.

Köroğlu hikâyeleri yüzyıllar boyunca sayısız    k tarafından anlatılmış, onun adına şiirler söylenmiştir. Köroğlu’nun    klar arasında bu kadar çok sevilmesinin en temel sebebi onun    k geleneği içinde ‘‘  r’’ olarak kabul edilmesidir. Köroğlu’nun    klı ı destanlarda da belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. O, elinde sazıyla savaşlarda, mücadelelerinde bile d  manlarıyla s yle en; kılıcından önce sazını konu turan bir    ktir. Köroğlu’nun Demircioğlu, Kamber ve oğlu Hasan Bey gibi koçakları da onun bu durumundan nasiplenmi lerdir.

Tabir yerindeyse Köroğlu ırma ı, pek çok     n destana ve hik yelere yaptığı katkılarla zenginle erek günümüze kadar gelmiştir. Aslında Köroğlu hikâyelerinde destan gelene imizin gücünü de tespit etmek mümkündür. Şöyle ki, destan gelene imizin metinlerini biz bugün kimin ortaya koyduğunu bilmiyoruz. Köroğlu hikâyeleri de başlangıçta bir destan olarak ortaya çıkmış ve Türklerin Orta Asya’dan göçüyle beraber dünyanın dört bir yanına da ılmı tır.

Destandan halk hik yecili ine geçerken esasen Köroğlu anlatıları destan yönünü önemli ölçüde muhafaza etmiş ve zamanla çeşitlenen, zenginleşen büyük bir Köroğlu destan  ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı Fuzuli Bayat Hoca’mızın Köroğlu kitabında yer alan bir dipnottan mülhem olarak bu hik yelere ‘‘destan’’ demenin daha doğru olacağını kanaatindeyiz. Bu destan ırma ı, Köroğlu adına yazılan manzumeler ve çeşitli türde verilen eserlerle büyüyerek yoluna devam etmektedir.

Burada dikkatimizi çeken bir husus vardır:

Diğer destanların başına gelen esasen Köroğlu’nun da başına gelmiştir. Bu hikâyeler geniş Türk coğrafyasına yayılırken ne yazık ki, bir halk ozanı tarafından derlenip bir bütün hâlinde i lenmemi tir. Bunun temel sebebi bu destan parçalarının çok geniş bir coğrafyada yayılmış olmasıdır. Köroğlu hikâyelerinin dağınık bir şekilde ve çok tartı mal  olarak karşımıza çıkmasında bunun bariz bir etkisi vardır.

Bu durum bizi  unu göstermektedir: Köroğlu, Türk dünyasının ortak değerlerinden birisidir. Böyle olmakla birlikte diğer Türk devletlerinin yanı sıra Köroğlu’nun yaşadığı birden fazla yer vardır. Hem de ona izafe edilen yerleşim yerleri, da  ve geçitler bulunmaktadır. Geçmişten günümüze uzanan Köroğlu hikâyelerinin anlatıcılı ı da onun birden fazla yer tarafından sahiplenilmesine zemin hazırlamış olmalıdır.

Köroğlu'nun yaşadığının söylendiği pek çok yer vardır. Araştırmacıların, Köroğlu adında tarihî bir şahsiyetin yaşadığı yerler içerisinde Bolu'nun Dörtdivan ilçesine yakın dönemlerden itibaren dikkat çektikleri görülmektedir. Konu üzerine rahmetli Prof. Dr. Faruk Sümer hocamızın hem arşiv belgelerinde hem de Dörtdivan'da bazı araştırmaları olmuştur. Daha sonraları Anadolu'daki Köroğlu hikâyeleri, rivayetleri büyük ölçüde Bolu'yla özdeşleştirilmiştir.

Sonuç olarak Faruk Sümer hem bir röportajında hem de Köroğlu'yla ilgili çalışmalarında onun Dörtdivan'ın Sayık Köyü'nde doğduğunu arşiv belgelerine dayanarak tespit etmiştir. Bundan sonra Bolu'da Köroğlu üzerine yapılan çalışmaların, düzenlenen panel ve sempozyumların arttığı görülür.

Bu bilimsel toplantılarda Köroğlu üzerine yeni yaklaşımlar, onunla ilgili yeni bilgiler ve tespit edilen yeni hikayelerin varlığı dikkat çekmektedir. Fakat burada Faruk Sümer hocamızın tespitlerini saymazsak Dörtdivan'da yaşayan Köroğlu'yla ilgili elle tutulur bir araştırma ne yazık ki mevcut değildir. Halbuki bu Köroğlu hakkında arşiv belgelerinde bazı kayıtlara ulaşma imkânı vardır.

Aslında bizim böyle bir çalışmaya girişmemizin temelinde özellikle Bolu/Dörtdivan merkezli yapılacak bir araştırmaya duyulan ihtiyaç yatmaktadır. Biz Dörtdivan Kültür Atlası çalışmamızda Köroğlu'nun Dörtdivan'daki izlerine nispeten dikkat çekmiştik. Fakat konuyu Bolu / Dörtdivan'ı dahil ederek ele alan bir çalışmaya ihtiyaç olduğu ortadaydı. Bu çalışmanın elbette böyle kesin bir iddiayla yazıldığını söylemiyoruz. Fakat en azından mahallî olarak bazı hususlara dikkat çekmeye çalıştığımızı ifade etmek istiyoruz.

Neticede biz Köroğlu'nun destanî ve tarihî şahsiyetini de katarak böyle bir kitabın yazılmasına girişmiş olduk. Burada onun mitolojik ve destanî yönü işlendikten sonra dünyada, Türkiye'de ve özellikle de Bolu'nun Dörtdivan ilçesinde Köroğlu'nun bazı izlerini takip etmeye çalıştık. Bunu yaparken de destandan hikâyeye, tarihten günümüze uzanan Köroğlu konusunu, bu mevzunun yoğun bir şekilde yaşadığı Bolu üzerinden ele almaya ve anlatmaya çalıştık.

Sonuçta Köroğlu'yla ilgili yeni ve eski bazı çalışmalara atıfta bulunan böyle bir çalışma ortaya çıkmış oldu.

Köroğlu araştırmalarında en çok dikkati çeken hususların başında kendini tekrar eden yahut meseleye hemen hiçbir teklif getirmeyen araştırmalar gelir. Bizim de kaçınılmaz olarak bu araştırmalara atıfta bulunduğumuz ve zaman zaman tekrara düştüğümüz olmuştur. Biz burada gerek yorumlarımızla ve gerekse Bolu'da ve Dörtdivan'da bu konuda tespit ettiğimiz materyalle konuya yeni teklifler getirmeye, en azından bu hususta yeni malzemeler ortaya koymaya çalıştık.

Köroğlu'nun hayatı etrafındaki söz konusu tartışmalara ve durumlara kaynakların ışığında temas ettikten sonra niyetimiz Köroğlu'nu tanıtmak ve onun hayatını ve yaşadığı çevreyi eldeki bazı bilgi, belge ve yorumlarla beraber ele almaktır.

Burada Bolu isminin telaffuz edilmesi bizce yeterli değildir. Evet Köroğlu, Bolu'nun, Türkiye'nin, hatta Türk dünyasının ortak bir değeridir ve belki de yakın gelecekte Orta Asya

Türk Cumhuriyetleri ile aramızda ortak bir kültür ortamının tesisinde köprü isimlerden birisi olacaktır. Fakat biz burada Dörtdivan isminin de öne çıkarılması gerektiğini ve bu toprakların merkeze alınarak Köroğlu'nun hayatına yeniden bakmak gerektiğini düşünmekteyiz. Bu çalışmanın yapılma gayelerinden birisi budur. Çalışmamızın ilgili bölümünde bu hususta elde ettiğimiz materyali paylaşmaya özen gösterdik.

*

Bu kitap altı bölümden ve ekler kısmından oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde Köroğlu'nun destanî-mitolojik yönü üzerinde durulmuş; buradan hareketle onun Köroğlu anlatılarının kaynağı olduğu hususu anlatılmak istenmiştir.

Kitabın ikinci bölümü Köroğlu hikâyeleri üzerine yaptığımız incelemelere ayrılmıştır. Bu kısımda ayıca bu hikâyelerde bulunan masal unsurları, atasözleri ve geyik motifi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde “Köroğlu'nun Çevresi” başlığı altında Kırat'la Köroğlu'nun, Ayvaz başta olmak üzere etrafında bulunan bazı koçaklar ele alınmıştır. Burada ayrıca Köroğlu ve dağlar konusu da işlenmiştir.

Dördüncü bölümde Köroğlu'nun etkileri üzerinde durulmuş ve burada ayrıca Dörtdivan'da yaşayan Köroğlu söz konusu edilmiştir.

Beşinci bölümde ise Köroğlu'na izafe edilen veya Âşık Köroğlu'na ait bazı şiirlere yer verilmiştir.

Altıncı bölümde ise Köroğlu ve Kırat üzerine çeşitli şairler tarafından kaleme alınmış manzumelere yer verilmiştir.

Sonuç kısmında ise bu araştırmanın sonunda ulaştığımız bazı sonuçları söz konusu etmeye çalıştık.

Kitabın ekler bölümünde bizimle yapılan bir söyleşi metni ve Köroğlu türkülerinin notaları yer almıştır.

Bu çalışmanın Köroğlu araştırmalarına bazı teklifler getirdiğini, var olan bazı teklifleri desteklediğini ve yorumladığını zannediyoruz.

Genelde oldukça karmaşık bir şekilde değerlendirilen; mitolojik kökeni ihmal edildiği ve tarihte tek bir Köroğlu varmış gibi hareket edildiği için iyice çıkmaza giren Köroğlu araştırmalarındaki bazı meseleler böylece belki biraz aydınlığa kavuşur ve bu hususta daha gerçekçi, ayağı yere basan ve ilmi araştırmalar ortaya çıkar diye ümit ediyoruz.

Bu kitap, Köroğlu araştırmalarını değerlendiren, bunların bir dökümünü yapan bir araştırma değildir. Bu çalışma, Bolu'yla ilgili devam eden araştırma ve yayınlarımızın seyrinin soncusunda ortaya çıkmış ve burada Köroğlu hakkındaki düşüncelerimiz, bazı kaynaklardan hareketle değerlendirilmiştir.

Bu kitabında ortaya çıkmasında ve yayınlanmasında DİVANKAV'ın çok önemli katkıları olmuştur. Vakıf başkanı Ahmet Ersoy'un şahsında DİVANKAV'ın yönetim kuruluna burada teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmamızın Koroğlu araştırmalarına mütevazı bir katkı olarak görülmesini dilerim.

Yasin Şen
Bolu, 2026

1. Bölüm
DESTANDAN TARİHE
KÖROĞLU

KÖROĞLU

*Ozan geldi bunu böyle söyledi
Gönül coştı aşk deryâsın boyladı,
Yeryüzünde zâlimlere neyledi
Köroğlu'nun destanını gör imdi*

Ahmet Kutsi Tecer

Türk Edebiyatı Tarihi içerisinde şahsiyetinin birden fazla yönüyle öne çıkan isimler vardır. Bu isimlerin etrafında zamanla güçlü gelenekler meydana gelmiştir. Köroğlu bunlardan sadece birisidir.

. Onun destanî bir kişilik olarak görülmesinin yanı sıra karşımızda asker, şair ve Celali bir Köroğlu da vardır. Halk nazarında bunların hepsi bir Köroğlu'nun etrafında toplanmıştır. Bunun böyle olması da gayet normaldir. Fakat “Köroğlu kimdir?” diye sorulduğunda ve onun hayatı bilimsel bir çerçevede ele alındığında bu sefer karşımıza birden fazla Köroğlu çıkmaktadır. “Köroğlu'na ilişkin bir yığın karmaşık sorun, yıllardan beri çözüm bekliyor.”¹ diyen Hüseyin Seçmen'in bu konudaki sözleri bizce yerinde bir tespittir ve bu sorunlar bugün de büyük ölçüde çözümlenmeyi beklemektedir.

Köroğlu'yla ilgili bu meselelerin özünde kanaatimce Köroğlu Destanı'nın tıpkı Manas Destanı gibi büyüyen, genişleyen, çeşitlenen ve âşıklar ve halk hikayecileri tarafından yeni ilavelerde bulunan yapısının etkisi vardır. Benim kanaatim Köroğlu Destanı bitmiş ve tamamı derlenmiş bir destan değildir. O, doğal bir destan olarak genişlerken ne yazık ki, kayda geçirilmemiştir.

Kabul gören anlayışa göre bu destanın yirmi dört kolda devam etmesi² tıpkı Oğuz Türkünün boy teşkilatındaki gibi yirmi dört gruba ayrılması onun hem mitolojik tarafıyla hem de devam eden bu destan anlatıcılığı geleneğiyle ilgili olmalıdır. Ancak Orta Asya rivayetleri söz konusu olduğunda Köroğlu anlatılarının daha fazla koldan teşekkül ettiği de anlaşılmaktadır.

Sözün özü Köroğlu Destanı, tamamlanmış bir destan değildir. Aslında bu destan devam eden ve teşekkülü süren bir destandır. Ancak destan dönemi esasen “sözlü edebiyat”ın hâkim olduğu bir dönemdir. Toplumsal hayatta meydana gelen bazı değişimler ve İslâmiyet'in Türkler arasında yayılması sonucunda yazı öne geçmiş; dolayısıyla destandan halk hikâyeciliğine geçiş de bir bakıma zaruri olmuştur.

¹ Hüseyin Seçmen, Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri, Deniz Yayınları, İstanbul 1983, s. 7.

² “Bugüne kadar duyulan Köroğlu Destanı söyleyişleri, Azerbaycan'dan Rumeli'ne kadar uzanan çok yaygın ve geniş bir alanda yirmi dört çeşitleme hâlinindedir. Bunlar, birbirinden farklı gibi görünseler de aslında tek bir çekirdeğin çevresinde gelişen parçalar gibidir. Nitekim, hâlâ halk arasında söylenen Köroğlu şiirleri ya birer olayı anlatmakta, ya bir güzelleme ile destandan olayların çevre olarak yerini yurdunu belirtmekte; ya bir koçaklama ile destan kahramanlarından birini çizmekte veya birinin macerasını vermekte; yahut bir türkü ile olayları birbirine bağlamaktadır.” M. Necati Sepetçioğlu, Karşılaştırmalı Türk Destanları, İrfan Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul 1998, s. 148.

Köroğlu hikâyelerinin tamamlanmamış bir destan olduğu konusunu başka bazı araştırmacılar ve yazarlar da dile getirmiştir. M. Necati Sepetçioğlu bu destanın hikâye çekirdeği en geç teşekkül etmiş destanlardan birisi olduğunu ifade eder ve şöyle der:

“Türk Destanları içinde en geç çekirdeklenen, ötekilerine göre çok yeni bir destandır. Türklerin, bugünkü büyük ve kutsal yurdumuz olan ve sadece bu sebepten bile her birimiz için olağanüstü bir değeri olması ve öylesine değer taşıması gereken Anadolu ve Rumeli topraklarımıza yerleşmelerinden sonra çekirdeklenmiş ve gelişmiş olması Köroğlu Destanının bugüne kadar aynı etkili gücüyle yaşamasına sebep olmuştur. Hâlâ Anadolu ve Rumeli topraklarımızda Köroğlu Destanı söylenilir; coşkuyla anlatılır, dinleyenler de öyle dinlerler.”³

M. Necati Sepetçioğlu, sözlerine şöyle devam eder:

“Bunlardan da anlaşılacağı üzere Köroğlu Destanımız olanca güzelliğine ve bir bütün gibi görünmesine rağmen, destan olarak gelişimini tamamlamamıştır. Çekirdeği vardır ve olağan gelişmesini göstermiştir; değişik zamanlarda, değişik ozanların eliyle ve diliyle ayrımlar yapıp eklemeler eklenmiş; bunlar bir halk süzgecinden geçerek halkın o güzel hayal gücünden de alacağını alıp şekillenmiştir. Fakat, yazılı şekli, bütünü üzerinden ve nazım hâlinde bir tek ozan işinden geçmemiştir. Bu işlem de yapıldıktan sonra elimizde tam ve mükemmel bir Köroğlu Destanı var diyebileceğiz. 1978 yılında Sovyet Rusya'ya yaptığım bir gezide Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan'da, Özbekistan'da ve Kazakistan'da da, yalnız yer adları değişmiş olarak söylenmekte olduğunu duydum ve dinlemiş idim. Belirtmekte yarar görüyorum.”⁴

Sözün özü bütün bu yorumlardan da anlaşılacağı üzere Köroğlu Destanı tamamlanmış bir destan değildir.

Diğer Türk destanlarının başına gelen Köroğlu Destanı'nın da başına gelmiş gibidir. Üstelik destan kahramanı Köroğlu'nun hayatına bu adla anılan başka kişilerin hayatları da karışmış ve onun hayatını yazılı belgelerle bile çözümlemek güç bir hâl almıştır. Fakat bir mesele gibi duran bu durum Azerbaycan, Türkmenistan gibi yerlerde Köroğlu'nun varlığını da açıklamaktadır. Çeşitli Türk topraklarında bu destanın varyantlarına rastlanması ve bunların birbirini tamamlayan bir özellik arz etmesi destanın Türk'ün doğal destanlarından biri olması ve geniş bir coğrafyaya yayılması dolayısıyladır.

³ M. Necati Sepetçioğlu, Karşılaştırmalı Türk Destanları, İrfan Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul 1998, s. 147.

⁴ M. Necati Sepetçioğlu, Karşılaştırmalı Türk Destanları, İrfan Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul 1998, s. 148.

Köroğlu Heykeli. Dörtdivan.

Bugün elde bulunan Köroğlu şiirlerinin bu destan geleneğinin anlatıcıları tarafından destana ilave edilmiş olabileceğini burada ifade etmek isteriz. Tabii bunlar şimdilik bu husustaki düşüncelerimizdir. Köroğlu'yla ilgili meselelerin hâlâ çözümlenmeyi beklediği, bu konuda daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu ortadadır.

Köroğlu'yla ilgili meselelerin temelinde onun tarihte aynı adı taşıyan birkaç kişiyi ifade etmesinin yanında en temelde onun bir destan kahramanı olarak da karşımıza çıkması yatmaktadır. Bütün meselelerin özünde bunların hepsinin tek bir Köroğlu olarak algılanması düşüncesi vardır.

Tarihî belgelerde olduğu kadar destan döneminden gelen halk hikâyeleri geleneğinde de ısrarla yaşatılan bir Köroğlu'muz var. Aynı zamanda yakın zamanlarda bulunulan bir hikâye ile onun Oğuznâme geleneği içerisinde bir kahraman olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Köroğlu aslında bir geçiş tipi olarak da kabul edilebilir. Bu durumda Köroğlu'nu “Şamdan Âşık, Alptan Erene” alt başlığı ile inceleyen Fuzuli Bayat'ın tespitlerine katılmak durumundayız:

“Mitolojik düşünce, tarihî gerçekliğin akışında taktim edilmekle yeni bir destan türü, yeni bir kahraman tipi şekillendirmiştir. İşte Köroğlu kendinde eski ile yeniyi birleştiren geçiş kahramanıdır. Sözün gerçek anlamında Köroğlu, ayrı ayrı ele alındığında ne alptir ne İslâmî değer kazanmış velidir. O, bunların her ikisini birleştiren alp erendir.”⁵

Bu durumda Köroğlu, destan çağlarından süzülüp gelmiş hem İslamiyet öncesinde hem de sonrasında toplumsal hayatımızda önemli yeri olan alp ve eren kimliğiyle bütünleşmiş ve

⁵ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 13.

buradan tarihsel döneme uzanan bir kahramandır. Bu husustaki bazı durumları ve düşüncelerimizi aşağıda ele almakla beraber burada kısaca değinmiş olalım.

Sonuç olarak biz, Köroğlu'yla ilgili problemlerin temelde onun tek bir şahsiyetmiş gibi ele alınmasından kaynaklandığını düşünüyoruz. Dolayısıyla bu giriş kısmında bu temel problemlere değinmeye çalıştık. Çalışma boyunca bizim de aynı problemi hissettiğimizi belirtmek isterim. Fakat bizim burada onu belli kalıplara oturtmak gibi bir derdimiz olmadığı için çeşitli yönleriyle kendini gösteren Köroğlu'nu bazı başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk.

Köroğlu'yla ilgili yorumlarda onun Osmanlı padişahlarına karşı olduğuna dair bir iddia ileri sürülür.⁶ Bu büyük ölçüde ideolojik bir yakıştırmadan ibarettir. Karşımızda destan kahramanı, asker, şair ve Celâlî hatta veli kabul edilen beş tip Köroğlu bulunmaktadır. Köroğlu'nun güçlü bir kimlikle Anadolu'da yaşamasında destan kahramanı Köroğlu'nun büyük payı vardır. Bunun yanı sıra Osmanlı ordusunda İran üzerine düzenlenen seferlerde, Tebriz ve Şirvan'ın fethinde âşık ve yeniçeri askeri Köroğlu'nun da bulunduğunu biliyoruz. Evliya Çelebi'nin söz ettiği Köroğlu da bu olmalıdır. Öncelikle biz, bir destanla karşı karşıyayız ve bu destana geniş bir coğrafyada, hatta Osmanlı hudutları dışında bile ilavelerde bulunulmuştur. Bu durumda Köroğlu nasıl oluyor da Osmanlı padişahlarına karşı olabiliyor?

Dediğimiz üzere bu problemin temelinde sadece tek bir Köroğlu varmış ve o da Celali olmuş “Köroğlu”dan ibaretmiş gibi hareket edilmesinden ve meseleye ideolojik bir çerçeveden bakılmasından kaynaklanan durumlar vardır. Bu da bu destanları, halk hikâyelerini yanlış yorumlamaya sebebiyet vermektedir. Köroğlu araştırmalarında böyle bir durum ne yazık ki zaman zaman görülmektedir. Bu konuda Fuzuli Bayat'ın tespitleri ilmî ve oldukça yerindedir:

“Tarihî coğrafi araştırma metodunun en verimli yönü Köroğlu Destanı'nda Celalîler İsyanının ve Tebriz Ayaklanması'nın izlerini görebilmek olmuştur. Gerçekten de Anadolu ve Azerbaycan varyantlarında Köroğlu'nun tarihi katmanı belirgin bir şekilde görünmektedir. Celâlî Köroğlusunu ve Mitolojik Köroğlu, destanda bir bütün oluşturmak yoluyla yeni epik kahraman tipini şekillendirmiştir. Ancak araştırmalarda belgelere dayanarak Köroğlu'nu, olmazsa olmaz düşüncesiyle eşkıya ve devlete baş kaldıran bir tip gibi takdim etmek de tamamen yanlıştır. Hatta bazı araştırmalarda Köroğlu, Robin Hood'la, Serp Haydutları vb. Avrupa eşkiyaları ile kıyaslanmış, sonunda eşkiyalık öyküsü ortaya konulmuştur. Diğer taraftan eğer Köroğlu gerçekten de 16. yy.'da yaşamış Celâlî ise veya 16. yy. şairiyse, o zaman Celâlî Ayaklanmaları ile hiçbir ilgisi olmayan Kazak, Türkmen, Özbek, Karakalpak, Kalmık, Arap, Tacik Köroğlu (Goroğlu, Gurguli) Destanları nasıl ortaya çıkmıştır.”⁷

Fuzuli Bayat'ın haklı tenkitlerine bizim de katıldığımızı ifade edelim. Yine aynı yazarın “Köroğlu ile alakalı olarak yazılmış birçok makale ve kitapta filoloji ilmini o kadar da ilgilendirmeyen bazı noktalara gereğinden fazla önem verme, konunun dışına çıkma gibi yanlışlıklara da rastlamak mümkündür. Tasvir karakterli bu tip araştırmalar ve incelemeler

⁶ Bkz.: Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. XI.

⁷ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşıka, Alptan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 10-11.

daha çok bir önceki araştırmanın varyantı gibi görünür.”⁸ sözleri de edebiyat tarihi araştırmacılığında birbirini yinelemekten öteye gidemeyen araştırmalar ve incelemeler için yerinde bir tespittir.

Bu çalışmaların seyri başka konular üzerinde de yığın gibi karşımıza çıkmakta ve edebiyat tarihçiliğimizin birçok meselesi görmezden gelinmektedir. Bu destan kahramanlarının belli kalıplarla incelenmesi ve sadece dogmatik bir zihniyetle meselelere yönelmek yüzünden akademik dünya kısırlığını ve “bilgi” üretemeyen tavrını Köroğlu konusunda da ısrarla sürdürmektedir. Bu hususta Dede Korkut Hikâyeleri ve Köroğlu araştırmalarında Azerbaycan ve Türkiye’deki çalışmaları karşılaştırmak bizdeki mevcut araştırmaların hangi durumda olduğunu görmeye yeter.

Dolayısıyla karşımızda çok katmanlı ve geniş Türk coğrafyasında kabullenilmiş bir destan bulunmaktadır. Onun hakkında genel geçer bilgilerden yola çıkarak yeni ve ilmî şeyler söylemek oldukça zordur:

“... Köroğlu gibi büyük ve mürekkep, çok varyantlı ve versiyonlu, tarihî ve siyasî olaylara bağlı bir destan hakkında yeni bir şey söylemek imkânsızdır. Köroğlu çeşitli adlar altında ve çeşitli türlerde (destan, halk şiiri ve efsane şeklinde) Orta Asya’da ve Horasan’da, (Türkmen, Özbek, Kazak, Karakalkap, Tacik, Kalmık, Arap, Afkan, Kürt) Kafkas’ta, (Azerbaycan, Kumık, Ermeni, Gürcü, Abhaz) Anadolu ve Balkanlar’da, (Türk, Gagauz, Balkan Türkleri) Sibiry’a (Tobol Tatarları) ve Başkırtlar’da yayılmıştır. Köroğlu değişik Türk şivelerinin yanı sıra en az yedi dilde (Ermenice, Gürrüce, Kürtçe, Abazaca, Arapça, Tacikçe, Afkanca) ifade edilmiştir veya ifade edilmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulmadığı için yapılan araştırmalar sanki birbirini tekrarlayarak Köroğlu’nun tarihî-sosyolojik taraflarını, tarihî-coğrafi kimliğini çok güçlü şekilde belirtmeye çalışmıştır. Oysa Köroğlu’na başka bir yönden baktığımızda, onun epik kahraman tipi olarak şekillenmesinde önce Şamanlığın, sonra da tasavvuf katmanının güçlü olduğunu görmekteyiz. Köroğlu geçiş tipi olarak Oğuz alplik kurumunun bütün yönlerini halk sufizminin erenlik kategorisi üzerine geçirmiştir. Başka şekilde söyleyecek olursak, Köroğlu eski mitolojik tefekkürden Orta Çağ İslami tefekkürüne geçmiştir.”⁹

Dolayısıyla Köroğlu Destanı, Türk dünyasının birçok yerinde bir destan mahiyetinde karşımıza çıkan, zaman içinde katmanları beliren ve halk hikâyeciliğine geçişte birçok yeni varyantları oluşan bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Köroğlu anlatıları Anadolu’nun birçok yerinde karşımıza çıktığı gibi Türklerin yaşadığı geniş coğrafyada da yaşatılan bir anlatı geleneği meydana getirmiştir. Bu sebeple onu birçok ülke, bölge ve şehir sahiplenmektedir. Fakat burada şöyle bir problem ortaya çıkmaktadır: *“Köroğlu Destanı’nın ayrı ayrı coğrafi bölgelerde ve tarihî yönde araştırılmasının en tehlikeli tarafı bu ortak Türk destanını bölgeleştirmek, parçalamak olmalıdır.”¹⁰*

Bu durumda Köroğlu, sadece tek bir bölge ve coğrafyada değil, büyük Türk coğrafyasında karşılaştığımız bir destan kahramanıdır. Onun çeşitli ülkeler ve şehirler

⁸ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Alptan Erne, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 11.

⁹ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Altan Erne, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 12.

¹⁰ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Altan Erne, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 155.

açısından sahiplenilmesi bazı avantajlar yanında bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Bir kere Türk dünyasında bizi birbirimize bağlayan köprülerden birisi de destan geleneğimizdir. Orta Asya Türklüğü ile Anadolu Türklüğü bu sayede ortak hikâyeleri ve destanları dinlemişler, aradaki mekân farkına rağmen bir kültür köprüsü kendiliğinden oluşmuş ve varlığını muhafaza edebilmiştir. Köroğlu da bu köprülerden birisidir.

Köroğlu Zirvesi (Muhammet Tarhan)

MİTOLOJİK KAHRAMAN KÖROĞLU

“Destan, daima değişen, hayatî bir şeydir.”¹¹ der Pertev Naili Boratav. Boratav’ın bu tespiti onun Köroğlu Destanı kitabında geçiyor ve Köroğlu’nun hayatının destanî yönünü açıklıyor. Biz de çalışmamızın bu kısmında onun hayatının bu yönüne yönelmeye çalışacağız. Çünkü destan kahramanı olan Köroğlu anlaşılmadan aynı adı taşıyan diğer şahsiyetlerin çözümlenmesi oldukça güçtür.

Fuzuli Bayat’ın da ifade ettiği gibi Köroğlu, bir geçiş kahramanıdır ve “bu geçişi; alpten alp erene, şamandan âşığa, mittin tarihe anlamak mümkündür. Bu geçit, tarihi, sosyal, kültürel ihtiyaçtan doğmuştur.”¹²

Köroğlu’nu, zamanlar boyunca derinleşen bir konu perspektifinden en iyi değerlendiren cümleler bize göre bunlardır diyebilirim. O, belli bir bölgenin veya yerin değil, Türk destan geleneğinin ve Türklerin ortak bir değeri ve kahramanıdır. Köroğlu, büyük bir Oğuz Destanı’nın dönüşen ve bugüne kadar gelen kollarından birisidir.¹³

Mitten tarihe geçerken Köroğlu da zamana ve mekâna uygun olarak yeni formlar elde etmiştir. Karşılaştığımız birçok Köroğlu’nun varlığının temelinde bu durum ve onun mitolojik bir kahraman olması yatmaktadır. Bu göz önünde bulundurularak biz de burada günümüz Köroğlu algısının çok önemli referanslarından biri, hatta ilki olduğunu düşündüğümüz mitolojik kahraman Köroğlu’nu belli başlı bazı kaynaklar ve destan metinlerinden hareketle ele almak niyetindeyiz.

Köroğlu Destanı’nda ucu bucağı görünmeyen destan katmanlarıyla karşılaşmak mümkündür. Buradaki Köroğlu kimdir, ne zaman yaşamıştır, onun Oğuz epik geleneği içerisindeki mevkii nedir, Türkmenistan’da derlenen Dede Korkut Hikâyeleri’nde karşılaştığımız Köroğlu’nun hikâye kahramanı Köroğlu ile nasıl bir ilgisi vardır?

Günümüzde ısrarla tek tip bir Köroğlu anlayışından meseleye bakıldığı için bu sorulara net cevaplar vermek pek de mümkün görünmüyor. Bir de Köroğlu ısrarla tarihsel bir kişilik olarak ele alınıyor. Bu durumda mitolojik kahraman olan Köroğlu’nun anlamak güçleşmektedir. Öte yandan ona zaman zaman ideolojik bir elbise giydirildiğini de görmekteyiz.

Mitolojik Köroğlu, bunların her birinden ayrıdır. O, Türk Dünyası’nın ortak değeridir. Hatta Türklerle beraber yaşayan diğer milletlerin kültürlerine sinen Köroğlu’nun da bununla bir ilgisi olduğu düşünülebilir. O hâlde karşımızda destandan halk hikâyeciliğine geçen bir

¹¹ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul 1984, s. 17.

¹² Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşıka, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 155.

¹³ Köroğlu konusunun bu yönüne günümüz araştırmacıları da dikkat çekmişlerdir. Bir örnek olması açısından Cemal Kurnaz’ın şu sözlerini paylaşalım: “Bizim kültürümüzde bir Köroğlu var. Büyük Oğuz Destanının bir kolu olan Köroğlu destanları Türk dünyasının her yerinde bilinir. Gelenekte var olan bu hikâye en son, Bolu’daki bir Köroğlu ile güncellenerek Anadolu’da yaşamaya devam etmektedir.” Cemal Kurnaz, Dövüşçü Millet, TEDEV Yayınları, İstanbul 2022, s. 18.

kahramandan söz ediyoruz, demektir. “Demek ki, mitolojik Köroğlu, destanda sadece kalıntı şeklinde değil, ayrıca epik tahkiyeye tâbi edilmiş biçimde yaşatılmıştır.”¹⁴

Mitolojik kahraman veya destan kahramanı Köroğlu’nun ortaya çıkışı, doğumu da bazı olağanüstülükler taşımaktadır. Özellikle Köroğlu’nun Türkmenistan rivayetlerinde bunu görürüz. Biz burada, bu rivayete yer vermek istiyoruz:

Cıgalı Bey, oğlunu ve gelini kaybedince kendi neslini devam ettirecek bir erkek evlattan mahrum kaldığı düşüncesiyle oldukça üzülmemektedir. Bir gün Cıgalı Bey’e rüyasında “Kalk Cıgalı Bey, senin bir oğlun oldu, gelininin kabrine git yokla!” denir. Bu sözler ona rüyasında tekrar söylenir. Cıgalı Bey’in büyük oğlu Gencim’in bir çobanı, bir keçinin bir mezarın yanına gidip kaybolduğunu, sonrada yeniden ortaya çıktığını fark eder. Çobanlar mezarın yanına gittiklerinde orada bir çocuk olduğunu görürler. Gencim Bey, bu durumu babasına anlatır. Cıgalı Bey ve Türkmen halkı, bu mezarın yanına gelerek bu çocuğu görürler. Onun bir erkek olduğunu fark edince çocuğu yakalamak isterler. Çocuğu yakalarlar ve ona ne ad konması gerektiğini istişare ederler. Halk çocuğun adının “Ruşen” olmasına karar verirken o topluluğun biraz uzağında bulunan bir ihtiyar, “Bu çocuk adıyla dünyaya gelmiş. Onun adı Göroğlu’dur!” der. Fakat çocuğa halk Ruşen adını vermeyi uygun bulur. Cıgalı Bey ise halk ne derse desin, çocuğun adının eninde sonunda Göroğlu olacağını düşünür.¹⁵

Burada dikkati çeken husus Köroğlu’nun olağanüstü bir şekilde doğumudur. Bu, onun bir destan kahramanı olmasıyla yakından ilgilidir.

Köroğlu’yla ilgili son zamanlarda önemli çalışmalar yapılmış ve bazı yeni metinler tespit edilmiştir. Bunlar onun destanî hayatına ışık tutabilmektedir. Bunlarda dikkat çeken bazı malumat vardır. Bu çalışmalardan belki en önemlisi Dede Korkut’la Köroğlu’nun görüştüğüne dair anlatılardır. Bu bilgiler Prof. Dr. Necati Demir’in Dede Korkut Destanı’nın Türkmenistan Boyları kitabında yer almaktadır.

Köroğlu’nun ve arkadaşlarının zikredildiği kısım “Korkut’un Kabri Kazılığı” (Korkut’un Kabri Kazıldı) başlığını taşımaktadır. Necati Demir’in verdiği bilgilere göre bu bölüm Türkmenistan’da Daşhavuz Öğretmenlik Enstitüsü’nde öğretmen olarak vazife yapmış Ata Rahmanov tarafından, Daşhavuz ilinin Kalinin ilçesinin bir obasında yaşayan Gurban Kılıç Çakanoğlu’ndan derlenmiş ve 1989 yılında yine Türkmenistan’da yayınlanan Yaşlık Jurnalı’nda yayınlanmıştır.

Bu kısım Necati Demir’in kitabının en kapsamlı bölümünü oluşturmaktadır. Bu kısımda Korkut Ata, Oğuzlar arasında uzun uzun çeşitli toylara katılmaktadır. Bu toylar bazen çocuğu olmayan hanın çocuğu olması, başka boyda bir erkek çocuğun kakül bırakması, Oğuzlar arasındaki antlaşmaları halletmek, avdan tövbe etmek, düşmana üstün gelmek, evlilik, küslerin barıştırılması, Dış Oğuz’a göç eden Oğuzların geri döndürülmesi vb. sebeplerle icra edilmektedir. Dedem Korkut (metinlerde genelde Korkut Ata şeklinde geçer) bir toydayken Oğuz boylarından biri onun yakın bir yerde toyda olduğunu öğrenir ve bir bahane ile onu toya davet ederler. Bunun için bazen üç, bazen dört atlı gönderilir.

¹⁴ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşıka, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 109.

¹⁵ Metin Ekici, Türk Dünyasında Köroğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 106.

Korkut Ata toy davetlerinin hemen hepsini kabul eder ve daveti alır almaz yol hazırlıklarına başlar. Gelenlerle beraber yola koyulur. Yalnız burada Korkut Ata dinlenmek üzere kendisine tahsis edilen çadırına her çekildiğinde “Korkut’un kabri kazıldı!” şeklinde gâipten bir ses duymaktadır. Kitapta yer verilen Korkut’un Kabri Kazıldı II’de bu sesi Korkut Ata’nın katıldığı toylarda kendisi kopuz çalıp destan, hikâye anlatırken dinleyenlerin içinden birisi söylemektedir.

Korkut Ata’nın, her seferinde bu sesi duymaktan ötürü canı sıkılır. Yine de bu sesler kesilmez. Fakat giderek bu sese alışır. Bazen hiç dikkate bile almaz. Ancak bir gün Sırderya Nehri kenarında gezerken bu sesi birden yine duyar. Canı sıkılır. Kendisini nehre atmak ister. Ancak bu ses yine ona seslenir. “Korkut namertlik etme. Ölümünden kurtuluş yoktur. Sen mutlak öleceksin. Ölüm vaktin yaklaştı. Yine kırk ay, kırk gün, kırk gece geçtikten sonra emaneti vereceksin. O vakte kadar il ve ulus ile hoşlaş, vedalaş, helalleş!”¹⁶ diye bir ses kulağına gelir. Korkut Ata bunun üzerine denilen süre kadar yaşar. Bu sürenin sonunda İç Oğuz ve Dış Oğuz’da kim varsa çağrılır. Helallik, hoşluk alınır. Korkut Ata, o sırada vefat eder. Naaşı Oğuz ilinde Türkistan’a götürülür. Orada defnedilir.

Burada bu kadar bilgi vermemizin sebebi metinde Köroğlu’yla ilgili olan bir kısımdır.

Bu anlatıya göre Köroğlu Çardağlı Çandıbil denen bir yerde yaşamaktadır. Burası Köroğlu’nun Türkmenistan rivayetinde onun ve arkadaşlarının yaşadığı yerdir. Köroğlu halkını buradan yönetmektedir. Kendisi buranın sultanı Cıgalı Beg’in torunu Adıbeg’in oğludur. Çandıbil, Türkiye’de Çamlıbel olmuştur. Ayrıca Çandıbil, Türkmenistan’ın başkenti Aşkabat yakınlarında bulunmaktadır. Köroğlu burayı kendisine merkez yapmıştır.¹⁷

Bir gün Köroğlu ve arkadaşları bir meclis kurmuş oturmaktadır. Ayvaz kopuz çalmakta ve bir şeyler anlatmaktadır. O sırada Köroğlu da bir köşede dinlenmektedir. Köroğlu birden yerinden sıçrar. Kendinden geçmiş bir hâlde öylece oturmaktadır. Ayvaz saz çalmayı ve hikâye anlatmayı bırakır. Köse Zennar, Köroğlu’nun hâlinde bir gariplik olduğunu anlar. Durumu sorarlar. Köroğlu gördüğü düşü anlatır. “Benim gözüme üç yangın göründü, bu yangınlar gittikçe bizim yurdumuza yakınladı. Herkes kaçmaya başladı. Ben de ne edeceğimi bilmeden sıçrayıp uyandım.” der.

Köroğlu’nun arkadaşları bu rüyayı kendilerine göre yoralar. Neticede herkes bir şeyler söyler. Köroğlu’nun Deli Perren adlı bir yiğidi vardır. O “Bu rüyayı sadece Kokrut Ata bilir.” der. Köroğlu üç yiğidi Korkut Ata’yı bulmak üzere görevlendirir. Onlar da atlanıp yola çıkar. Bunlardan biri de Köse Zennar’dır. Bu yiğitler Vekil Han’ın, oğlu Konur Bey’in esaretten kurtuluşu şerefine düzenlediği bir toyda Korkut Ata’yı bulurlar. Köse Zennar durumu anlatır. Korkut Ata yol hazırlığına başlar. Köroğlu’nun gönderdiği yiğitler ve Korkut Ata uzun yolları geçtikten sonra Çardağlı Çandıbil’e varırlar. Köroğlu ve halkı Korkut Ata’yı bir menzil öteden karşılamaya çıkarlar. Köroğlu ve Korkut Ata Karıkale denen yere gelirler. Burası

¹⁶ Necati Demir, Dede Korkut Destanı’nın Türkmenistan Boyları, Ötüken Yay., İstanbul 2020, s. 161-210.

¹⁷ Necati Demir, a. g. e., s. 175.

Köroğlu'nun mekânlarından birisidir. Burası bugün Türkmenistan'ın güneybatısında yer alır ve Mahtumgulu bölgesinin idari merkezidir.¹⁸

Köroğlu, Korkut Ata'yı çok güzel ağırlar. Herkes en güzel kıyafetlerini giyer. Korkut Ata'nın gelişi bir toy sevinci içinde kutlanır. Köroğlu'nun meclisinde muhabbet halkası kurulur. Sohbetler edilir, misafirler gelir. Yeme-içme ve muhabbet faslından sonra Korkut Ata dinlenmek üzere çadırına çekilir. Daha sonra Köroğlu "Korkut Ata'yı daha nasıl güzel ağırlayabiliriz?" diye halkının ulularını çağırır, müşavere eder. Bunun için yine Köroğlu'nun mekanlarından biri olan Tazekale seçilir. Burada insanlar birikmeye başlar. Burada büyük bir ziyafet olur. Açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir. Korkut Ata elinde kopuzuyla destan söyler. Bu sırada Köroğlu gördüğü düşü Korkut Ata'ya anlatır. Korkut Ata şöyle der: "Ey oğlum Köroğlu! O senin üç yangının, gelmekte olan açlık yıllarıdır. Siz bu açlıktan ilinizi ve ulusunuzu iyi koruyun!"

Köroğlu, Korkut Ata'ya ilini açlıktan nasıl koruması gerektiğini sorar. Destanın burasında Korkut Ata manzum olarak bunun tedbirlerini söyler. Ticaret yapmayı, mahsul biriktirmeyi, bunları iyi saklamayı, israf etmemeyi tavsiye eder. Bundan sonra Köroğlu, halkının ulularına üç günün sonunda mahsul yığmakla ilgili bir görüşme yapacağını duyurur. Köroğlu yiğitleriyle beraber görüşmenin nihayetinde Korkut Ata'dan çadırından çıkmak üzere müsaade ister. Korkut Ata bir başına kalır. Yine o sesi duyar: "Korkut'un kabri kazıldı!"

O sırada içeriye misafirler girer. Bunlar Göklen Han'ın elçileridir. Göklen Han'ın halkı birbirine düşmüş ve barışı sağlamak üzere Korkut Ata davet edilmektedir. Bu sırada Köroğlu durumu öğrenmiş ve Korkut Ata'nın yanına gelmiştir. Korkut Ata, Köroğlu'na eğer gitmezse il halkının birbirine düşeceğini, savaş olacağını söyler. Köroğlu onun gitmesine razı olur. Uğurlamak için dışarı çıkar. Köroğlu, Korkut Ata'yla vedalaşır. Korkut Ata gelen elçilerle birlikte yola koyulur.

Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan Boyları'nda Köroğlu bir de Bayındır Han'ın üzerine yürüyen Togta Han münasebetiyle de söz konusu edilmektedir. Togta Han, İç ve Dış Oğuzlar'ın hükümdarı Bayındır Han'ı yenmek ve onu ortadan kaldırmak istemektedir. Bunun için yüz bin kişilik bir ordu hazırlamıştır. Bayındır Han bunu bir casusu yoluyla haber alır ve Togta Han'ın gece yürüyerek gündüz dinlenerek üzerine geldiğini öğrenir.

Bunun üzerine Bayındır Han bütün Oğuz boylarına iki yüz bin kişilik bir ordu hazırlanması emrini verir. Tez zamanda iki yüz bin kişilik bir ordu hazırlanır. Savaş hazırlıkları biter. Bu arada Korkut Ata savaş için toplanan bu Oğuz yiğitlerine nasihatte bulunur.

Bayındır Han ordusunu hazırladıktan sonra komutayı ele alıp yürüyüşe geçer. Bir dağın eteğinde durur. Askerlerini dörde ayırır. Ordunun bir kısmı Togta Han'ın askerlerini sağ ve arka taraftan kuşatacaktır. Bu askerlere Salur Kazan yolbaşlık edecekti. İkinci kısım ise düşmanın geldiği yolun batı tarafına yönelecektir. Bu kısma da Köroğlu yolbaşlık edecektir. Ordunun üçüncü kısmına Teke Beyi Zaman Bey yolbaşlık edecektir ve düşmanın geldiği

¹⁸ Necati Demir, a. g. e., s. 179.

yolun doğu tarafına yönelecektir. Dördüncü kısma ise Bayındır Han yolbaşlık edecektir ve o Togta Han'ın tam karşısına çıkacaktır.

Bu savaşta Togta Han ve ordusu büyük bir yenilgiye uğrar. Togta Han kaçmaya çalışırken Köroğlu onu esir alır. Ellerini bağlar ve Bayındır Han'ın huzuruna getirir.

Burada dikkatimizi çeken husus Köroğlu'nun Salur Kazan, Korkut Ata ve Bayındır Han gibi Dede Kokut Destanı'nda çok önemli yerleri olan şahsiyetlerle birlikte anılması, Bayındır Han'ın ordusunu komuta etmesi ve savaşta düşmanın hükümdarını esir alıp Bayındır Han'a getirmesidir. Bu durum Bayındır Han'ın Köroğlu'na itimadının hiç de boşa gitmediğini, onun güçlü bir destanî şahsiyete sahip olduğunu, Oğuz destan geleneği içinde yüzlerce yıldan beri niçin yaşadığını bize göstermektedir.

Bunun işaret ettiği bir diğer durum ise Türk destanlarının bir bütün olduğunun ve bunların Oğuznâme geleneği içinde ele alınması gerektiğinin yeniden ortaya çıkmasıdır. Burada Türk destan geleneğinin en önemli şahsiyetleri bir aradadır. Üstelik Köroğlu ve Dede Korkut Destanı'ndaki şahsiyetler arasında artık bir bütünlük söz konusudur. Zamanın ve mekânın belirsizleşmesi veya aradaki farkın kapatılması onları bu güçlü anlatı geleneği içerisinde bir araya getirmiştir. Bu durum Köroğlu araştırmalarıyla ilgili yeni bir bilgidir ve Türk destan geleneği içerisinde başka sürprizlerin de olabileceğine işaret etmektedir.

Köroğlu'nun Dede Korkut Hikâyeleri'yle kurduğu yakınlık bu anlatıların işleyişinde de görülür. Köroğlu anlatılarında onun esir düşmesi ve padişahın kızının ona yardım etmesi, anlatıcıların Dede Korkut'ta zaman zaman tekrar edilen “At ayağı külüng, ozan dili çevik olur” sözünü söylemeleri, Köroğlu ve koçaklarının uyku sırasında yakalanıp elleri ve kollarının bağlanması ve bunun Dede Korkut'taki Oğuz uykusuna çok benzemesi bu hikâyeler arasında kurabildiğimiz yakınlıklardan sadece birkaçıdır. Köroğlu hikâyelerinin destandan halk hikayeciliğine geçiş aşamasında aslında Dede Korkut Hikâyeleri'nin yaşadığına benzer bir süreç yaşaması ve hem Köroğlu'nun hem de Dede Korkut'un büyük bir Oğuznâme geleneğinden kopup gelen destanlar ve hikâyeler olduğu artık daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Köroğlu'nun Dede Korkut Hikâyeleri'yle kurduğu yakınlık, “Bolu Bey” kolunda da görülmektedir. Köroğlu, kılık değiştirerek kendi üzerine gelen beyinin yanına gider ve çadırında onun sohbet eder. Elinde sazıyla ve derviş kılığında yanında duran Köroğlu'ndan bey bir şeyler söylemesini ister. O da aşağıdaki şiiri okur:

Sürüp meydana girende
Çekip bıgıyığım bürende
Yiğit üzenği vuranda
İsterim polat kemirem

Kır at çıkıp eşinende
Yaralarım deşinende
Kavga sesi işitende
Dağları dele temirem

Köroğlu der öç almışam
Çok kraldan bac almışam
Vaktim geçti kocalmışam
Gene de kanlar emirem¹⁹

Köroğlu bu türküyü söylerken bey ondan işkillenir ve söylediklerinden pek de hoşlanmaz. “Ulan ocağı sönesice derviş, bu nasıl söz? Ordunun gözünü korkutacaksın, daha iyi şeyler söyle.”²⁰ gibi ifadelerle Köroğlu’nu azarlar. Buradaki durum, Dede Korkut Hikâyeleri’nde “Salur Kazan’ın Esir Düştüğü Boy”da, kâfirler Salur’un kendilerini övmesini isterken de yaşanır.²¹ Yukarıda söz konusu ettiğimiz Köroğlu hikâyesinde, Köroğlu, beye şöyle der: “... ben bu yaşımda yalan söyleyemem. Ne biliyorsam onu dinletirim.”²² Bu sözler, Salur Kazan’ın tefkura söylediği “Vallahi Billahi, doğru yolu görürken eğri yoldan gelmem.” sözlerini hatırlatır. Salur Kazan, daha sonra birkaç şart ileri sürer ve ardından aşağıdaki dizelerle kâfirlere hitap eder:

“Salur Kazan kopuzu almış eline, başlamış söylemeye:
On bin, yirmi bin, kırk bin düşman ne ki bre kâfir?
Yetmiş bin, seksen bin, doksan bin düşman ne kibre kâfir?
Yüz bin düşman gördüm de yüzümü dönmedim.
Yüzü dönmez kara kılıcımı elime aldım.
Muhammed’in dini aşkına kılıç vurdum.
Ak meydanda yumru başı top gibi kestim.
O zaman bile erim, beyim diye övünmedim.
Övünenleri hoş görmedim.
Eline geçmiş iken bre kâfir öldür beni.
Kara kılıcını çal, kes başımı.
Kılıcından geri çekilmem.
Kendi aslımı, kendi kökümü yermem!
Kazan Bey, bir daha söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş:
Akçakale, Sürmeli’de at oynattım.
At ile Karun eline baskın yaptım.

¹⁹ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 20.

²⁰ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 20.

²¹ Şu satırlar Salur Kazan ve Köroğlu hikâyeleri arasındaki ilgiyi göstermektedir:

Tekfur, Kazan Bey’i karşısına alıp, “Bir daha üzerimize düşmanlık için gelmeyeceğine ant iç. Yemin et. Sonra da bizi öv. Oğuzları yer. Seni bırakalım. Var, yoluna git.” demiş. Kazan Bey, Tekfur’u dinledikten sonra, “Vallahi billâhi, doğru yolu görürken eğri yoldan gelmem!” deyip yemin etmiş. Ant içmiş. Bu yemin kâfirlerin çok hoşuna gitmiş: “Kazan iyi ant içti. Doğru yolu görürken eğri yoldan gelmeyeceğine söz verdi.” demişler. Tekfur, Salur Kazan’a, “Hadi bizi öv, Oğuzları yer.” demiş. Kazan Bey, “Yağız ata binmeyince benim dilim çözülmez. Atımı eyerleyip getirin. Ben de bineyim. Ondan sonra sizi öveyim.” demiş. Bu söz üzerine Tekfur sıçrayıp kalkmış: “Olmaz! Türk’ün atı kanatlarıdır. Seni ata bindirelim de uçup gidesin, öyle mi? Yağma yok! Ya bizi översin ya

da zindanı boylarsın.” demiş. Salur Kazan, hiç istifini bozmadan, “O zaman bir kâfir getirin. Ona bineyim. Ondan sonra sizi öveyim.” demiş. Salur Kazan’ın bu şartını kabul etmişler.” Süleyman Teyek (Haz.), Dede Korkut Hikâyeleri, MEB Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2017, s. 161-162.

²² Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 19.

Akhisar Kalesi'nin burcunu yıktım:
Ak akçe getirdiler, bakır dedim.
Kızıl altın getirdiler, bakırdır dedim.
Ela gözlü kızını gelinini getirdiler aldanmadım.
Kilisesini yıkıp mescit yaptım.
Altınını gümüşünü yağmalattım.
O zaman bile erim, beyim diye övünmedim.
Övünenleri hoş görmedim.
Eline geçmiş iken bre kâfir öldür beni!
Seni övmem.
Kendi aslımı, kendi kökümü yermem.
Kazan Bey, bir daha söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş:
Ak kayalığın erkek kaplanında bir köküm var.
Kırdaki bayırdaki geyiklerinizi durdurmak için.
Ak sazlığın arslanında bir köküm var.
Alaca kısıraklarınızı durdurmak için.
Azman kurt yavrusunun erkeğinde bir köküm var.
Akça yünlü koyunlarınızı gezdirmek için.
Akdoğan kuşunun erkeğinde bir köküm var.
Alaca ördeğini, karaca kazını uçurmak için.
Kudretli Oğuz elinde Uruz adında bir oğlum var.
Bir kardeşim var, Kara Göne adında.
Yeni doğanını bile yaşatmazlar.
Eline geçmiş iken bre kâfir öldür beni, yok et beni.
Kılıcından geri çekilmem.
Oğuz erenleri dururken; seni övmem.
Kendi aslımı yermem.”²³

Köroğlu, bazı araştırmacılar tarafından aynı zamanda Korkut Ata'nın oğlu olarak kabul edilir.²⁴ Bu da Dede Korkut ve Köroğlu arasındaki ilginin farklı bir yönü olarak dikkat çekmektedir. Buradan çıkaracağınız sonuç, Dede Korkut'la Köroğlu arasında kuvvetli bir bağın olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Buna göre Köroğlu anlatılarının Dede Korkut'la kurduğu yakınlıklar bundan daha fazladır ve bu mevzu derinlemesine ele alınmaya muhtaçtır.

O hâlde Köroğlu, büyük Türk destanı Oğuznâme içerisinde değerlendirilmesi gereken bir şahsiyet olmaktadır. Onun destânî hayatı bize bunu söylemektedir. Köroğlu'nun daha sonraki zamanlarda yaşayan başka şahsiyetleri de içine alacak şekilde bir nehir gibi çoğalarak ve zenginleşerek günümüze doğru geldiğini söyleyebiliriz.

Köroğlu anlatılarında bu benzerliğin başka bariz izleri vardır. “Köroğlu'nun Oğlu Hüseyin Bey Kolu”nda Hüseyin küçük bir çocukken dışarıda oynar. Arkadaşlarından birisi

²³ Süleyman Teyek (Haz.), Dede Korkut Hikâyeleri, MEB Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2017, s. 161-162.

²⁴ Fuzuli Bayat, Türk Dünyasının Velâyet Sahibi Bilgesi Korkut Ata, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, s. 55.

ona “Senin baban yok!” der. Bu söz Hüseyin Bey’e çok dokunur. Gider annesi Telli Nigar’ı sıkıştırır ve babasının kim olduğunu sorar. Benzer durumun Dede Korkut Hikâyeleri’nde babası zindanda olan kahramanlar için de söz konusu olduğu ve bu durumun bu hikâyelerin bir destan geçmişinden geldiğini söylemek herhalde yanlış olmaz.

Bu iki destan arasındaki yakınlık bunlardan ibaret değildir. Yine “Köroğlu’nun Oğlu Hüseyin Bey Kolu”nda Hüseyin Bey, resmini görerek âşık olduğu Tiflis hükümdarının kızı Zeycan’ı almaya gittiği bir sırada çitlerin ardına yapılmış bir sarayın önünde Ceyhun Arap adlı biriyle bir savaşa tutuşur ve onu yener. Ceyhun Arap, kendisini kim yenerse kızı Güllübal’ı onunla evlendirecektir. Köroğlu’nun oğlu Hüseyin Bey, Ceyhun Arap’ı yener ve Köroğlu’nun “Bir yiğit ki sana boyun eğerse / Kılıcı dayayıp kesici olma” nasihatini uyup onu öldürmez. Ceyhun Arap da kızı Güllübal’ı Hüseyin Bey’e verir. İki genç evlenirler. Fakat gerdek gecesi Hüseyin Bey, yatağa bir kılıç koyar ve Güllübal’a “Ben, bir başka kıza âşığım, pir elinden dolu içmişim!” der.²⁵

Benzer durum Dede Korkut Hikâyeleri’nde de karşımıza çıkar.

Yine Zeycan’a kavuşan Hüseyin Bey onun dizlerinde uyurken, Ali Bezirgân adında Cihan Şah’ın bir adamı cellatlarla ve askerlerle çıkagelir. Zeycan, Hüseyin Bey’i uyandırmaya kıyamaz ve bir türkü söyler. Aslında bu motifler Dede Korkut Hikâyeleri’nde de zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir durum Köroğlu’nun Isabalı kolunda da söz konusudur. Tıpkı uykudayken esir düşen Oğuz beyleri gibi Köroğlu’da burada uyurken esir düşmektedir.²⁶ Benzer durum Köroğlu’nun koçaklarından İsabalı için de söz konusudur.

Köroğlu ve Dede Korkut Hikâyeleri arasındaki bağlantı, bunların en derinde destan geleneği içerisinde buluşmalarından kaynaklanmaktadır. Köroğlu anlatıları, çok uzak geçmişte muhtemelen Dede Korkut Oğuznâmeleri’nin de parçası olduğu Oğuznâme içinde teşekkül etmiş bir bölümden ibaretti. Nitekim Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen “At ayağı külük, ozan dili çevik olur!” sözü bir Köroğlu hikâyesinde “At ayağı külüng olur, âşık dili yürük olur!”²⁷ şeklini almıştır.

Sonuçta Köroğlu Destanı’nın Türkler arasında yaygınlık göstermesinin temelinde onun Türklüğün ortak destanı olması yatar. Bugün Türkmenler ve Azerbaycan Türkleri arasında da Köroğlu Destanı oldukça yaygındır. İran’da yaşayan Türkler arasında da Köroğlu çok iyi bilinir, asırlardan beri onun hikâyeleri anlatılır durur.

Köroğlu anlatılarının en uzununu Azerbaycan’da tespit edilmiştir. Bu hususta Faruk Sümer’in şu tespitlerini okuyalım: “*Kör-Oğlu destanı daha XVII. yüzyılda İran Türkleri arasında da yayıldı ve onlar tarafından da alâka ile karşılandı. O derecede ki onların da millî*

²⁵ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 135.

²⁶ Geniş bilgi için bkz.: Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 33.

²⁷ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 32.

destanı haline geldi.”²⁸ Fakat burada bizim hocamıza katılmadığımız taraf, Köroğlu’nun 16. yüzyılda ortaya çıktığı ve bunun bir destan mahiyetinde Türkler arasında yayıldığı konusudur.

Bizce İran, Türkmenistan, Azerbaycan Türkleri arasında yaygınlaşan Köroğlu, destan kahramanı olan ve Dede Korkut Hikâyeleri içerisinde de kendine bir yer bulabilen Köroğlu’dur. Elbette bu destanlarda Anadolu ve İran coğrafyalarında yaşanan birtakım olaylar da söz konusu edilmiş olabilir. Fakat bu kısımda ele aldığımız Dede Korkut ve Köroğlu bahsi de bize bunların ortak destanî anlatılar olduğunu düşündürmektedir.

*

Köroğlu anlatılarında karşılaştığımız önemli bir diğer husus, Köroğlu’nun bir “eren” rolünde karşımıza çıkmasıdır. Bu anlamda Fuzuli Bayat’ın Köroğlu’nun bir “geçiş tipi” olarak kabul etmesinde son derece yerindedir. Burada Köroğlu’yla ilgili önemli tespitlerde bulunan Fuzuli Bayat’ın şu tespitlerine yer verelim:

*“Köroğlu’na başka bir yönden baktığımızda, onun epik kahraman tipi olarak şekillenmesinde önce Şamanlığın, sonra da tasavvuf katmanının güçlü şekilde rol aldığını görmekteyiz. Köroğlu geçiş tipi olarak Oğuz alplik kurumunun bütün yönlerini halk sufizminin erenlik kategorisi üzerine geçirmiştir. Başka şekilde söyleyecek olursak, Köroğlu eski mitolojik tefekkürden orta çağ İslami tefekküre geçmiş ve bu geçişte statü değişikliğine maruz kalmıştır.”*²⁹

Köroğlu Zirvesi (Fotoğraf: Muhammet Tarhan)

²⁸ Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 5. Baskı, İstanbul 1999, s. 363.

²⁹ Fuzuli Bayat, “Köroğlu’nun Kurtarıcı Kahraman Tipinden Adaleti Koruyan Kahramana Dönüşümü”, 21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Editörler: A. Yaman vd., Bolu 2011, s. 171.

Köroğlu hikâyeleri okunduğunda Fuzuli Bayat'ın yukarıdaki tespitlerini haklı çıkaracak birçok durumla karşılaşmak mümkündür. Köroğlu bu hikâyelerde zaman zaman kutsal bir kişilik olarak karşımıza çıkmakta, hatta onun koçakları da bundan nasibini almaktadır. Bu hikâyelerde zaman zaman Köroğlu'na Hızır veya derviş kılıklı biri yardıma gelmekte, Köroğlu bir yüzükten hareketle keleşlerinin ne durumda olduğunu tespit etmektedir. Daha bunun gibi çeşitli hususlar İslamiyet öncesinden İslamiyet sonrasına uzanan bir çizgide Köroğlu hikâyeleri üzerinden bir tipin geçirdiği değişimleri tek bir metin hâlinde bize okuma imkânı vermektedir. Burada Bayat'ın şu tespitlerine de yer vermek istiyoruz:

“İşte Köroğlu kendinde eski ile yeni, tarihle miti birleştiren geçiş kahramanıdır. Sözün gerçek anlamında Köroğlu, ayrı ayrı ele alındığında ne alptir ne de İslâmi irfâni değer kazanmış velidir. O, bunların her ikisini birleştiren alp erendir. (...) Daha somut şekilde söyleyecek olursak, Köroğlu'nda İslâm kahramanlık destanlarının ülküsü olan alp erenlikle (menkıbelerde gazi tipi) aşk destanlarının hak âşığı anlayışı birleşmiş, ortaya yeni bir destan türü çıkmıştır.”³⁰

Fuzuli Bayat'ın yukarıda alıntı yaptığımız bildirisinde de dikkat çektiği üzere destanlarda Köroğlu'nun öne çıkan iki özelliğinden birisi kurtarıcılık, diğeri ise adalet koruyucusu olmasıdır. Anadolu'da derlenen Köroğlu hikâyelerinde bu iki hususun hemen daima öne çıktığını görürüz.

Burada, Fuzuli Bayat'ın sözlerinden ilham alarak Köroğlu hikâyelerinin bir geçiş metni olduğunu ifade etmek isteriz. Onun bir geçiş tipi olarak bu hikâyelerde görülmesi, aslında anlatılan hikâyelerin temsil ettiği değeri de doğrudan doğruya şekillendirmiştir. Esasen Köroğlu hikâyelerinin destandan halk hikâyeciliğine geçiş ürünleri içinde hâlâ anlatılması itibarıyla ve uzun bir zaman içinde icra edilmesi dolayısıyla çok tipik özellikler barındırdığını ifade edebiliriz. Burada İslamiyet öncesinde bazı tiplerle İslamiyet sonrasındaki tipler adeta bir araya gelmiş gibidir. Köroğlu hikâyeleri bu sebeple iki devrin buluştuğu bir metin havası vermektedir. Bu yönüyle hikâyelerde alpten alperenliğe, şamanlıktan erenliğe, eşkiyalıktan adalet savunuculuğuna kadar birçok geçiş rolü göze çarpmaktadır. Bunların hepsi de Köroğlu'nda ve koçaklarında bariz bir biçimde izlenebilmektedir.³¹

³⁰ Fuzuli Bayat, “Köroğlu'nun Kurtarıcı Kahraman Tipinden Adaleti Koruyan Kahramana Dönüşümü”, 21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Editörler: A. Yaman vd., Bolu 2011, s. 171.

³¹ Tarihi vesikalara ve hikâyelerden bazı nahoş durumlara bakarak Mehmet Kaplan, Köroğlu'nu “dejenere bir tip” olarak kabul eder ve şu soruyu sorar: “Öyleyse, nasıl oluyor da Köroğlu Türk halkı, hattâ Türk aydınları tarafından hâlâ bir kahraman olarak yüceltiliyor?” Kaplan bu soruya şöyle cevap veriyor: “Bize göre bunun başlıca üç sebebi vardır. Birincisi, bilhassa aydınların Köroğlu'na, metne uygun olmayan bir mâna izafe etmeleridir. Fakat bu davranış tarzı, ilmi olmadığı gibi efsanevi ve tarihî Köroğlu'nu da izah etmez. İkinci sebep, Köroğlu'nun kaba kuvveti ve dejenere ahlâkı ile her toplumda mevcut olan aynı tipteki insanların ruh hallerine cevap vermesidir. (...)” Geniş bilgi için bkz.: Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar Tip Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, s. 104.

KÖROĞLU'NUN TARİHİ HAYATI

Köroğlu bir destan kahramanı olarak ortaya çıktığı kadar ayrıca tarihî bir şahsiyettir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mustafa Akdağ ve Faruk Sümer'in Osmanlı arşivlerinde buldukları belgelere göre Köroğlu, 16. yüzyılın sonlarında Bolu ve civarında yaşamıştır. Bu belgelerde Köroğlu'nun 1580-1590 senelerinde Dörtdivan-Sayık Köyü'nde yaşadığı tespit edilmiştir.

Köroğlu, Bolu sancak beyine meydan okumuş bir şahsiyet olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında Köroğlu'nun başka bazı yerlerde doğup büyüdüğünü söyleyenler de vardır. Ümit Kaftancıoğlu onun Erzincanlı olduğunu ifade eder.

Fuzuli Bayat'ın da ifade ettiği gibi Köroğlu'nun ısrarla tarihî bir şahsiyet olarak kabul edilmesinde ve bu şekilde gösterilmesinde bu belgeler etkili olmuştur. Yalnız buradaki durum, mevcut tarihî belgelerin mitolojik kahraman Köroğlu'nu görmezden gelinmesi şeklinde sonuçlanmaktadır.

Fuzuli Bayat'ın şu sözleri Köroğlu'nun hem misyonunu hem de yaşadığı yerleri ifade etmesi açısından önemlidir: *"... Köroğlu ve koçaklarının savaşı devlete karşı değil de yerel yöneticilere karşı çevrilmişti. Azerbaycan varyantlarında Safevî şahına karşı değil, zenginlere ve Osmanlı paşalarına; Anadolu varyantlarında da tacirlere, aşiret beylerine, sancak beylerine, beylerbeylerine, paşalara vb. karşı savaşması bunu kanıtlayacak durumdadır."*³²

Anlatıların yanı sıra bu konudaki en sağlam deliller arşiv belgeleridir. Belgeler Köroğlu'nun Dörtdivan'ın Sayık Köyü'nde ortaya çıktığını söylemektedir. Buna göre Köroğlu 16. yüzyılın sonlarına doğru Bolu-Dörtdivan'da ortaya çıkmış ve Bolu beyine karşı verdiği mücadelelerle tanınmıştır. Özellikle Prof. Dr. Faruk Sümer'in yaptığı araştırmalar neticesinde onun Dörtdivan'ın Sayık Köyü'nde doğduğu ve yaşadığı tespit edilmiştir.

Arşiv belgelerindeki bazı net bilgilere rağmen bazı araştırmacılar Köroğlu'nun Bolu'yla bir ilgisi olmadığını öne sürebilmişlerdir. Bunlarda muhtemelen ilmî verilerden ziyade hemşericilik gayesinin ağır bastığı tahmin olunabilir. Bunlardan birisi olan Ümit Kaftancıoğlu'nun şu sözlerinin Köroğlu araştırmaları göz önüne alındığında herhangi bilimsel bir dayanağı yoktur: *"Sivas batısında, Çamlıbel denen yerde yurt yuva kuran Köroğlu'nun; Bolu kentiyle hemen hemen hiç bir ilgisi yoktur. Bolu çevresinde Köroğlu adını duyanlara bile rastlanamaz. Sivas çevresinden devşirme olarak götürülen, sonra Enderun'da paşalık rütbesine ulaşan Bolu adındaki birinin Köroğlu'yla uzun boylu savaşı olduğu daha yatkın geliyor. Kaynak kişiler bu doğrultuda söz ettiler. Destanlarda 'Bolu Beyi' değil 'Bolu Bey' 'Bolu Paşa' sözleri giderek değişmişe benziyor."*³³

Kaynak kişilerin aktarımına dayanılarak böyle bir meselede "şu yatkın geliyor" diyerek iddiada bulunmak maalesef zaman zaman bu türden araştırmalarda karşımıza çıkan bir durumdur. Kaftancıoğlu, Bolu beyinin, "Bolu Bey" adında bir isim olduğunu iddia ediyor. Tabii ki bu sadece bir yakıştırmadır. Bir de Köroğlu gibi sadece Türkiye'ye değil Türk dünyasına mâl olmuş isimler etrafında onu tek bir yere bağlamanın doğurduğu bazı durumlar ortaya çıkabilmektedir.

³² Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 147.

³³ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. IX-X.

Bir de burada destan anlatıcılarının eliyle büyüyen ve halk hikâyesine dönüşen bir anlatı geleneğinden söz ediyoruz. Bu hikâye anlatıcıları metne kendi söyledikleri şiirleri ilave edip onu genişletme yoluna giderler. Bir halk hikâyecisi dilinden Koroğlu adına söylenen bu şiirler nasıl onun hayatı konusunda delil kabul edilebilir, bu da ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir. Koroğlu'nun babasının adı Yusuf'tur. Ümit Kaftancıoğlu, aşağıdaki dördlüğü Anadolu'da beş yerde tespit ettiğini ve onun babasının adının Yusuf olduğunda herhangi bir tereddüt olmadığını söylemektedir. Bu dördlük şöyledir:

Baban Yusuf sana verir öğüdü
Oydular gözümü suçum yoğudu
Toplayasın yüz yirmi bin yiğidi
Koyma kıyamete, bunda al gerek³⁴

Yine kaynakların ve hikâyelerin ifade ettiğine göre onun adı Ruşen Ali'dir. Babasının gözlerinin kör olmasından sonra Koroğlu diye tanınmıştır. Koroğlu'nun babasının gözlerinin kör edilmesi hadisesi, genelde Bolu beyine gösterişsiz bir tay götürmesinden ötürü ona hamledilir. Ümit Kaftancıoğlu'nun derlediği "Demircioğlu Kolu"nda İran şahı, Osmanlı'yla savaşa tutuşmuş ve Sivas'a kadar gelmiştir. Bu savaşta atları yorulmuş, kimi hastalanmış, kimi ölmüştür. Şah, gittiği her yerden at toplamaktadır. Özellikle de Erzincan ve Sivas taraflarında her yana haber salmış, atlar toplamıştır. Burada Yusuf, İran şahına gösterişsiz bir tay getirmiş, bu tayın bir cins atın soyundan geldiğini anlayamayan İran şahı tarafından kör edilmiştir. Burada Bolu beyinin yerini İran şahı almıştır.

Hakkında mevcut sekiz adet resmî belgeye ve Gerede kadısına gönderilen hükme göre Koroğlu 1580-85 yılları arasında Bolu havalisinde bazı faaliyetlerde bulunmuş, evler basmış, iki adamı yaralamış, bölgede yaşayan insanlar onun elinden âciz kalmışlardır.³⁵ Bu durum

³⁴ Ümit Kaftancıoğlu, Koroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. VIII.

³⁵ Bu belgenin okunuşu şu şekildedir: "Bolu Beğine ve Gerede Kadısına Hükim ki: Sen ki kaadısın Südde-i Sa'adetime (mutluluk kapıma) mektup gönderüb kaza-i mezbûre tâbi (adı geçen kazaya bağlı) Sayuk nam karyeden (Sayuk isimli köyden) Koroğlu dimekle ma'rûf (meşhur, ünlü, bilinen) kimesne (kimse, kişi) daima evler basup iki nefer kimesneyi mecrûh idüb (yaralayıp) ve bir emred oğlan çeküb (yeni yetişen bir genç kaçırıp) def'âatla (defalarca) ele götürölmek (yakalanmak) ikdam olundukta (devamlı, kesintisiz çalışma olunca) gaybed idüp (kayıplara karışıp, görünmez olup) ehl-i vilâyet (vilayet sahipleri) andan âciz olmuşlardır (usanmışlardır). Hâlâ livâ-i mezbûre muhâfazasına (adı geçen sancak korumasına) serdâr olan (görevlendirilen) Hürrem Kethüdâ zîde kadrihû (itibarı çok olsun Hürrem Kethüda) yatakların (sığınakların) buldurmak için hük-m-i şerif verilmek (mübarek hüküm verilmesi) ricasına arz itmeğin buyurdum ki hük-m-i şerifim (mübarek hükmüm) vardukta mezbûru (adı geçeni) her kande (nerede) ise beherhâl (kesinlikle, mutlaka) ele götürüb (yakalayıp) gaybet ider ise (gözden kaybolursa, kayıplara karışırsa) şer'le (şeriatla, şeriata göre) buldurması lâzım olanlara buldurup götürüb husemâsı (hasımları, düşmanları) ile beraber idüb teftiş u tafahhus idüb (iyice araştırmasını yapıp) göresin kazziye (mesele) arz olunduğu gibi şer'le (şeriata göre, şeriatla) sâbit (ispat) ve zâhir ola (açıklığa kavuşturula, belirlenene) mezkûr (evvel adı geçen) sipahi tâifesinden (toplumundan, kesiminden) ise habs idüb (tutuklayıp) arz eylesin (bildiresin). Değil ise ol bâbda (mevzuda, konuda) emr-i şer-i kavimle (isabetli, doğru şeriat emriyle) âmil olub (yapıp) şer'le lâzım geleni (gerekeni) icra idüb (uygulayıp) yerine koyup kimseye (kimseye) hilâf-ı şer'-i şerif (şerefli şeriat emrine ters) iş itdirmeyesin. Ammâ hîn-i teftişde (soruşturma anında, zamanında) hak üzere olup garaz u ta'assubdan (kasıtlı taraf tutmadan) ve tezvîr u telbisden (yalan dolan ve hileden) hazer idüb (sakınıp) hakk-ı sârihe tâbi olasin (yüce, kurtarıcı Hakk'a uyasın) ve üzerine ne ma'kulle (çeşit) mevâdd (maddeler) sâbit olduğun (kesinleştüğün) yazub bile (birlikte) suret-i sicilleriyle (sicil suretleriyle) dergâh-ı muallâma (makamı yüksek dergâhıma) i'lâm eylesin (bildiresin). 1. Mühimme Defteri, Numara 43, Sayfa 302, Sıra Numarası 583. Tarih 16 N (Ramazan) 988 (25 Ekim 1580). Geniş bilgi ve diğer belgeler için bkz.: A. Haydar Avcı, Koroğlu Ayaklanması İnceleme-Belgeler-Değişler-Kaynakça, İstanbul 1994, s. 93, s. 94, s. 95, s. 96, s. 97.

Osmanlı kaynaklarında Köroğlu'nun bir Celâlî olarak kabul edilmesini beraberinde getirmiştir.

3 Ekim 1581 tarihinde Anadolu Beylerbeyi'ne yazılan bir hükümde Köroğlu'nun Kıbrıscık'ta ortaya çıkan Çakaloğlu Kara Mustafa ile birleşip yağmalarda ve bölgede tahriplerde bulunduğu yazılmıştır. Köroğlu ilk defa bu kaynakta Celâlî olarak görülmektedir. Yine bu hükümlerde Köroğlu'nun Dörtdivan'ın Sayık Köyü'nden olduğu, adının Rûşen olduğu kayıtlıdır.

Yine bu belgelere göre Çakaloğlu ile Köroğlu'nun birleşerek adamlarının sayılarını artırdıkları; Beypazarı, Ayaş, Amasra'ya yayılan bir sahada faaliyet gösterdikleri kayıtlıdır. Ayrıca Köroğlu 1585'te Ankara Haymana'da faaliyet gösteren Celâlî Mahmud'un yanına gitmiştir. Köroğlu'nun nasıl öldüğüyle ilgili bu belgelerde bir bilgi yer almaz. Bir rivayete göre o Tokat'ta kırklara karışmış, bir başka rivayete göre İran Şahı Abbas tarafından öldürülmüştür.³⁶

Köroğlu'nun faaliyette bulunduğu Bolu sınırları içerisinde kalan yerleri ve belgelerde geçen bazı yer adlarını şu şekilde toparlayabiliriz:

Bolu, Gerede, Dörtdivan, Sayık (Dörtdivan'ın köyü), Kıbrıscık (Belgelerde Kıbrıs diye zikredilmektedir), Çağa (Bugün Yeniçağa'ya bağlı Eskiçağa köyü), Aladağlar, Mengen. Köroğlu'nun özellikle bugün Ankara sınırları içerisinde kalan Beypazarı, Nallıhan, Ayaş gibi yerlerde de çeşitli faaliyetlerde bulunduğunu söyleyebiliriz.³⁷

Köroğlu hakkında bilgi bulabileceğimiz kaynaklardan birisi de Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sidir. Burada Bolu ve Çerkeş yönündeki bir seyahatinde haramiler tarafından baskına uğrayan Evliya Çelebi ve eşkıya arasında ilginç bir muhavere olur. Çelebi, onlarla konuşurken "Bu sizin etdiğiniz bu dağlarda Köroğlu etmemiştir." diyerek onlara sitem eder. Yanlarında bulunan yükte hafif pahada ağır şeyleri almak isteyen eşkıya bu konuşmalar üzerine geri durur. Çelebi, belindeki kılıca göz koyan haramiye onu verir, ondan da bir kılıç alır. Bu şekilde arayı bulup yola devam ederler³⁸.

Köroğlu'nun kabına sığmaya bir şahsiyeti olduğunu şiirlerinde veya onun adına söylenen manzumelerde okuruz. Aşağıdaki şiir aslında er meydanında rakibini alt etmek için gücüne güvenip hazır bekleyen bir kahramanın edasıyla söylenmiştir:

Meydan başında duranda
Çekip bıyığım buranda
Dişlerim kamaştıranda
İsterim pulat kemirem

Kırat çıkıp eşinende
Yaralanıp deşinende
Kavga sesi işitende

³⁶ Halilullah Özcan, "Belgelerle Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti", DİVANDER Bülteni, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 8-9.

³⁷ A. Haydar Avcı, Köroğlu Ayaklanması İnceleme-Belgeler-Deyişler-Kaynakça, İstanbul 1994, s. 38.

³⁸ Metin Turan (Haz.), Köroğlu, Bolu İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013, s. 17.

İsterim dağlar yuğuram
Köroğlu'yam yucalmışam
Nice beyden bac almışam
Yüz deseler kocalmışam
Gücüm var dağlar devirem³⁹

Belgelere rağmen Köroğlu'nun tarihî hayatı oldukça karanlıkta kalmıştır. Köroğlu araştırmalarında en belirsiz taraf, görüleceği üzere onun hayatıdır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde anlatıldığına göre ve hayatıyla ilgili bazı mitolojik taraflar göz önüne alındığında bir destan kahramanı Köroğlu vardır. Asker, şair veya eşkıya Köroğlu'nu bu kadar öne çıkaran bizce bu destanî alt yapıdır. Özellikle şair ve asi Köroğlu ile bütünleştiğini düşündüğümüz bu destan kahramanı devlet adamlarına başkaldıran birini bile bir kahraman seviyesine yükseltebilmiştir.

Yaşayan Köroğlu'nun tarihî hayatıyla ilgili bilgi ve belgeler adeta birbiriyle iç içe geçmiş gibidir. Bunlara göre şair, asker ve Celalî olmuş Köroğlu'yla karşı karşıyayız. Bunların birbirinden ayrılması oldukça güçleşmektedir. Benzer zorluk başka araştırmacılar tarafından da hissedilmiştir. Cahit Öztelli "Edebiyatımızda iki Köroğlu vardır. Birincisi, ünlü hikâye kahramanı, ikincisi Yeniçeri ocağından ozan Köroğlu'dur."⁴⁰ derken asker ve ozan Köroğlu'nu tek kişi kabul etmektedir. Bu hususta bizim bazı tereddütlerimiz var. Bunları sırası geldikçe ele almaya çalışacağız.

Bu araştırmalarda karşımıza özellikle dört tip Köroğlu çıkmaktadır: Destan kahramanı Köroğlu, asker Köroğlu, şair Köroğlu, devlete asi olan eşkıya Köroğlu. Araştırmacılar içinde bunlardan şair ve asker Köroğlu'nu bir arada değerlendiren, fakat Celalî Köroğlu'nu ayıranlar vardır. Cahit Öztelli, Köroğlu'yla ilgili bir çalışmasında şair Köroğlu'nun cönklerden bulduğu on yedi adet şiirini "Şair Köroğlu" başlığı ile ayrı bir bölümde değerlendirmiştir. Fakat araştırmacı "Her iki Köroğlu'nun şiirlerinde ben büyük bir yakınlık görmekteyim."⁴¹ diyerek hikâye kahramanı Köroğlu ile Yeniçeri ocağındaki şair Köroğlu arasında bir yakınlık kurar. Öztelli'nin farklı iki bölüm hâlinde değerlendirmesine rağmen biz onun bu cümlesindeki yakınlığın başka bir durum sergilediğini düşünmekteyiz. Çünkü Yeniçeri ocağında yetişen ve asker-şair Köroğlu adına kaydedilen şu dörtlük bu düşüncemizi desteklemektedir:

Gayre bakma, yüzün göster
Ben gönlümü bilmez biyim
Günde padişahlık ister
Ben gönlümü bilmez miyim⁴²

Padişahın ordusunda görev yapan bir asker şair gönlünün padişahlık istediğini söyleyebilir mi? Kanaatimizce bu manzume Bolu beyine kafa tutan ve onunla cenge tutuşan, elindeki sazıyla dağlarda gönlünce ve hür zamanlar geçiren Köroğlu'nu haber vermektedir.

³⁹ Hüseyin Seçmen, Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri, Deniz Yayınları, İstanbul 1983, s. 182.

⁴⁰ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 121.

⁴¹ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 126.

⁴² Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 139.

Nitekim bu dörtlükle başlayan manzumenin şu son mısraları da bu kanaatimizi desteklemektedir:

Köroğlu der, giden gelmez
Bir yaram vardır onulmaz
Attan civandan ayrılmaz
Ben gönlümü bilmez miyim⁴³

Bu durumda asker Köroğlu'nun varlığı ortada olduğuna göre onu inkâr mı edeceğiz? Hayır. Kaynaklar Özdemiroğlu Osman Paşa'nın komutasındaki Osmanlı doğu hududunu muhafaza eden, şirvan'ı ve Tebriz'i alan orduda görev yapan bir Köroğlu'nu haber veriyor. Bu basbayağı asker Köroğlu'dur. Onun şu şiiri Osman Paşa için söylenmiştir:

Osman Paşa eydür, devletli Hünkâr
İnşallah Sultanım, şirvan bizimdir
Sen himmet eyle, inayet Allah'tan
Mürvet Ali'nindir, meydan bizimdir

Demirkapı'dan şirvan'a geçildi
Onca savaş oldu, kanlar saçıldı
Kırdık biz Yezid'i, yollar açıldı
Giden ipek yüklü kervan bizimdir

şirvan ilinden Tebriz'e ulaşdık
Anca başlar kesdik kana bulaşdık
Acem evlerin seyrettik, dolaşdık
Vilâyet Hünkâr'ın, seyran bizimdir

Osman Paşa eydür, gelin varılsın
Tedbir, tedarik nenindir görülsün
Koç yiğitlere mansıb verilsin
Kendi kulunuzdur, ihsan bizimdir

Köroğlu eydür, glbengi yetirdik
Erenlerin sancağını götürdük
Katar katar mayaların getirdik
Giden ordu senin, şirvan bizimdir

zdemiroğlu Osman Paşa, Tebriz'de vefat edince Köroğlu, Paşa'nın vefatı üzerine bir ağıt söylemiştir. O manzumeyi de buraya kaydetmek istiyoruz:

Osman Paşa Tebriz'de ölür olucak
“Hâtem teslim eylen Sultan Murad'a
Direk direk oldu arşın yüzünde
Zârım teslim eylen Sultan Murad'a”

“Benim ldceğim şah'a duyursun

⁴³ Cahit ztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, zgr Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 139.

Yâranlarım hayır dua buyursun
Vezirliğim bir kuluna buyursun
Mührüm teslim eylen Sultan Murad’a”

“(Uğraşlarda) bölük bölük bölünen
Acap şehit m’ola bizden alınan
Başlarına altın üsküf vurunan
Kulum teslim eylen Sultan Murad’a”

“Acem illerinde belim büküldü
Gözlerimden kanlı yaşlar döküldü
Cebehanem İstanbul’a çekildi
Malım teslim eylen Sultan Murad’a”

Köroğlu söyledi yine bu sözü
Felek toprağa düşürdü gül yüzü
“Aldım Demirkapı ile Tebriz’i”
Şârım teslim eylen Sultan Murad’a”⁴⁴

Bu durumda 1585 senesindeki İran seferine katılan bir Köroğlu karşımıza çıkmaktadır. Bu durum arşiv belgeleriyle de yakınlık göstermektedir. Köroğlu’nun yanında topladığı adamlarla etrafa zarar vermesi ve bunun da devletin dikkatini çekmesi üzerine 1589 yılında tanzim edilmiş bir ferman vardır. Aynı şekilde şikâyetin artması üzerine 1590 ve 1591 senelerine ait fermanlar da görülmektedir. Bu durum da asker ve ozan Köroğlu ile asi Köroğlu’na yakınlaştırmaktadır. Bunlar birbirinden ayrı şahsiyetler olsa bile neredeyse aynı zaman dilimi içinde yaşamışlardır.

Köroğlu’nun evlenip evlenmediğiyle ilgili elde tarihî bilgiler yoktur. Bu husustaki yorumlar ancak hikâyelerden çıkarılabilmektedir. Köroğlu’nun Bolu Beyi kolunda onun Hurizat, Perizat ve Telli Nigâr adlarında üç hanımından söz edilir. Hurizat, Bolu Bey’in kardeşidir. Çamlıbel’denir. Perizat da “Demircioğlu Kolu”nda “Kürt kızı” diye geçer. Yine bu destanda “Telli Nigâr”dan Köroğlu’nun son hanımı diye söz edildiğine göre Köroğlu hikâyelerine göre o üç kere evlenmiştir. Fakat “Köroğlu’nun Oğlu Hasan Bey Kolu”nda Hurizat bu sefer “Kürt kızı” diye anılır. Perizat’ın da Türkmen kızı olduğu söylenir. Bu da hikâyelerin, Köroğlu’nun tarihî hayatı hakkında tam bir kaynak olamayışından neşet etmektedir ve buradaki bilgiler zaman zaman değişebilmektedir.

Ayrıca Köroğlu’nun oğlu Hasan Bey ve diğer oğlu Hüseyin Bey adlarına birer kol bulunmaktadır. “Maraş Kolu”nda Dağıstanlı Hasan, babası Köroğlu ile mücadele eder. Köroğlu, ona çocuk diye acır. Savaşırılar ve Köroğlu, oğlu Dağıstanlı Hasan’ı alt eder ve onu celladına verir. Celladın elindeyken Hasan, şunları söyler:

Bu ferman Hakk’ın fermanı
Ben o merde yetemedim
Nedir bu derdin dermanı
Ben babama yetemedim

⁴⁴ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 123-124.

Gör neler geldi başıma
Tarih koyun baş taşıma
Hayıf oldu genç yaşıma
Muradıma yetemedim

Cellat yetişmez şanıma
Hayıflar tatlı canıma
Bey babamın düşmanına
Ben bir kılınç atamadım

Buyur cellat kes başımı
Dün gece gördüm düşümü
Fikret Tanrı'nın işini
Dağıstan'a gidemedim

Dağıstan'dan beri geldim
Yönüm Çamlıbel'e döndüm
Babam mert Köroğlu derdim
Ben o merde yetemedim

Anam hakkın helâl etmez
Hayali karşımdan gitmez
Gözüm görmez elim yetmez
Ağ ellerin öpemedim

Mezarımı kibar yapın
Beni şehitlere katın
Baş ucumda şerbet satın
Ecel camın içemedim

Adım Dağıstanlı Hasan
Dar ettiler başa cihan
Bir gün ara o pehlivan
Ben babama yetemedim⁴⁵

Köroğlu, Dağıstanlı Hasan'ın kendi oğlu olduğunu anlayınca bir manzume söyler ve kendini köşkünden aşağı atar.

Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey'le ilgili Elâziz Rivayetleri'nde bir bölüm yer almaktadır. Yukarıdakine benzer bir şekilde Hasan Bey, babası Köroğlu'nun varlığını çok geç öğrenir. Yalnız burada onun annesi bir Türkmen kızı diye geçer. Neticede babasının kendisi için yıllar önce bıraktığı pazubendi ve kılıcı alıp atına atlayan Hasan Bey Çamlıbel'e gelir. Burada Köroğlu'nun koçaklarından ikisini öldürür. Köroğlu'yla güreşir ve onu yer. Tam onu öldüreceklerken Köroğlu, pazubendinden ve kılıçtan kendi oğlu olduğunu anlar ve Hasan Bey böylece onlara katılır.

⁴⁵ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 182-183.

Hasan Bey'in ve Hüseyin Bey'in anneleri Telli Nigar'dır. Telli Nigâr, "Köroğlu'nun Oğlu Hüseyin Bey" kolunda Dağıstanlı olarak geçer. Yine bu kolda Köroğlu'nun hanımları şu şiirle anlatılır:

Gökyüzünde öten turnam
Çamlıbeller yerinde mi?
Zilifleri buram buram
Perüzet'in yerinde mi?

Şahin ile baz eyleyen
Ördeğile kaz eyleyen
Gel deyince naz eyleyen
Hurizat'ım yerinde mi?

Köroğlu'yum demem yalan
Ülkelere verdim talan
Naz etmeden gönlüm alan
Telli Nigâr yerinde mi?⁴⁶

Bu durumda Köroğlu'nun evlendiği gibi bir yoruma gidilmekle beraber bu hususta kesin bir şey söylemek pek de mümkün değildir.

⁴⁶ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 163.

KÖROĞLU HANGİ OĞUZ BOYUNA MENSUPTUR?

Aslında bu soruyu “Şudur!” diye cevaplamak oldukça güç. Fakat Köroğlu gibi Türk dünyasında ve Türk kültüründe derin izler bırakan biriyle ilgili insanın hatırına onun hangi Oğuz boyuna mensup olduğu sorusu geliyor. Çok uzun zamandan beri bu mesele üzerinde düşünürken fark ettiğim kaynaklardaki bilgileri de bir kenara kaydediyordum.

Konuyla ilgili argümanları burada kaydetmeden önce “Kaç Köroğlu var?” sorusuna kısa bir cevap vermeye çalışalım. Tarihte birden fazla Köroğlu çıkar karşımıza. Bunlardan birisi ve bence en önemlisi mitolojik kahraman Köroğlu’dur. Prof. Dr. Necati Demir hocanın Türkmenistan’daki Dede Korkut boylarını konu edindiği kitabında “Korkut’un Kabri Kazıldı” boyunda Köroğlu, Bayındır Han’ın dört kısma ayırdığı ordusunu komuta eden dört komutandan birisidir. Öyleyse Köroğlu, Oğuznâme içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Daha sonra gelen eşkıya Köroğlu, asker Köroğlu ve Âşık Köroğlu, halk hikâyesi kahramanı Köroğlu’yla ilgili değerlendirmeler hep bu mitolojik kahramanın tesiri altındadır.

Peki, Köroğlu hangi Oğuz boyuna mensuptur?

Bizim burada söz konusu etmeye çalıştığımız asıl husus, mitolojik kahraman Köroğlu değil de Bolu’nun Dörtdivan ilçesi sınırları içerisinde kalan Aşağısayık’ta 16. yüzyılın sonlarında yaşamış Köroğlu’nun mensup olabileceği Oğuz boyuna dair kayıt ve bu konudaki düşüncelerimizdir. Seyran Şahin’in Yeni Ufuk Dergisi’nde yayınlanan “Oğuz Boylarından: Alayuntlu” makalesinde geçen,

“At çeken oymakları arasında yer alan bu boy, Karaman ilinde ağırlık kazanmaktaydı. At çekenler yetenekleri itibariyle de ‘soy atlar’ yetiştirmeleriyle ünlüdürler. Devlete vergi olarak da yetiştirdikleri atlardan verdikleri için bu adla da anılır olmuşlardır. Ağırlıklı olarak Akşehir, Koçhisar, Karaman ve Ereğli civarlarındaki geniş bozkırlarında yerleşkelerini tutmuşlardır.”⁴⁷

yazısını okuyunca kendime “Acaba Köroğlu, Oğuzların Alayuntlu boyundan olabilir mi?” diye sormuştum. Çünkü Köroğlu’nun babası atlardan iyi anlayan biriydi. Bolu beyinin dikkatini de bu özelliğiyle çekmişti. Kırat’ı da o yetiştirmişti. Hatta Dörtdivan’da Köroğlu’nun doğduğu Sayık köyünün “Alayürek” diye bir mandırası vardı. Bu ismin Alayuntlu boyuyla ilgisi olup olmadığını düşünmüştüm uzun müddet. Fakat bunların hiçbiri onun mensup olduğu boyla ilgili net bir şey söylemiyordu. Sözün özü Köroğlu’nun hangi Oğuz boyundan olduğunu tespit etmek oldukça güç görünüyordu.

Durum böyleyken Gerede müftüsü Ali Rıza Ünlü’nün Tarih Boyunca Gerede kitabında geçen bazı ifadeler dikkatimi çekti. Ünlü’nün Dörtdivan’ın Aşağıdüğer ve Yukarıdüğer köylerinden bahsettiği şu satırları beraber okuyalım:

“İkisinin arası iki kilometredir. ‘Düğer’ Türkçede ‘Değirmi’ demektir. Döğer, Oğuz Han’ın oğlu Ayhan’ın oğlunun adıdır. Bunlar da boylu, poslu şeci (cesur) Türk taifesidirler.

⁴⁷ S. Şahin, Yeni Ufuklar Dergisi, <https://www.yeniufukdergisi.com/2021/04/19/oguz-boylarindan-alayuntlu/>, Erişim Tarihi: 06.05.2023.

Bolu'nun zâlim sancak beylerine karşı isyan eden meşhur Köroğlu Mehmed Efe Aşağıdüğer köyündendir."⁴⁸

Burada Ali Rıza Ünlü'nün Köroğlu'ndan Köroğlu'ndan "Mehmed Efe" diye bahsetmesi de muhtemelen yaşadığı dönemde Köroğlu'nun bu şekilde anılmasıyla ilgilidir. Fakat arşiv belgelerine göre Köroğlu'nun adının Rûşen Ali olduğu bilinmektedir. Köroğlu hikâyelerinde de bu Rûşen Ali ismi geçmektedir. Destan kahramanı Köroğlu bir manzumede şöyle der:

Ruşen Aliyim, usluyum
Acılar çektim yaslıyam
Bağdat'ta şeyhin nesliyem
Billah Köroğlu değilim⁴⁹

Köroğlu'nun Demircioğlu kolunda da onun gerçek adının Ruşen Ali olduğu söylenir: "Köroğlu'nun asıl adı Ruşen Ali'dir. Kimse bilmezdi bu adını. Herkes Köroğlu derdi ona."⁵⁰

Biz, tarihi kaynaklardan hareketle Köroğlu'nun Dörtdivan'ın Sayık köyünden (muhtemelen de Aşağısayık'tan) olduğunu söyleyebiliyoruz. Zira tarihî belgelerde "Sayık" ismi geçiyor. Fakat Ali Rıza Ünlü, kitabında onun Aşağıdüğer'den olduğunu söylüyor. Bu bir zühul eseri midir; yoksa Ali Rıza Ünlü burada bize başka bir şey mi söylemektedir?

Şimdi burada Dörtdivan'ın Sayık ve Düğer köylerini de göz önünde bulundurmak icap eder. Bu dört köy, Himmet Dede'nin türbesinin bulunduğu bir tepenin eteklerinde adeta dizili vaziyette konumlanmıştır. Sırasıyla burada Aşağısayık, Yukarısayık, Aşağıdüğer ve Yukarıdüğer köyleri vardır. Bu köyler adeta Himmet Dede'nin türbesine yönelmiş vaziyettedir. Ali Rıza Ünlü, kitabında Himmet Dede'yle ilgili şunları söylemektedir:

"Dördüncüsü; Himmet Dede'dir. Bu zat 'Yukarı Düğer' Köyü'nün garbındaki (batısındaki) yüksek tepe üzerinde bulunan türbesinde medfun olup Oğuz Han'ın torunlarından olan Döğer kabilesinin reisidir."⁵¹

Ali Rıza Ünlü, kitabında ısrarla köylerin etrafındaki eren ve dede diye anılan mezarlarda yatanların orada vatan tutan Türklerin reisi olduğunu söylediği gibi burada da Himmet Dede'nin Döğer boyunun reisi olduğunu söylemektedir. Himmet Dede türbesi, Dörtdivan'ın Yukarısayık'la Aşağıdüğer köylerinin adeta tam kesiştiği bir mevkide ve bir tepe üzerinde bulunur. Bu türbe iki köye de çok yakındır. Dolayısıyla Döğer boyunun olduğu gibi Sayık köyleri için de Himmet Dede'nin önemli bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Sayık köylerini Döğer boyuna mensup Türklerin kurmuş olabileceği ihtimali akla geliyor. Dolayısıyla Ali Rıza Ünlü'nün Köroğlu'ndan bahsederken onun "Aşağıdüğer"den olduğunu söylemesi aslında Köroğlu'nun Döğer boyundan olduğu şeklinde okunabilir. Bu bilgi böylece bir zühul eseri olarak oraya kaydedilmemiş olur.

⁴⁸ Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, Haz. Adem Çevik, İstanbul 2000, s. 330.

⁴⁹ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 25.

⁵⁰ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 197.

⁵¹ Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, Haz. Adem Çevik, İstanbul 2000, s. 107.

Sonuç olarak bir araştırmanın ve bu kısa yazının nihayetinde Bolu’nun Dörtdivan ilçesinde yaşamış, nâm salmış, padişahın fermanlarında ismi geçen Köroğlu’nun Oğuzların D ğer boyundan olduğu anlaşılmaktadır. Aksi ispat edilene kadar Köroğlu, Oğuzların D ğer boyundan kabul edilmelidir.

ÂŞIK KÖROĞLU

Âşıklık geleneği İslamiyet öncesinden başlayarak günümüze kadar uzanan güçlü bir gelenek meydana getirmiştir. Türklerin yaşadığı her coğrafyada âşıkların, ozanların izleri vardır. Elinde sazı, dilinde sözüyle âşıklar bu geleneği asırlardan beri yaşatmaktadır.

Âşıklığın en önemli özelliklerinden birisi de kendi içinde gelenek oluşturmuş olmasıdır. Hayrettin İvgin, Türk Halk Edebiyatı geleneği içerisinde dört geleneğin oluştuğunu ifade eder. Bu gelenekler şunlardır:

Yunus Emre Geleneği
Karacaoğlan Geleneği
Pir Sultan Abdal Geleneği
Köroğlu Geleneği⁵²

Bu gelenekler, Türk Halk şiirinin içerisinde birer okul olarak gelişme göstermiştir. Halk şairlerinin en azından bir kısmı Köroğlu'nun "pîr" olarak kabul etmektedir. Bu da onun adına bir mektebin teşekkül etmesini sağlamıştır.

Köroğlu, hikâyelerde elinde sazıyla yeri geldiğinde türküler söyleyen bir ozandır. Özellikle koçakları bir yere gittiğinde, bir güzelle karşılaştığında, zorda kaldığında ve meramını anlatmak istediğinde Köroğlu sazına davranır. Onun koçakları, oğulları ve eşleri de zaman zaman sazıyla kendilerini ifade eden kahramanlar olarak burada karşımıza çıkarlar.

Bunca şiire rağmen Âşık Köroğlu yaşamış mıdır? Yaşamışsa o kimdir? Burada öncelikli olarak Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sine başvurmak durumundayız. Çelebi burada Itakî Emir Çelebi'yle bazı saz (burada çöğür diye geçiyor) şairlerini karşılaştırır ve şöyle der:

"Koroğlu ve Kuloğlu ve Demiroğlu ve **Köroğlu** ve Fartıloğlu ve Kayıkçı Mustafâ ve Kayıkçılar Mustafâsı ve Gedik Süleymân ve Dişlen Süleymân ve Gedâ Musli ve Tûrâbî ve Gedâî ve Kâtibî ve gayrılar bunun depretdiği çöğürü ve bunun söylediği âşıkâne pâkîze eş'ârları birisi söylemeğe kâdir değildir, zîrâ sözünde te'sîr var idi kim üstâddan feyz alup Dâvûdî nefesli tasavvufâne güfteli şâ'ir-i sühan perdâz idi. Cenâb-ı Kibriyâ pâdişâh hışmından halâs edüp sâlimîn ü gânimîn vatanına vardı ve's-selâm."⁵³

Görüldüğü üzere Âşık Köroğlu'nun adı burada açık bir şekilde zikredilmektedir. Burada ayrıca Âşık Köroğlu'ndan bahseden bazı şairnâmelerden de örnek vermenin yerinde olacağını zannediyoruz. Köroğlu'ndan şairnâmelerinde bahseden şairler Âşık Ömer, Sun'î ve Âşık Pîr Yakup'tur. Âşık Ömer'in şairnâmesinde Köroğlu şöyle geçmektedir:

Demirc'oğlu dolu destinde câmlar
Süremez piyâde yanında kemler
Gezdi Ayvaz ile bir niçe demler

⁵² Hayrettin İvgin, "Köroğlu Destanlarının Türk Halk Şiirine Etkileri", Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu 1998, s. 424. Ayrıca bkz.: Doğan Kaya, Şairnâmeler, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1990.

⁵³ Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 5. Cilt, s. 189.

Köroğlu'nun dağlar olduğu mekânı⁵⁴

Sun'î'nin şairnâmesinde ise Köroğlu şöyle zikredilir:

Demirc'oğlu hoş idi avazı
Köroğlu perdesiz çalardı sazı
Sevdayî'nin sözü değil mecazi
Ebyât-ı eş'arında mahir idi Nigâhî⁵⁵

Âşık Pîr Yakup'un şairnâmesinde ise Köroğlu şöyle geçmektedir:

Köroğlu âşıklık sevdası etti
Nice bezirgânlar adlı da sattı
Hızır Sersem ile dağlarda yattı
Harâmî kesici belde bir zaman⁵⁶

Yukarıda Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran seferi için bir koşma söyleyen ve onun Tebriz'de vefatı üzerinde bir ağıt yakan Köroğlu'ndan söz edilmişti. Hatta Cahit Öztelli'nin Köroğlu'yla ilgili çalışmasında onun Âşık Köroğlu'na ayrı yer verişinden ve bir cönkte onun on yedi adet şiirini bulduğundan söz edilmişti.

Özellikle Özdemiroğlu Osman Paşa'yla ilgili manzumeleri, Âşık Köroğlu'nun hem yaşadığını hem de yeniçeri ordusunda görev aldığını göstermektedir. Öte yandan hikâye kahramanı Köroğlu'nun elinde sazıyla karşımıza çıkması ve onun adına söylenen şiirler bu meseleyi biraz karmaşık bir hâle getirmektedir. Burada şunu ifade edelim ki, yüzlerce yıllık bir süreçte âşıklık geleneği içerisinde kendisine çok önemli bir yer edinen Köroğlu anlatılarında karşımıza çıkan Köroğlu tapşırma koşmaların en azından bir kısmının kahramanımız tarafından söylenmediği açıktır. Bu şiirlerin en azından “Köroğlu adına söylenen şiirler” başlığı ile verilmesi ve kabul edilmesi kanaatimizce daha doğrudur.

Bu şiirler içerisinde çok az bir kısmı ise Köroğlu mahlaslı biri tarafından söylenmiş intibai vermektedir. Eda ve muhteva bakımından bazı farklar içeren bu manzumelerin en azından Âşık Köroğlu'na aidiyeti düşünülebilir. Biz burada bir örnek olması bakımından şu manzumeye yer vermek istiyoruz:

Çıkayım gideyim halkın elinden
Cihanın üstünde gama yâr oldum
Kimse bilmez ben gedanın halinden
Canımdan başımdan ben bizar oldum

Mürvet Ali'nindir sözüm amandır
Fikrimde zeyn olan kaşı kemandır
Virane beklerim hayli zamandır

⁵⁴ Yakup Karasoy-Orhan Yavuz, Âşık Ömer Divanı, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010, s. 539.

⁵⁵ Hayrettin İvgin, “Köroğlu Destanının Türk Halk Şiirine Etkileri”, Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu Köroğlu Kitabı, Kitapevi Yayınları, Eskişehir 2014, s. 230-231.

⁵⁶ Hayrettin İvgin, “Köroğlu Destanının Türk Halk Şiirine Etkileri”, Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu Köroğlu Kitabı, Kitapevi Yayınları, Eskişehir 2014, s. 231.

Terk ettim mekânım terk-i yâr oldum

Bir gün ermez zalim hiç imdadıma
Zârımdan uğradı gözlerim neme
O gönlüm uğrusu cümle âleme
Seveli ben seni aşıkâr oldum

Bihamdillah muradıma erdime
İnşallah Hak tabiptir derdime
Varamadım vatanıma yurduma
Bir devasız derde giriftar oldum

Köroğlu'nun sevdası var başında
Gümanı var şu gönlümün başında
Leylâ'yı ararken dağlar başında
Mecnun'un aşkına giriftar oldum⁵⁷

Bu manzumede bizi düşündüren husus, bunun bir Âşık Köroğlu tarafından söylenmiş olabileceği ihtimalidir. Dikkat edilirse bu manzume hem muhteva hem de eda bakımından Köroğlu hikâyelerindekinden farklı durmaktadır. Hikâyelerdeki manzumeler, bir duruma, bir şahsa ait olup hikâyeler içerisinde adeta organik bir bütün teşkil etmektedir. Bu manzume ise adeta müstakil olarak söylenmiş intibayı vermektedir.

Köroğlu adına söylenen şiirler genel olarak oldukça başarılıdır. Bu şiirler yüzlerce yıl okunmuş, cönlere ve mecmualara kaydedilmiştir. Ayrıca âşıklık geleneğinde Köroğlu'nun pîr olarak kabul görmesi, icra ortamlarında öncelikle ona ait türkülerin okunması da oldukça önemlidir. Köroğlu'nun şiirleriyle ilgili Cahit Öztelli'nin şu değerlendirmelerini burada paylaşmak istiyoruz:

*“Elimizdeki az sayıda şiirine bakarak denilebilir ki, Köroğlu yaşadığı çağın öteki ünlü ozanları ölçüsünde güçlü bir sanatçıdır. Gerek dilinin güzelliği ve onu ustalıklı kullanışı, gerek şiir tekniği, kafiye ve redifleri işleyiş ve buluşu gerçekten başarılıdır. Bu bakımdan gerek çağdaşları, gerek kendisinden sonra gelen ozanlar onun şiirlerine benzetiler (nazireler) söylemişlerdir.”*⁵⁸

Burada Ali Berat Alptekin'in dediği gibi belki Köroğlu mahlaslı şiirler Köroğlu'nun değildir.⁵⁹ Biz buradaki “belki” ifadesini de kaldırmak gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü Türk Halk Şiiri geleneği içerisinde “pîr” olarak kabul edilen Köroğlu adına söylenen şiirler azımsanmayacak miktardadır ve bunların hemen tamamı halk hikayeciliği geleneğimiz içerisinde ortaya çıkmıştır. Bizim bu durumu bu hikâyeler içerisinde Demircioğlu, Ayvaz, Telli Nigar, Kamber, Köroğlu'nun oğulları Hasan ve Hüseyin vb. hikâye kahramanları içinde düşünmemiz gerekir. Yani onların oradaki manzumeler bir icra ortamında bir âşık tarafından

⁵⁷ Hüseyin Seçmen, Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri, Deniz Yayınları, İstanbul 1983, s. 192.

⁵⁸ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 125.

⁵⁹ Ali Berat Alptekin, “Saz Şairi Köroğlu’nu Tespitte Karşılaşılan Bazı Zorluklar”, Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri, Editör: Erol Öztürk, Bolu 2016, s. 160.

söylenmiştir. Bu durum Köroğlu için de geçerlidir. Bu şiirlerin Âşık Köroğlu tarağından söylendiğini kabul etmek Köroğlu araştırmalarının meselelerinden de birisidir.

Ali Berat Alptekin, bir bildirisinde “Koroğlu” veya “Kuroğlu” diye anılan bir şairden söz etmektedir. Bu adla anılan bir şairin Köroğlu’yla karıştırıldığını dile getirmektedir.⁶⁰

Sözün özü, Âşık Köroğlu yaşadığı bilinmekle beraber hayatı ve şiirleri hakkında çok fazla bir bilgiye sahip olmadığımız bir şairdir. Şiirleri destan ve halk hikâyesi kahramanı Köroğlu adına çeşitli şairler tarafından söylenen manzumelerle karıştırılmıştır. Halk hikâyesi anlatan âşıkların, Köroğlu’nun dilinden söylediği şiirler ona ait zannedilmiş olabilir. Esasen Âşık Köroğlu’nun şiirlerini tespit etmek bugün için oldukça güç gözükmektedir.

⁶⁰ Ali Berat Alptekin, “Saz Şairi Köroğlu’nu Tespitte Karşılaşılan Bazı Zorluklar”, Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştay Bildirileri, Editör: Erol Öztürk, Bolu 2016, s. 152.

2. Bölüm

KÖROĞLU HİKÂYELERİ ÜZERİNE İNCELEMELER

HİKÂYE KAHRAMANI KÖROĞLU

Destandan halk hikâyeciliğine geçiş ürünü olarak karşımıza çıkan Köroğlu anlatıları yüzlerce yıl “halk hikâyesi” olarak yaşamış ve günümüze kadar gelmiştir. Bu hikâyeler çeşitli âşıklar tarafından ilavelerle yaşatılmıştır. Köroğlu’nun koçaklarıyla beraber anlatıldığı bu hikâyelerin bazı araştırmalarda yirmi dört kol olarak günümüze ulaştığı ifade edilir.⁶¹ Bu yirmi dört kolu birden bilmek âşıklık geleneğinde çok önemli kabul edilmiştir. Köroğlu’nun günümüzde bile yeni hikâyelerinin ortaya çıkmasında bu durumun etkili olduğunu düşünüyoruz.

Ancak şunu da ifade edelim ki, Köroğlu kolları bundan daha fazladır. Kendisinden Köroğlu hikâyeleri derlenen Erzurumlu Behçet Mahir’den on dört Köroğlu hikâyesi derlenmiştir. Doğan Kaya, Türkiye’de Köroğlu’nun otuz kolunun bilindiğini ifade etmektedir. Dursun Yıldırım ise Türkmenler ve Karakalpaklar arasında kırk bir, Özbekler arasında on dört veya on altı, Ortaasya’da kırk üç, Kazaklar arasında altmış iki, Tacikler arasında elli iki versiyonun olduğunu ifade etmektedir.⁶²

Burada sözü edilen rivayetlerin en azından bir kısmını birbirinin varyantı olarak da kabul edebiliriz. Mesela “Köroğlu’nun Oğlu Hasan Bey Kolu” ve “Köroğlu’nun Oğlu Hüseyin Bey Kolu” bazı derlemelerde hemen hemen aynı hikayelerdir ve bunlar birbirinden çok az farkla ayrılmaktadır. Belki de bu ayrılık birkaç kahramanın isim farklılığına bağlı bir durumdur. Örneğin Hasan Bey kolundaki Güllü Nigar, Hüseyin Bey kolunda Telli Nigar olmuştur.⁶³

Burada ifade edilen durum, Köroğlu anlatılarının Türklerin yaşadığı geniş bir coğrafyada ne kadar çok sevildiğinin, anlatıldığının hatta farklı milletler tarafından da kabullenildiğinin bir göstergesidir.

Aslında Köroğlu deyince akla bu hikâyelerdeki kahraman gelir. Gücünü mitolojik tarafından alan bu hikâye kahramanı Köroğlu’nun maceraları tarih boyunca geniş bir coğrafyada anlatılmış ve bu hikâyeler yayılmıştır. Dolayısıyla o hem çok sevilmiş hem de birçok ülkede ve şehirde kabullenilmiştir. Burada biz de herkes tarafından bilinen ve kabullenilen Köroğlu’nun bu yönü üzerinde durmak istiyoruz.

⁶¹ Pertev Naili Boratav, bunlardan ismini tespit edebildiklerini şöyle zikrediyor: “1. İlk kol (Köroğlu’nun zuhuru: Babasının macerası, atları terbiyesi, Aras veya başka bir nehirden gelen üç köpüğü içmesi, Çamlıbel’e gelmesi); 2. Kasab-ı cömerd –veya Ayvaz– kolu; 3. Köse’nin kolu; 4. Koca Bey kolu; 5. Mamaç Bezirgân veya Tekelti kolu; 6. Demircioğlu ve Telli Nigâr – Erzurum kolu; 7. Kiziroğlu Mustafa Bey kolu; 8. Bağdat-Turna teli kolu; 9. Hasan Paşa-Silistire kolu; 10. Bolu Bey kolu; 11. Halep kolu; 12. Dağıstan kolu; 13. Gürcistan kolu; 14. Deli Kara kolu; 15. Hasan Bey-Dağıstan kolu; 16. Kaytaz kolu; 17. Kiziroğlu Mustafa Bey-Kırım kolu; 18. Kenan kolu; 19. Kayseri kolu; 20. Köroğlu’nun oğlu Haydar Bey kolu; 21. Son kol (evvelâ Kır At’ın kaybolması ve arkasından Köroğlu’nun da Kırklara karışması, keleşlerinden Yusuf’un onu aramaya gitmesi ve Kırklar meclisinde görmesi).” Bkz.: Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Bilgesu Yayınları, Ankara 2018, s. 43.

⁶² Doğan Kaya, “Köroğlu Kollarının Yeni Varyantları”, Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu 1998, s. 283; Dursun Yıldırım, “Köroğlu Destanı’nın Ortaasya Rivayetleri, Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara 1983, s. 107.

⁶³ Geniş bilgi için bkz.: Ümit Kaftancıoğlu, *Köroğlu Kol Destanları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

Köroğlu'nun Bolu beyi ile arasında yaşanan hadiseler Pertev Naili Boratav'ın kitabında "Elâziz Rivayetleri" başlığı altında verilmiştir.⁶⁴ Köroğlu'nun babası Bolu beyinin yanındadır. Bir gün Bolu beyi adamlarına kendilerine namlı bir at getirmeleri için izin veriyor. O da cins atların bulunduğu Sultan Hanı'na geliyor. Kendisi aslen Türkmen aşiretlerinden birisinden olduğu için buradaki at sürülerine bakıyor. İlk karşılaştığı at sürüsünden zayıf, çelimsiz bir tay alıyor. Daha sonra karşılaştığı başka bir at sürüsünün sahibiyle anlaşıp atları Tuz Gölü'ne sürüyor. Bir at kurtuluyor ve diğerleri ölüyor. Onların da parasını verip Bolu'ya dönüyor.

Bolu beyi, getirilen atları görünce küplere biniyor ve öfkeyle Köroğlu'nun babasının gözlerini kör ettiriyor. Atları da verip o zamanlar on beş yaşında olan oğluyla beraber adamı köyüne gönderiyor. Köroğlu'nun babası çok iyi bir seyistir ve atlardan çok iyi anlamaktadır. Oğluna verdiği talimatlarla bu iki tayı çok iyi yetiştiriyorlar. Zamanla Bolu beyi bu atların namını işitiyor. Köroğlu'nu çağırıp atları istiyor, bir de tehdit ediyor. Köroğlu bir şey demeden çıkıp gidiyor. Çıkıp giderken bir köpek görüyor. Başka köpekler de buna hücum ediyorlar. Bu köpek de sırtını duvara verip mücadele ediyor. Köroğlu da "Bu köpek bile kendini savunmak için mücadele ediyor. Ben de arkamı dağlara veririm. Bunlar da bana bir şey yapamazlar!" diye düşünüp mücadele etmeye karar veriyor. Köyüne gelen Köroğlu, bu fikrini babasına söylüyor. Hayvanlara binip gidiyorlar. Bolu beyi bunların ardından atlılar salıyor. "Ya ölüleri ya dirileri gelecek!" diye emir veriyor. Bunun üzerine bir kovalama başlıyor. Köroğlu bunları ardında görünce babasıyla ikisi arasında şöyle bir konuşma geçiyor:

*"Biraz sonra Köroğlu babasına diyor ki: 'Arkamızda Bolu Beyinin adamları geliyor.' Babası: 'Bak yavrum; bize yakın olan hayvanın rengi nasıldır?'- 'Baba, bir kır hayvanlı.'- 'Öyle ise oğlum, çamurlu bir yere hayvanlarımızı sür; zira kır hayvan çamurlu yerde yürüyemez.' Çamurlu bir yere sürerek geçiyorlar; kır hayvandan aralanıyorlar. Tekrar bir atlı yetişiyor. Kör soruyor. 'Rengi ne?'- 'Al!'- 'Öyle ise dikenliğe sür; al naziktir, dikenden geçemez.' Ondan kurtuluyorlar. Biraz daha gittikten sonra bir hayvanlı daha yetişmek üzere olduğunu oğlu haber veriyor. Kör: 'Rengi nasıl?'- Oğlu 'Yağız!'- 'Öyle ise sarı kayalıklara sür; zira yağız aksi olur. Kendisini bir yere çarparak helak olur.' Hayvan hakikaten kayalara kendisini çarparak helâk oluyor. Biraz daha gidiyorlar. 'Bir hayvanlı daha geliyor. Rengi doru.'- 'Öyle ise oğlum, onun elinden kurtuluş yoktur. Sür suyu geçelim!' Sudan geçerler. Doru hayvanlı yetişir. Âma o zaman: 'Allah aşkına biraz dur, bir şey söyleyeceğim.' der. Tabii kendileri suyu geçtiler. Doru hayvanlı suyun içinde hayvanın başını çekti. Bir dakika bekler beklemez, hayvan çatladi, bu suretle kurtuldular."*⁶⁵

Bundan sonra Köroğlu, babasıyla beraber dağda yaşamaya başlamıştır. Bu anlatılar Pertev Naili Boratav'ın kaydettiği Elaziz Rivayetleri'nin ilkinde geçiyor. İkinci rivayette Köroğlu babasının yetiştirdiği atı alarak Bolu'nun Köroğlu zirvesine çıkmış. Burada kendisine bir ev ve hayvanına ahır yapmış.⁶⁶ Yine bu rivayette Köroğlu'nun Ayvaz'ı yanına alması bahsi de işlenmektedir.

⁶⁴ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 208 vd.

⁶⁵ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 209.

⁶⁶ Şifahen dinlediğimiz malumata göre burada hâlâ bazı bina kalıntıları mevcuttur.

Köroğlu bu hikâyelerde kervanları basan, yol kesen, Çamlıbel’de kendi hükmünce ferman yürüten, koçaklarıyla beraber zevk ve safa içinde yaşayan biri olarak görülmektedir. Bütün bunlara rağmen bugün kabul gören kanaate göre Köroğlu’nun varlığının sebebi ve hikmeti halka yardım etmek, zorda kalanların elinden tutmaktır. Halk ona bu görevi yakıştırmıştır. Hikâyelerde ve destanlarda onun bu yönünün öne çıkarıldığı görülmektedir. Ümit Kaftancıoğlu’nun derlediği “Kamber Kolu”nda Köroğlu’nun dilinden şunlar söylenir: *“Köroğlu’nun varlığının hikmeti nedir? Yardımcı olmak. Ben kimler için dağ başı tutmuşum? Kimsesizlerin, yalnızların, yoksulun, kolu kısıların hakkını uzun kollulardan almak için...”*⁶⁷

Onun adına söylenen şu dörtlüklerden de bunu anlıyoruz:

Gel gel Ayvaz yavru sana söyleyim
Köse Emmim ağlayana değmesin
Azan düşmanların cezasın versin
Kollarını bağlayana değmesin

Ne acıdır zalim düşman tuzağı
Düşen bilmez yakın ile uzağı
Çimli çayırında Yargan bozağı
Yiğit gibi çağlayan değmesin

Boyun eğenlere kılıç vurulmaz
Kalender insanın kalbi kırılmaz
Düşmanın altına halı serilmez
Yüreğini dağlayana değmesin⁶⁸

Köroğlu Hikâyeleri, Özbekistan’dan Rumeli’ye çok geniş bir sahada Türkler başta olmak üzere birçok millet tarafından yaşatılmış ve büyük bir kabul görmüştür. Bu hikâyelerde destandan halk hikâyeciliğine geçişin çok belirgin izleri görülür.

Taşbaskısı Bir Köroğlu Kitabının Kapağı: “Meşhûr Köroğlu”

⁶⁷ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 264.

⁶⁸ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 334.

Bazı anlatılarda Köroğlu, ölmez, yenilmez ve tehlikelerden olağanüstü bir şekilde sıyrılmasıyla aslında destanla beraber ideal hâle getirilen mitolojik bir kahraman esintisi taşır. Fakat hikâyelerde bazen o keleşlerine söz geçiremeyen, bazen Köse Kenan gibi koçaklarına yenilen, Çamlıbel'e uğrayan kervanlara baskın verdiğinde zor durumda kalabilen bir kişidir. Burada Köroğlu, bir destan kahramanı değil, artık bir hikâye kahramanıdır. Onun hikâye kahramanı olması ideal bir mevkiden düşüp âşıkların istediği gibi şekillendirdiği ve yorumladığı “halk kahramanı” seviyesine indirgenmesinden dolayıdır. Köroğlu'yla ilgili birçok yorumun, onun farklı yerlerce sahiplenilmesinin, bazen de yeni devlet düzenlerinin onu eskiye karşı bir silah olarak kullanmasının temelinde bu yatar. Özellikle SSCB döneminde mitolojik kahraman veya halk hikâyesi kahramanı Köroğlu'nun işçi sınıfının lideri gibi de gösterilmesi aslında destandan “yontma” bir Köroğlu tasavvuru için oldukça ideal bir örnektir.

Köroğlu hikâyeleri özellikle âşıklar tarafından anlatılagelen ve yüzlerce yıl yaşayan metinlerdir. Bunlarda elbette bu hikâyeleri anlatan âşıklar tarafından çeşitli ilaveler yapılmış olması da söz konusudur. Bunlar içinde ilk ve en eski yayın Fuzuli Bayat'ın bildirdiğine göre İran ve Kafkasya'da on üç yıl kalan A. Chadzo'nun, Âşık Sadık adlı bir âşıktan derlediği Köroğlu Destanı'dır. Bu kabul edilen “ilk sistemli Köroğlu derlemesi ve yayınıdır.”⁶⁹

⁶⁹ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşıka, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 103.

KÖROĞLU HİKÂYELERİNDE GEYİK MOTİFİ

Geyik, Türk kültüründe kutsal bir hayvandır. Türklerde at, kurt, geyik gibi bazı hayvanlar türeyişin, bereketin ve varoluşun bir sembolü olarak eski metinlerde öne çıkmışlar, bu durum araştırmacılarca onların mitolojik bir yönlerinin olabileceği düşüncesini uyandırmıştır. Özellikle bu üç hayvan destanlarda ve mitolojik metinlerde yer edinen inanç sistemlerinde ferдин veya toplumun kurtarıcısı, rehberi, yardımcısı olarak kendilerine önemli bir yer bulabilmiştir. Bunun özellikle geyikler etrafında gelişen inançlara da yansıdığı görülmektedir.

Geyiğin Türklerde yol gösteren bir “bozkurt” gibi kutsal olduğu bazı derlemelerden hareketle söylenebilmektedir. Hatta Latin bir yazar tarafından derlenen mitolojik bir hikâyeye göre Hunlar Avrupa’ya göçerken onları koruyup gözeten ve türlü tehlikelerden ve bataklıklardan geçiren rehber bir geyikti. Hunlar bir geyiğin rehberliğinde olarak buralardan geçmişlerdi.⁷⁰

İncelediğimiz örnekler de göstermektedir ki, Türk mitolojisinde geyiğin çok önemli bir yeri vardır. Orta Asya Türklüğünde hâlâ korunan ve yaşatılan kadim bağlardan birisi de geyikler etrafında gelişen inanç ve uygulamalardır.

Köroğlu şiirlerinde de zaman zaman geyikle ilgili motiflere rastlıyoruz. Bizzat hikayelerde Köroğlu’nun zaman zaman geyik avladığından söz edilmektedir.

Mehmet Kaplan ve arkadaşlarının yayınladığı derlemelerde Köroğlu’nun “Niğdeli Geyik Ahmet” diye bir koçağından söz edilmektedir. Doğan Kaya’nın tespit ettiği elli dört Köroğlu kolu içerisinde “Köroğlu-Niğdeli Geyik Ahmet” adında bir kol bulunmaktadır. Geyik Ahmet, hikâyede kendi dilinden şöyle tanıtılmaktadır:

*Gün be gün gitmiyor gam u feryadım
Cenge girmek derler benim muradım
Meth edersin Geyik Ahmet’tir adım
Tam üçüncü koçak diyerler bana⁷¹*

Buradan anladığımıza göre Niğdeli Geyik Ahmet, Köroğlu’nun koçakları içerisinde üçüncüsüdür. Onun üçüncü koçak olduğu yine destanda şöyle vurgulanmaktadır: “Üçüncü koçak Niğdeli Geyik Ahmet idi. Köroğlu’nun bölük başları Niğdeli Geyik Ahmet attan aşağı sıçrayıp, o da bindiği küheylanın kolanlarını çekerek, kılıcı kından sıyırdı, düşmanın alt tarafına at sürdü.”⁷²

Bunun yanında Köroğlu şiirlerinde de geyikler zaman zaman anılır. Örneğin Kırat’ın övüldüğü şu şiirde geyik şöyle söz konusu edilmektedir:

İnce uzun boylu kalem kulaklı

⁷⁰ Jean-Pierre Laurant-Thierry Zarcona, Geyik Bir Hristiyan ve Müslüman Simgesi, Çevire: Goncagül Artam, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2020, s. 58.

⁷¹ Güldağ Çetindağ Süme, Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ 2011, s. 369.

⁷² Güldağ Çetindağ Süme, a.g.t., s. 378.

*Terazi tabanlı göğsü yelekli
Bir geyik misali hatun bilekli
Kalkana benziyor döşü Kırat'ın*

Geyik, Köroğlu Destanı'nda at ve kurdun dışında turna, keçi, köpekle beraber en çok anılan hayvanlardan birisidir. Bunlar, destan içinde tamamlayıcı birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷³ *“Destanda karşımıza çıkan ve kutsiyet taşıyan hayvanlardan keçi ve geyik de kurt gibi Bozkurt göreviyle yer almaktadır. Köroğlu'nu mezarda iken emziren keçi, geyik ata/kutsal ana misyonu ile mitik bir unsur olarak destanı tamamlamaktadır. Geyik, dişil bir ögedir, umaydır, koruma, önderlik ruhu vardır. Bu sebeple halk anlatılarında kaybolan, annesiz kalan çocuklara geyik sahip çıkar, onu sütüyle besler.”*⁷⁴

Geyik, Köroğlu Destanı'nda dolayısıyla koruyucu bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷³ GÜLDAĞ ÇETİNDAG SÜME, Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ 2011, s. 218.

⁷⁴ GÜLDAĞ ÇETİNDAG SÜME, Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ 2011, s. 220.

KÖROĞLU HİKÂYELERİ'NDE

MASAL ÖGELERİ

Köroğlu hikâyeleri, Anadolu'da ve Türklerin yaşadığı yerlerde yüzlerce yıldan beri anlatılmaktadır. Bu hikâyelerin destan kökenli olduğu bugün rahatlıkla kabul edilebilecek tespitlerdendir. Fakat Köroğlu anlatıları, destandan halk hikâyeciliğine geçiş süreci yaşamıştır. Bu anlatılar zaman zaman masal olarak veya masal motifleriyle de karşımıza çıkmaktadır. Benzer durum Dede Korkut Hikâyeleri'nde de karşılaştığımız hususlardan birisidir.

Köroğlu'nun anlatılarındaki masal unsurlarıyla ilgili dikkat çeken hususlardan birisi kırk sayısı ile ilgilidir. Mesela Köroğlu'nun kırk koçağı vardır. Onlarla yer, içer, gezer, düşmanlarla savaşır ve Çamlıbel'e geri döner. Bu kırk sayısı "Silistreli Hasan Paşa ile Köroğlu" kolunda da karşımıza çıkar: *"Köroğlu'nun iki odası vardı. Biri dem odası, biri gam odasıydı. Dem odasında yenir içilirdi, eğlenilirdi. Gam odası, üzüntü, tasa, yas, yenilgi odasıydı. Hangisine girilse kırk gün kalınırdı orda."*⁷⁵

Silistreli Hasan Paşa kolunda yine Köroğlu'nun Kırat'ı kurtarmaya giderken söylediği şu sözlerinde de bu masal motiflerinin izleri görülür: *"Çamlıbel'i size, sizi Çamlıbel'e emanet ettim. Birbirinizi koruyun keleşlerim! Beni kırk günecek bekleyin. Eğer kırk günün bitiminde gelmezsem, kırkinci akşam bir şerbet için, erenler pirlers adına. Beni düşününde görürsünüz. Ona göre arkamdan gelirsiniz, ya da ona göre iş tutarsınız, dedi."*⁷⁶

Köroğlu hikâyelerinde masal unsurları bunlarla sınırlı değildir. Yine "Demircioğlu Kolu"nda geçen şu sözler de birer masal motifi olarak görülebilir: *"Demircioğlu'nun bir düzeni vardı. Parmağındaki yüzüğü ona gizli olayları, keleşlerinden sıkıntı çeken varsa uzaklarda, onu bildirirdi. Eğer yüzüğünün taşı ak pak ise işler yolunda. Yarısı kararmışsa, sıkıntıdadır yiğitlerden biri, hepten kapkara ise ölmüştü."*⁷⁷

Bunların yanı sıra Köroğlu anlatılarında bazı başka masal unsurlarının varlığı dikkat çekmektedir. Bunlardan biri şöyledir: Çamlıbel'deki Köroğlu, yanında doksan dokuz açacak (anahtar) taşır. Oğlu Hüseyin, Çamlıbel'e gelince bunların ne işe yaradığını sorar. Köroğlu da kardeşi Hasan'ın başına neler geldiğinden bahisle bunları kimsenin bilmemesi gerektiğini söyler. Hüseyin Bey de neticede merak eder. Anahtarları alır almaz hemen sonuncu kapıyı, yani doksan dokuzuncuyu açar ve burada bir sandık görür. Bu sandıkta Tiflis hükümdarı Cihan Şah'ın kızı Zeycan'ın bir resmi vardır. Hüseyin Bey, resmi görür görmez Zeycan'a vurulur. Pirlers tarafından Zeycan da Hüseyin Bey'e âşık edilmiştir.

Bu anlatı aslında masallardaki kırk kapı ve açılmaması gereken kapı motifiyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Kahraman açılmaması gereken kapıyı açar ve bundan sonra başından birçok macera geçer. "Köroğlu'nun Oğlu Hüseyin Bey Kolu"nda da böyle bir durum göze çarpmaktadır. Bu aslında Köroğlu anlatılarının sadece destan geleneğimizden değil

⁷⁵ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 72.

⁷⁶ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 86.

⁷⁷ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 194.

masal anlatı geleneğinden de beslendiğini ve bunlardan birçok motifi ve unsuru içinde barındırdığını göstermektedir.

Yukarıdakine benzer bir durum “Köroğlu’nun Oğlu Hasan Bey Kolu”nda da mevcuttur. Çamlıbel’e, babası Köroğlu’nun yanına gelen Hasan Bey’e Reyhan Arap Çamlıbel’i gezdirir. Kırkinci odayı açmaz. Burayı da gezmek isteyen Hasan Bey’e Reyhan Arap “*Nesini gezeceksin? Burada Köroğlu’nun kırık dökük, paslı küflü ufak tefeği vardır. Kırk yıldır açılmamıştır, bakılmamış, kim bilir ne koku, ne toz toprak.*”⁷⁸ diye karşılı verir. Fakat Hasan Bey işkillenir ve müsait bir vakitte anahtarları alıp buraya girmeyi kafasına koyar. Reyhan Arap’tan bir gün anahtarları almayı başaran Hasan Bey, burada bir halı üzerinde Akşehir’de hüküm süren Mirza Han’ın kızı Telli’nin resmini görür ve bayılır. Bundan sonra da onun hikâyesi başlar.

Elaziz Rivayetleri’nde ise Hasan Bey bu odaya girince resmi görür ve oradan ayrılamaz. Babası gelince durumu söyler. İlle de gideceğini ifade eder. Bunun üzerine Köroğlu, başından üç saç teli çekip oğluna vererek şöyle der: “Oğlum, sana yüz tane arkadaş veriyorum. Sen bunlarla git. Başın sıkıldığı zaman bu kılları ateşe at, ben yetişirim.”⁷⁹

Yine “Köroğlu’nun Oğlu Hasan Bey Kolu”nda, Hasan Bey’in tehlikede olduğunun anlatıldığı şu satırlarda masal motiflerinden faydalandığı görülmektedir:

“Köroğlu, Hasan Bey’e, saçının iki telini vermişti, darda, sıkıntıda kalırsa Hasan Bey yakacaktı, Köroğlu yardıma yetişecekti. Hasan Bey unuttu kılları. Ne yaktı, ne de düşünebildi. İlle Köroğlu yüzüğüne baktı bir gün, ne baksın, yüzük kapkara.”⁸⁰ Burada geçen motiflerin Anadolu’da derlenen bazı masallarda da karşımıza çıkması muhtemeldir.

Köroğlu anlatılarındaki masal unsurlarından birisi de Keloğlan’ın varlığıdır. Burada Keloğlan, masallardaki gibi kıvrak zekasıyla kendini türlü tehlikelerden kurtaran ve bazı kimselere üst çıkan biri değil; daha çok Köroğlu’nun karşısında olan kimselerin yanında ve bazen de masum insanlara oyun kuran biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köroğlu hikâyelerinde karşılaştığımız bir diğer masal unsuru Âb-ı hayat’tır. Bilindiği gibi bu su, içene ölümsüzlük vermektedir. Köroğlu bu sudan içmemişse de Kırat’a içirmiştir. Bununla ilgili Elâziz Rivayetleri’nde şu satırları okuyoruz:

“*Bir gün Köroğlu ava giderek ok ile iki güvercin vurur. Bunların tüylerini temizler. Ve Çamlıbel’den akan suyun çıktığı yerde yıkar. Ve Köroğlu’nun hayvanı da bu sudan içer. Kuşları yıkaması hitam bulur bulmaz güvercinler canlanıp uçarlar. Ve orası hikmeti İlâhî’den kırk parçaya (bin parçaya) bölünür; bu suretle o su kırk yerden çıkmaya başlar. Bu Abu-hayat Muş vilayetinde Bin-Göl yaylasında imiş. Sonra Köroğlu’nun filan içeceği için Allah bin parça etmiş. Şimdi oradan çamur ve toprak alıp ilaç ederlermiş. Köroğlu bu hali babasına nakleder. O da: ‘Oğlum o sudan sen de içtin mi?’ der. ‘Hayır, ben içmedim, atım içti.’ der. Babası o vakit o suyun Abu-hayat olduğunu söyler. Suyun yanına vardıkları zaman*

⁷⁸ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 221.

⁷⁹ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 212.

⁸⁰ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 237.

su kırk yerden akar görürler. Bunun için Köroğlu'nun Kır Atı elan sağdır derler. Her sene bir kerre satılır derler.”⁸¹

Pertev Naili Boratav'ın kaydettiği Elaziz Rivayetleri'nde Köroğlu bir Türkmen kızıyla evlenir. Fakat kendisi Çamlıbel'e gider. Türkmen kızının bir oğlu olur ve adını Hasan Bey koyar. Hasan Bey, emsallerinden yiğit ve zaman zaman insanlarla kavga eden bir mizaca sahiptir. Neticede bir gün bir çocuğun başını yarar ve öfkeyle gelen anası da ona hakaret eder. Hasan Bey, bunun üzerine babasını merak eder ve anasından her şeyi öğrenir. Hasan Bey babasının yıllar önce kendisi için bıraktığı pazubendi ve kılıcı alır, ata biner ve yola çıkar. Aslında babasız büyüyen çocuğun babasını bulmak için bir yolculuğa çıkarılması motifi bizim Dede Korkut Hikâyeleri'nde zaman zaman karşılaştığımız bir husustur. Bu durumla masallarda da karşılaşmak mümkündür. Köroğlu hikâyelerindeki masal öğelerinden birisi olarak bu hususu da burada zikredebiliriz.

⁸¹ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 209.

KÖROĞLU HİKÂYELERİNDE ATASÖZLERİ

Köroğlu'nda edebî türler içinde bir hikmet geleneğinin ifadesi olarak öne çıkan atasözlerinin önemli bir yeri vardır. Burada bu hikâyeler içerisinde zaman zaman karşımıza çıkan atasözlerini söz konusu etmek istiyoruz. Öncelikli olarak da atasözleri hakkında bazı malumat vermek niyetindeyiz.

Atasözleri, Göktürk Âbideleri, Divân-ı Lügâti't Türk, Kutadgu Bilig gibi ilk yazılı kaynaklardan itibaren örneklerine rastlayabildiğimiz en eski edebî ürünlerden birisidir. Yapılan araştırmaların sonucunda Göktürk alfabesiyle yazılan kaynaklarda yirmi civarında atasözü tespit edilmiştir.⁸² Bunların içinde “Zayıf ve semiz boğalar uzakta tepişseler hangisinin semiz, hangisinin zayıf olduğu bilinmez” şeklinde bugünkü Türkçeye aktarılan “Toruk bûkalı semiz bûkalı ırakda bünğser, semiz bûka, toruk bûka teyiz bilmez” (Elçin 1993: 633) sözü, atasözlerinin asırlar öncesinden sahip olduğu dikkat çekici üslup ve içeriğe örnek gösterilebilir.

Atasözleri için önemli bir kaynak da Oğuznâmelerdir. Atasözlerinin Köroğlu hikâyeleriyle olan bağlantısının da buradan kaynaklanmış olabileceğini düşünüyoruz.

Necati Demir Oğuznâmelerde yer alan atasözlerini toplamış ve böylece Oğuz sözlü kültürünü ve töresini yazılı olarak tespit eden Oğuznâmelerde yer alan atasözlerini bir araya getirmiştir. Oğuzname'nin 17. yüzyılda istinsah edilmiş Berlin ve St. Petersburg yazmalarında yer alan atasözlerine birkaç örnek şöyledir:

1. Gökden ne yağdı ki yer anı götürmedi.
2. İki istemeyince bir bulunmaz.
3. Kel baş taramağa kolaydur.
4. Oğlanlık geçer, düş gibidür; yiğitlik uçar, kuş gibidür; kocalık oñulmaz baş gibidür.
5. At uçdı demişler, dorı-y-ıdı ola demişler.
6. Ayakkabı dar olıcak cihân geñliğı neylesün.
7. El aybın saña söyleyen, senüñ aybını da ele söyler.
8. Hayvân alası dışından, adam alası içinden.
9. Kötürümden aksak yegdür.

Atasözlerimiz bakımından zengin olduğunu fark ettiğimiz metinler içinde Köroğlu hikâyelerinin önemli bir yeri vardır. Zira destan geleneğimizin önemli bir halkası durumunda olan Köroğlu hikâyelerinde zaman zaman atasözlerine yer verilmektedir. Aşağıda bu hikâyelerde yer alan atasözleri verilmiştir:

Âşığın ağzı kuzu kozudur, kere de çıkar, küre de!

Aşk sel söndürmez.

At ayağı külüng, âşık dili çevik olur.

Emek kandır içilmez.

Gönül kocamaz.

⁸² Erman Artun, Türk Halk Edebiyatına Giriş, İstanbul 2004, s. 225.

Gülmenin sonu ağlamak, ağlamanın sonu gülmek.

Haberi çocuktan al.

İt yediği günde, at yedi günde (belli olur).

Kaçanın anası ağlamamış.

Körün çirasını Tanrı yakar.

Körün istediği iki göz; biri eğri bir düz.

Kurt yavrusu kurt olur.

La dedi mi lo demez.

Yahşi yiğidin adını duy, yüzünü görme.

Yat yat bitmez, çek çek kopmaz.

Yiğit eşini bulmaz.

Yiğit yiğidin yardımcısıdır.⁸³

Köroğlu anlatılarında yer alan atasözleri ve deyimleri elbette burada verdiklerimizden ibaret değildir. Bu hikâyelerin atasözleri bakımından daha zengin olduğunu düşünebiliriz. Bu sözler içinde ye alan “At ayağı külüng, âşık dili çevik olur.” sözü Dede Korkut’ta zikredilen “At ayağı külük, ozan dili çevik olur.” atasözünün bir varyantı durumundadır.

Bolu ve ilçelerinde Köroğlu adına da bazı atasözleri söylenir. Şu atasözü Gerede’de derlenmiştir: “Köroğlu’nun abası, kah oğlu geyer, kah babası.”⁸⁴

⁸³ Atasözleri şu kaynaktan derlenmiştir: Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

⁸⁴ Yunus Baki Koçak, Gerede Atasözleri Deyimler ve Bilmeceleri, Ankara 2009, s. 70.

3. Bölüm

KÖROĞLU'NUN ÇEVRESİ

KÖROĞLU'NUN ATI

KIRAT

*Canım Kırat, gözüm Kırat
Şu ortalık düz olaydı
Keleşler sağ u solumda
Düşman yüz be yüz olaydı*

Köroğlu

Köroğlu atları pek sevmektedir. Çamlıbel'de tavla tavla şahbaz atlara seyisler gözü gibi bakmaktadır. Köroğlu hikâyelerinde onun atları zaman zaman kontrol ettiği, bakımsız ve hasta atları istemediği anlatılır. Silistreli Hasan Bey kolunda onun tavlalarından söz edilir. Bu tavlalar öyle büyüktür ki, en uçtaki at bir kuş gibi gözüktür.

Bu hikâyelerde atlarla ilgili Türk düşüncesini yansıtan sözler de nakledilir. “Köroğlu'nun Oğlu Hüseyin Bey Kolu”nda Hüseyin Bey atı Kamertay'dan kardeş diye söz eder. Bu da göstermektedir ki, Köroğlu hikâyelerinde at, kahramana kardeş gibi yakın görülmektedir. Mesela “İt yediği günde, at yedi günde...” atasözü atların bakımından doğan tecrübenin ürünü olarak hikâyelerde karşımıza çıkan sözlerdendir.

Tabii, Köroğlu deyince akla doğal olarak onun efsanevî atı Kırat gelmektedir. Kırat, Köroğlu'nun sadık yoldaşdır. Her nereye varsa Kırat onunla gider. Köroğlu, her ne pusu kursa yanında Kırat vardır. Köroğlu ona gözü gibi bakmaktadır. Uzun sefere çıktığında Kırat nal düşürürse Köroğlu atından iner ve yaya devam eder yoluna. Kırat yere nalsız basacağına başıma bassın, diye düşünür Köroğlu. Kırat, Köroğlu'nun sadece atı değil, ismiyle cismiyle onun dostu, arkadaşdır. Kırat, bir Köroğlu hikâyesinde şöyle tanıtılmaktadır:

“Kırat'ın ünlü yanları vardı. Köroğlu Kırat'ın yularını, kendi eliyle birine vermezse, Kırat'ı tutmak, dizginini zaptetmek, Kırat'a el vurmak kimsenin ağzının aşı değildi. İkincisi, Kırat; soyundan bir atın yürüyüp gittiği yolu sürerdi. Anası, babası, bacısı, kardaşı, yavrusu... Kendi soyundan bir at, bir tay yitse, bir yana gitse, çalıp götürseler, onun izini sürer, kokusunu alırdı.”⁸⁵

Bu satırlardan anladığımız kadarıyla Kırat, bazı olağanüstü özelliklere sahip bir attır. Köroğlu'nun şu şiiri Kırat'ın methinde söylenen manznumelerden birisidir:

Gözünü sevdiğim Kırat
Sana uzun yol olaydı
Şöyle elek, selesi sık
Boynu selvi dal olaydı

Fânîsin hey dünya fânî
Esirin eyledin beni
Yüzdürmeye Kırat seni
Tuna gibi sel olaydı

⁸⁵ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 70.

Neslin Dldl, aslın Kırat
stnde alınır murat
Dal boynunda ifte kanat
Başındaki tel olaydı

Dldl'e benzettim donunu
Düşmana uğrattım yolunu
Grmeğe senin özünü
Kanber gibi kul olaydı

Söyle her Köroğlu söyle
Kırat'ın methini eyle
Düşmanı kıracak yerde
Boz bulanık sel olaydı⁸⁶

Kırat, Köroğlu için çok şeydir. Onu birçok defa ölümden kurtaran, maksadına erdiren, ovalarda kuş gibi uçan hep bu Kırat'tır. Silistreli Hasan Paşa ile Köroğlu kolunda Keloğlan Kırat'ı alıp giderken dayanamayan ve onun gidişini görmemek için arkasını dönen Köroğlu, atı için iki de şiir söyler. Bunlardan birisini aşığıya kaydediyoruz:

Kıratı besledim körpe
Hay edende çıkar sarpa
Her öğünde on tas arpa
Dolu yemler erzanındır

Besledim bin heves ile
Girdim meydana bahs ile
İi kalaylı tas ile
Soğuk sular erzanındır

Köroğlu der ohlarının
Dğşrdm ohlalarının
Başı polat mıhlarının
Gümüş nallar erzanındır⁸⁷

Bir başıka rivayette yer alan ş mısralar da Kırat'ı anlatan en güzel ifadeler olarak okunabilir:

Alım Kırat gülüm kırat
Sana binen alır murat
Hak emriyle yeşil kanat
Taşlar yollar erzanındır
l ovalar erzanındır⁸⁸

⁸⁶ Cahit ztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, zgr Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 100.

⁸⁷ mit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 80.

⁸⁸ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 234.

Kırat'ın kaçırılması amlıbel'de bir yas havası meydana getirir. Aslında Köroğlu'nun keleşleri de Kırat'ın varlığını en az onun kadar gerekli görmektedirler. Kırat, adeta Köroğlu hik yesinin ruhudur. Kırat olmadan ne Köroğlu vardır ne Köroğlu hikâyeleri... Arkada, Köroğlu ve keleşlerinin varlığına anlam katan bu Kırat olgusu başka bir hik yemizde böylesine güçlü bir şekilde  ne alınmış mıdır, bunu bilemiyorum.

Sonuçta Köroğlu ve Kırat birbirine çok bağlıdır. “Silistreli Hasan Paşa Kolu”nda, Kırat'ın kaçırılması üzerine onu bulmak için yollara düşen Köroğlu, bir seyis ve baytar gibi görünerek yanına hiç kimseleri yanaştırmayan Kırat'a yaklaşır. Kırat, doğru dürüst beslenmediği ve yanına kimseyi yanaştırmadığı için bir deri bir kemik kalmıştır. Köroğlu ona “gelen öz kardaşındır” diye hitap eder.

Öyleyse Köroğlu ve Kırat burada birbirini tamamlayan iki kahraman olarak öne çıkmaktadır. Benzer durumun Dede Korkut Hikâyeleri'nde Salur Kazan'ın atına hitap ederken “Gardaşım demeyim sana gardaşımdan yeğ!” sözlerinde buluruz. Ayrıca Köroğlu Kırat'a her bindiğinde eline sazını alır ve bir türkü söylemektedir. Bunu Silistreli Hasan Paşa kolunda geçen “Köroğlu Kırat'a binince hemen bir türkü söylerdi.”⁸⁹ sözlerinden de anlıyoruz.

Silistreli Hasan Paşa kolunda, Hasan Paşa sevdiği Menzil Hanım'ı almak için bin türlü yoldan Kırat'ı ele geçirir. Fakat Köroğlu alıp kaçar ve kalenin bedenlerinden Tuna'ya atlar. Kaleden Kırat'ın bedelini sorup onu bu yolla elde etmeye  alışan Hasan Paşa'ya Köroğlu şu cevabı verir:

Kırat değerini sorarsın kaça
Seksen bin t mene hele de vermem
Seksen bin ak kuzu kıvrımlı ko a
Seksen bin haznelik pula da vermem

Seksen bin yiğide seksen bin ata
Seksen bin ülkeden gelen berata
Seksen bin sabana seksen bin  ifte
Seksen bin koşumluk mala da vermem

Köroğlu'm sözünü duyurur size
Seksen bir nahırdan gelen öküze
Seksen bin geline, seksen bin kıza
Seksen bin boşanmış dula da vermem⁹⁰

Köroğlu'nun Kırat'ı için yazdığı manzumelerin en güzelinden birisi de herhalde aşağıdaki şiirdir:

Yaşa benim Kırat'ım yaşa
Dahi neler gelür sağ olan başa
Beş yüz atlı oldu bozduğum Paşa
Kızıl alma gözlü Kırat'ım benim

⁸⁹  mit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 96.

⁹⁰  mit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 99.

İlk akşamdan taktım yemini
Öfkesinden küt küt gever gemini
Üstüne binenler sürsün demini
Kızıl alma gözlü Kırat'ım benim

İnişe gidince ceyran inişli
Yokuşa gidince keklik sekişli
Kara kuş oyunlu bozkurt bakışlı
Kızıl alma gözlü Kırat'ım benim

Çamlıbel'den aştığımı görmüşler
Kırat'ımın sekişinden bilmişler
Şu gelen Koç Köroğlu'dur demişler
Kızıl alma gözlü Kırat'ım benim

Köroğlu'nu dilinden Kırat için söylenen bir başka şiir şöyledir:

Seni beni yaradanı seversen
Kırat beni Çamlıbel'e yetiştir
Yerin, göğün, arşın, kürsün aşkına
Kırat beni keleşlere yetiştir

Kırat bilir misin bura neredir?
Kesilmiş cendekler, sıra sıradır
Ölüm kalım derler, işte buradır
Kırat beni Perizat'a yetiştir

Kırat ayakların bir bir kaldırtma
Kaldırıp da yerli yerin indirtme
Köroğlu'nu leşkerlere öldürtme⁹¹
Kırat beni Çardaklı'ya yetiştir⁹²

Köroğlu'nun atı Kırat, sıradan bir hayvan değildir. Kırat, Köroğlu savaşa, dövüşe gittiği zamanda veya bir yolculuğa çıktığında onunla beraberdir. Köroğlu hangi kılığa girerse Kırat da ona uygun bir şekle bürünür. Dolayısıyla Kırat, Köroğlu hikâyelerinde bazı olağanüstü özellikleriyle de dikkat çeker.

⁹¹ Bu mısradan düzenleme yapılmıştır. Leşkerlere, lekelere diye kaydedilmiş. Ayrıca Kırat bu şiirde ayrı yazılmış.

⁹² Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 106.

KÖROĞLU'NUN SÂDIK DOSTU

AYVAZ

Köroğlu'nun en yakın dostu, koçakları içinde kendisine ayrı bir önem verdiği kahramanlardan birisi Ayvaz'dır. Onların destansı arkadaşlığı ve birlikteliği birbirinden hiç ayrılmayan insanları ifade eden “Bir Köroğlu bir Ayvaz!” deyiimiyle beraber dillerde yaşamaktadır.

Köroğlu Destanı'nın kollarında onun Ayvaz'ı ne kadar sevdiği anlaşılmaktadır. Köroğlu'nun bu sevgisini dile getiren ve Ayvaz için söylediği birçok manzume bulunmaktadır. Bunlardan birini örnek olarak aşağıya kaydetmekteyiz:

Benden selam eylen Bolu Beyine
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi
Muhabbeti düştü gönlüm evine
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Eğerleyip Kır Atıma binmeden
Alayları bölük bölük bölmeden
Bolu şehri ataşlara yanmadan
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Şimdi Kır Atıma biner aşarım
Kara Deniz gibi kaynar coşarım
Sinesine eğri kılınc döşerim
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Gürzün kösteğini kola takmadan
Koç Kır Atı sağa sola yıkmadan
Bolu şehrin ataşlara yakmadan
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Ben de Köroğluyum yolum salasın
Koç yiğide arz ettirem sılasın
Depretmeden demir yayın cıdasın
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi⁹³

Ayvaz; Köroğlu'nun can yoldaşı, arkadaşı, meclisinden hiç eksik etmediği kardeşi gibidir. Köroğlu, Ayvaz'a bir kötülük gelmesini hiçbir zaman istemez. Onu sakınır. Fakat “Kocabey Kolu”nda Köse Kenan, Ayvaz'ı Kocabey'le beraber Hezaran Bülbül'ü getirmek için gönderir. Köroğlu onu göndermek istemez, Ayvaz da gitmek istemez ve gözlerinden birkaç damla gözyaşı dökülür. Köroğlu da ona şöyle der:

Yaş getirme ela göze
Canım Ayvaz'ım ağlama
Tanrı yardım eder size

⁹³ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 189.

Benim Ayvaz'ım ağlama

Yiğitler savaşa gider
Erkek olan etmez keder
Başa gelen takdir kader
Han'ım Ayvaz'ım ağlama

Köroğlu'nu salma gama
Kocabeyim bakar sana
Gözler dönmüş kızıl kana
Canım Ayvaz'ım ađlama⁹⁴

Köroğlu'nun Maraş söylentisinde Ayvaz ölür. Köroğlu gelir cenazenin başında Ayvaz'a bir ağıt yakar. Ağıt şöyledir:

Baykuş ötsün amlıbel'de
Öldürdüler Han Ayvaz'ı
Durmam artık ben bu ilde
Defnettiler Han Han Ayvaz'ı

Semadan akıldı direk
Buna dayanır mı yürek
Yerde insan gökte melek
Kıl ziyaret Han Ayvaz'ı

Aman Döne Ayvaz n'oldu
Bir kâfire kurban oldu
Ciğer řiște püryan oldu
Al' gittiler Han Ayvaz'ı⁹⁵

Ayvaz, Köroğlu hikâyelerinin en önemli kahramanlarından birisidir. O, ardaklı amlıbel'de ve dövüş meydanlarında Köroğlu'nun daima yanındadır. Köroğlu'nun Kırat'ı ve Ayaz'ı bu anlamda onun destansı kişiliğini tamamlayan yardımcı unsurlar olarak da kabul edilebilir.

⁹⁴ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 285.

⁹⁵ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 180-181.

KÖROĞLU'NUN DİĞER KOÇAKLARI

Koçak, yiğit kahraman gibi anlamlara gelir. Köroğlu hikâyelerinde onların kahramanlıkları mübalağalı bir şekilde anlatılır. Onlar beylerine sadıktır. Onun emrinden çıkmadan Köroğlu'na hizmet etmeye çalışırlar. Köroğlu zorda kaldığında veya zindana düştüğünde onun kurtarılması genelde bu koçakların sayesinde olur.

Bu koçakların “keleş” diye adlandırıldığı da olur. Sivas'ta derlenen “Bolu Bey” kolunda Köroğlu'nun koçakları keleş diye adlandırılmıştır.

Köroğlu'nun kırk yiğidi, yani kırk koçağı vardır. Bunların ardında destan geleneğinin etkileri olduğu açıktır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de karşımıza çıkan kırk sayısı burada da Köroğlu'nun koçaklarını ifade eder. Dolayısıyla bu sayı sistemlerinde destan geleneğimizin ta kadim zamanlardan getirdiği sembolik bir durum gizlidir.

Köroğlu koçaklarını çok sevmektedir. Onlardan hangi biri bir sefere çıksa, yola gitse sazını çıkarır ve Köroğlu onlara sazıyla hitap eder. Bolu Bey kolunda zindana düşen Köroğlu'nu kurtarmak üzere gelen İsabalı adındaki koçağını teşhis etmek üzere söylediği aşağıdaki manzumesinde onun bu sevgisi sezilmektedir. Koçakların bazılarının adının anıldığı bu manzumeyi buraya kaydetmek istiyoruz:

Bugün keleşlerim yadıma düştü
Ağalar ağası yanımda gerek
Bir büküşte yedi giyim nal kıran
Koçak Demircioğlu yanımda gerek

Nice ordu bozmuş, eli beratlım
Çintiyan kılıçlım, gök Arap atlım
Böbür aslan huylum, kaplan sıfatlım
Şimdi Köse Emmim yanımda gerek

Öz özüne Gürcistan'ı batıran
Bağdat'tan Basra'dan avın getiren
Kendi bir han oğlu Mısır'doturan
Bıyıklı Yusuf'um yanımda gerek

Tek başına ordulara saldıran
İran şahın bayrağını yolduran
Şeşber vurup bedenleri böldüren
Kiziroğlu Mustafa'm yanımda gerek

Derya atı biner demir donludur
Meydana girende aslan canlıdır
Aslını sorarsan Dağıstanlıdır
Şimdi Kocabey'im yanımda gerek

İstek ile öz zevkini yetiren
Bir tek günde Gürcistan'ı batıran
Dört yüz sonaları birden getiren

Celali Mehmet Bey yanımda gerek

Kimsenin halinden derdinden bilmez
Padişah'tan ferman olsa dinlemez
Yüz bin ordu gelse var mısın demez
Şimdi Reyhan Arap yanımda gerek

Köroğlu'm zindanda söyler edalı
Ayvaz'ı görmezsem olurum deli
Hezeran kılıçlı, desti cidalı
Güzel İsabalı'm yanımda gerek⁹⁶

Köroğlu'nun birçok koçağı vardır. Köroğlu'nun koçaklarından birisi Demircioğlu'dur. Demircioğlu adına müstakil bir kol da derlenmiştir. Bu kolda, Köroğlu, Köse Kenan ve diğer keleşleriyle beraber İran'a sefere çıkar. Yolda giderken Kırat nal değiştirir. Köroğlu, mecburen keleşlerinden ayrılır ve Erzurum'a uğrar. Burada bir demirciye uğrar ve Kırat'a polat nal kestirir. Bu demircinin bir çırağı vardır. O da başka bir demircinin oğludur. Babası bu çocuk doğarken vefat ettiği için çocuğa Demircioğlu denmiştir. Köroğlu, polat nal kestirene kadar kendisine getirilen nalları eğip bükerek, bir kenara atar. Demircioğlu da Köroğlu'nun kendisine verdiği altınların üzerindeki yazıları eliyle siler ve o da onları eğip atar.

Köroğlu bu çocuğun yiğit biri olduğunu anlamıştır, hatta onu kaçırmayı düşünmektedir. Fakat sefer üzere olduğu için yoluna devam eder. Demircioğlu da Köroğlu'nun zenginliğine ve yiğitliğine vurulmuş, onun keleş olmaya kafasına koymuştur. Neticede onun yolu üzerinde önüne çıkar. Köroğlu, Demircioğlu'nu alarak Çamlıbel'e gelir. Köse Kenan, ilk başlarda Demircioğlu'nu pek önemsemez ve onu ciddiye almaz. Fakat Âşık Canan adlı İsfahanlı bir âşığın Telli Nigar'dan getirdiği mektubu gören Köroğlu Telli Nigar'ı getirmeyi istemektedir. Onu getirmek için Demircioğlu gönüllü olur. Köse Kenan başta olmak üzere kimse onun başarılı olacağına ihtimal vermez. Demircioğlu, getirilen kahveye içmeye davranan Köroğlu'nun bileğinden tutar, kahve yere düşer. Fincanın dibinde kalanları silip süpürür ve yola çıkmak üzere hazırlanır. Köroğlu da ona üç telli sazıyla hitap eder.

Köroğlu hikâyeleri içinde zaman zaman Demircioğlu'na hitaben söylenen bazı manzumeler vardır. Onlardan birisi şudur:

Seherden sabahtan esen üzüzgâr
Yeller Demircioğlu durmasın gelsin
Kar kalkar açılır lale sümbüller
Güller Demircioğlu durmasın gelsin

Çamlıbel dağında yüksek kayalar
Beni kınamayın beyler ağalar
Göçer gider katarlanmış mayalar
İller Demircioğlu durmasın gelsin

⁹⁶ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 47-49.

Şirin Döne ağlar ağlar avunur
Dostlarım yas tutar düşman sevinir
Yirmi bey-kız hep karalar giyinir
Söylen Demircioğlu durmasın gelsin

Süremedi kara günün demini
Geyemedi güveyilik donunu
Üç gün oldu Kırat yemez yemini
Göçler Demircioğlu durmasın gelsin

Bolu Beyi ıssız kodu dağları
Ak sineme vurdu gitti dağları
Köroğlu'nun demir kesen beyleri
Yiğit beyler şimdi durmasın gelsin⁹⁷

Köroğlu'nun koçakları içinde Köse Kenan'ın önemli bir yeri vardır. Köroğlu seferdeyken Çardaklı Çamlıbel'i Köse Kenan yönetir. Diğer koçaklara Köse Kenan sahip çıkar. Köroğlu'ndan sonra ikinci sofra onun önüne kurulur. Dalgınlık eseri bir misafirin önüne sofra kurulduğunda Köse Kenan bundan incinir ve Köroğlu'na darılır.

Köroğlu hikâyelerinde yukarıdakilerden başka olarak zaman zaman ismi anılan koçakların adları şöyledir: Lelevütlü Kara Usta, Pireboyun, Ceyhun Arap, Kamber, Hoylu, Kocabey, Hendekatlamaz, Dolmagöz, Deli Celali, Nalkıran, Kenan Sancaktar...

Köroğlu'nun koçaklarından yukarıda da bahsedildiği üzere Demircioğlu adına müstakil bir kol bulunduğu gibi Kamber'in adına da yine müstakil bir kol bulunmaktadır. Her iki kolda da koçaklar Köroğlu'nun yiğitliği ve onları koruması sayesinde onun koçakları arasına katılırlar.

Köroğlu hikâyelerinde bazen Köroğlu'nun düşmanlarından biri de onun koçaklarının arasına katılabilmektedir. Kenan Sancaktar bunlardan birisidir.

Köroğlu hikâyelerinde bu koçakların hikâyede anlam kazanan ve onların yolunun bir şekilde Köroğlu'yla kesişmesine vesile olan bir işleyiş gizlenmektedir. Pertev Naili Boratav'ın kitabına aldığı ve geneli manzum metinlerden oluşan "Maraş Metinleri"nde Reyhan Arap, Köroğlu'nun babası Deli Yusuf'la mücadele eder. Hatta neredeyse onu alt etmek üzeredir. Köroğlu'nun Tiflis Nüşhas'ında anlatılan Reyhan Arap'la ilgili şunları söyler: *"Tiflis Nüşhası'nda Arap Reyhan, Köroğlu'nun sevimli sakisi olan Eyvaz'ın dayısı ve kahramanın dostudur. Hatta Köroğlu zor anlarda Arap Reyhan'ı yardıma çağırır."*⁹⁸

Dolayısıyla bu hikâyelerdeki koçakların her birinin bir hikâyesi vardır. Bazı anlatılarda onların Köroğlu'na nasıl katıldığı anlatılır. Koçaklar, Köroğlu hikâyelerinin en önemli unsurlarından birisidir.

⁹⁷ Hüseyin Seçmen, Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri, Deniz Yayınları, İstanbul 1983, s. 202.

⁹⁸ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 134.

KÖROĞLU VE DAĞLAR

Köroğlu Destanı'nın ve hikâyelerinin en can alıcı noktalarından birisi dağlardır. Köroğlu ve koçakları dağları mesken tutmuştur. Buralarda yaşarlar. Dağların onlar için çok önemli bir yeri vardır. Çardaklı Çamlıbel, dağların zirvelerine yapılmış bir saraydır. Onun şiirlerinde zaman zaman ele alınan dağlar bu açıdan dikkat çekmektedir. Köroğlu'nun,

Iraktan özendim geldim
Çevre yanın meşe dağlar
Ayvaz'ım almaya geldim
Laleli, sümbüllü dağlar

Gitmez, karşımda durursun
Elimde küllî varımsın
Ensemde kafadarımsın
İş düşecek başa dağlar

Özengimi gerdim durdum
Beyleri mürvetsiz buldum
Ben sana arkamı verdim
Neyler bana paşa dağlar⁹⁹

diye devam eden şiiri zirvelerinde Köroğlu'nun yaşadığı dağları haber vermektedir. Köroğlu, dağları çok sevmektedir. Bir şiirinde onlara seslenirken onun tok ve güçlü sesi zamanı aşır gelmektedir:

Hemen Mevlâ ile sana dayandım
Arkam sensin kal'am sensin, dağlar hey
Yoktur senden gayrı kolum kanadım
Arkam sensin, kal'am sensin dağlar hey

Yine Köroğlu başka bir yerde şöyle der:

Bu koçaklık aslımızdan geliptir
Meskenimiz sarıp kayalar oluptur
Zorumuzdan dağlar aciz oluptur
Ötemez baykuşlar hemen taşlanır¹⁰⁰

Türk Edebiyatında en güzel dağ şiirleri herhalde Köroğlu'nun dilinden söylenmiştir. Onun aşağıdaki şiiri bu açıdan oldukça güzeldir:

Çıktım şu âlemi seyran eyledim
Açılmış baharı, gülü dağların
Sökülmüş bendleri, cûşu yenilmez
Çağlayuben akar seli dağların

⁹⁹ Burada değerlendirilen şiirler şu kaynaktan alınmıştır: Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997.

¹⁰⁰ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 15.

Yiğit atına binmese yakınır
Yüreğinde olan elbet çekinir
Kar yağar da dört köşesi yekinir
Yol vermez aşmağa yeli dağların

Aslanı, kaplanı yanar, yorulur
Şikâr almış alçağına dolanır
Yel estikçe safasından salınır
Aheste aheste dalı dağların

Ben kâmilim zerresine ermişim
Baharında gonca gülün dermişim
Mürvetsiz beylerden eyi görmüşüm
Yiğidi yaldırır alı dağların

Köroğlu eydür, sende tasa olmaz
Yüreğinde aşkı olan yenilmez
Çok döğüşler olur, kimseler bilmez
Söylemeye yoktur dili dağların¹⁰¹

Köroğlu ve dağlar arasındaki ilişki, destan metinlerinde zaman zaman karşılaştığımız bir husustur. Bunlardan biri Türkmen Goroğlu Destanı'nda geçer. *“Kahramanın öldüğünü zanneden dağlar dumana bürünür. Goroğlu, dağlara ‘kardeşim’ diye seslenir. Goroğlu’nun sesini işiten dağlardan duman çekilir, çayların suları akmaya, otlar yeşillenmeye, bülbüller ötmeye başlar.”*¹⁰² Bu da Köroğlu’nun dağlarla özellikle derin ilişkisinin olduğunu gösteren örneklerden birisidir.

Ben Bir Köroğlu’yum dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim¹⁰³

diyen Köroğlu için dağlar bir vatan, bir yurt ve nereye giderse gitsin özlenen bir mekândır. Köroğlu hemen her yerde dağları özlemekte ve bazen sazıyla dağlar için deyişler söylemektedir.

Köroğlu denince akla Çamlıbel gelir. Köroğlu destanlarında çeşitli adlarla kendisine yer verilen bu dağ, aslında destanın mekân olarak merkezi sayılır. Köroğlu, seferlerine buradan çıkmaktadır. Olayların başlangıcı genelde Çamlıbel’de olmakta; buraya uğrayan yaşlı bir nine, bir derviş kılıklı biri Köroğlu’nu ve koçaklarını bir güzelden veya bir düşmandan haberdar etmektedir. Bundan sonra Köroğlu ve koçaklarının da maceraları başlamış olmaktadır.

Köroğlu şiirlerinde Çamlıbeller çok defa zikredilir. Ona izafeten söylenen bir manzumenin ilk dörtlüğü şöyledir:

Mürveti çok Hakkın nazargahısın

¹⁰¹ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 131.

¹⁰² Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 37.

¹⁰³ Hüseyin Seçmen, Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri, Deniz Yayınları, İstanbul 1983, s. 185.

Bizim iller karlı dağlar aşk olsun
Gerçek erenlerin seyrangahısın
Bizim iller Çamlıbellere aşk olsun¹⁰⁴

Köroğlu'nun dağlara olan muhabbeti, aslında küçük bir kitabı dolduracak kadar uzun bir mevzudur. Bu konunun oldukça zengin bir şekilde karşımıza çıkması, bize göre Köroğlu hikâyelerinin destanî yönüyle de ilgilidir. Bu konunun ayrıca Türklerdeki “dağ kültü” konusuyla da beraber düşünülmesi gerekir.

Köroğlu Zirvesinin Bir Başka Görünümü (Fotoğraf: Muhammet Tarhan)

¹⁰⁴ Hüseyin Seçmen, Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri, Deniz Yayınları, İstanbul 1983, s. 203.

4. Bölüm

KÖROĞLU'NUN ETKİLERİ

KÖROĞLU'NUN ETKİLERİ

Köroğlu'nun Anadolu'da çok belirgin izleri vardır. Bunu özellikle yer isimlerinden hareketle söyleyebiliriz. Bugün Anadolu'da dağlar, tepeler, beller, yerleşim yerleri onun adına izafe edilmektedir. Bu durum Köroğlu adını taşıyan birden fazla kişinin bu yerlerde yaşamış olduğunu gösterebileceği gibi Köroğlu'nun Anadolu'daki faaliyetlerine de işaret ediyor olabilir.

Köroğlu'nun etkilerini biraz da yer adlarında görürüz. Anadolu'da “Köroğlu Beli”, “Köroğlu Derbendi”, “Köroğlu Zirvesi” gibi dağ, bel, derbent, boğaz, tepe adları aslında onun çeşitli faaliyetlerde bulunduğu zamanların yadigârıdır. Yakın zamanlara kadar Bolu'da bilindiğini zannettiğimiz Yeniçağa-Gerede arasında bulunan “Köroğlu Derbendi”, Köroğlu'nun sığınaklarından birisi olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁵ Köroğlu Tepesi veya Köroğlu Zirvesi de bugün Bolu sınırları içerisinde onun adını taşıyan yerlerdendir.

Köroğlu, çok sevilmiş bir kahraman olarak hikâyelerde öne çıkar. Bugün özellikle yer isimlerinde, kurum ve kuruluş isimlerinde onun isminin ısrarla yaşatıldığını görürüz. Bunun sebepleri üzerinde uzun durulması mümkün olmakla beraber Behçet Mahir anlatısında karşılaştığımız bir hikâyeye Köroğlu'nun bu kadar çok sevilmesi açıklamaktadır. Aslında bu rivayet, Köroğlu'nun Anadolu'da neden bu kadar sevildiği ve kabullenildiği sorusunun bir cevabıdır:

“Köroğlu ileride giderken o tepeyi aştılar, çukurluk, baktı ki; orda bir ihtiyar adam, bir de kadın; yine bir tarla biçiyor... Meğer bu ihtiyar yine bir orak atıyor, çıkıyor, Bağdat'a doğru bakıyordu. ‘Baba bu tarla senin mi, yoksa günlükçü müsün?’ dedi. ‘Benim derviş baba.’ Köroğlu sordu: ‘E, niçin biçmiyorsun?’ ‘Bire derviş, geç git yoluna. Benim yüreğimin acısına senin de beni söyletmen...’ Köroğlu baktı ki, ihtiyar gözlerini açıp yumdukça dolu tanesi gibi yaş döküyor. ‘Baba söyle derdini. Elbette bir derman da ben olurum’ dedi. İhtiyar: ‘Nerden olursun benim derdime derman? Tanrı’dan ola, sen nerden olasan derviş? Köroğlu’nun yedi koçağı işittim bugün ya da yarın darağaştan asılacak. Bunların asılması bana o kadar efkâr veriyor ki, bunların asılmasına karşılık, bunların öldüğünü istemiyorum. Eğer kabul etseler bunların yerine ben öldüğümü istiyorum’ dedi. Köroğlu: ‘Baba, ola ki Köroğlu’nun iyiliğini görmüşsün gayretini çekiyorsun.’ ‘Ne Köroğlu beni tanır, ne ben Köroğlu’nu tanırım. Ama, öyle bir arslan parçası, kırk yıla bir ana bir baba yetiştiremez. Bunların yiğitliğine acıyorum, başka bir şey değil.’”¹⁰⁶

Bu anlatılan kısım Ümit Kaftancıoğlu'nun derlediği “Demircioğlu Kolu”nda da geçer. Yalnız burada ihtiyar, üzüntüsünün sebeplerini uzun uzadıya izah etmez. Köroğlu, kendisinin kim olduğunu açıkladıktan sonra onun keleşleri ihtiyarın tarla işlerine yardım ederler. Sonra da Köroğlu, keleşler ve ihtiyar hep birlikte Demircioğlu’nu kurtarmaya giderler.

¹⁰⁵ A. Haydar Avcı, Köroğlu Ayaklanması İnceleme-Belgeler-Değişler-Kaynakça, İstanbul 1994, s. 35.

¹⁰⁶ Behcet Mahir, Köroğlu Destanı, Derleyenler: Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın, Muhan Bali, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1973, s. 334’ten aktaran H. Seçmen, a. g. e., s. 132-133.

Bu hikâye bizce Köroğlu ismi etrafında oluşan büyük ilgi ve sevgiyi açıklamaktadır. Türkler, onun şahsında tarihten bu yana Türklere has kahramanlığı ve yiğitliği görmüşler, ona sahip çıkmışlardır.

Elaziz Rivayetleri'nde geçen şu ifadeler de Köroğlu'nun halk arasında sevilip benimsenmesinin sebeplerinden birisidir: “Zaten nerde bir fakir köylü varsa gelir Köroğlu'nun verdiği para ile idaresini temin ederlermiş. Kendilerinin bir müşkülli olsa ‘Köroğlu'nun verdiği hüküm hükümdür.’ Derler ve iki kariye (köy) veyahut iki kişi arasında görülecek bir muhakeme Köroğlu'nun huzurunda görülürmüş.”¹⁰⁷

Köroğlu Kol Destanları'nı yayına hazırlayan ve “*Ağzıma lokma götürmeye başladığımdan bu yana Köroğlu kulağımdadır, yüreğimdedir. Küçük bir çocukken, köy düğünlerinde, ‘Köroğlu Oyunu’ denen canlandırmaları izledim. Köy odalarında, büyük evlerde, bütün köy halkıyla Köroğlu anlatan halk ozanlarını dinledim. Kanıma ekmek gibi, su gibi Köroğlu karıştı.*” diyen Ümit Kaftancıoğlu'nun şu sözleri de Köroğlu'nun ismi etrafında çok yaygın ve derin bir kültürün varlığını bize haber vermektedir:

“*Fırsat buldukça Köroğlu anlatan halk ozanlarını dinledim. Özel bir ilgim vardı Köroğlu'na. Halk ozanlarından Cevlani, Müdami, Pünhani, Müdamoğlu, Bayram Köroğlu, Cenani, Zarrafî, Kemali, İlhami, Veli Yaycı vb. hem çok yararlandığım hem de çok dinlediğim ozanlardır. Elinizdeki bu çalışmanın, adı geçen ozanların katkısıyla oluştuğu bir gerçektir. Ne var ki, benim için bunlar tek kaynak değil. Halktan, ozan olmayan, saz çalmayan söz sohbet bilenlerden de çok yararlandım. Babam bile sık sık Köroğlu söylerdi. Ormana giderken, ot taşımaya giderken ‘Ben de Köroğluyum dağda gezerim / Esen rüzgarlardan hile sezerim’ sözleriyle başlayan dörtlülükleri karanlığın ortasında, yüce dağ başında haykırırdı.*”¹⁰⁸

Köroğlu, Cumhuriyet döneminde Türk edebiyatçıları tarafından yeniden keşfedilmiş gibidir. Bu konuda Ahmet Kutsi Tecer'in kaleme aldığı Koçyiğit Köroğlu adlı tiyatro bunlar arasında en tanınmış eserlerden birisidir.

Köroğlu'nun mirası önemli ölçüde günümüzde de yaşamakta ve ona sadece Bolu ve Türkiye değil; bütün bir Türk dünyası hatta dünya sahip çıkmaktadır. Burada son ifadelerimizi örneklendirmek üzere 1940'lı yıllardan başlayarak 70'li yılların sonuna kadar kovboy filmlerinden rol alan Amerikalı oyuncu John Wayne'nin sözlerine yer vermek istiyoruz. Wayne, gazeteci Hikmet Feridun Es ile yaptığı bir söyleşide şunları söylüyor: “Benim Türkiye’de çok önemli bir dostum var. Hatta üstadım. Dünyanın en büyük süvarisi.” Wayne'nin sözleri karşısında oldukça şaşırان Hikmet Feridun Es onun şu sözlerini hayretle dinliyor:

“*O, benim bugün filmlerde yaptığımı, yüzlerce yıl önce yaşayan biri. Dağların atlı bekçisi; Köroğlu. Bugünkü kovboy hikayelerinin hemen hepsi, bir ‘Bolu Beyi ile Köroğlu’ öyküsüdür. Utah’taki Salt Lake City Üniversitesi’nde Köroğlu üzerine büyük incelemeler yapıldığını, hatta bir kitabın ders olarak okutulduğunu biliyor musunuz? Bu kitabı Profesör Joseph S. Jacobson yazmış. Benim merakımı bildikleri için bir tane de bana gönderdiler.*”

¹⁰⁷ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 211.

¹⁰⁸ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. VII.

Ayrıca Koroğlu ile ilgili bir başka kitabı da bizzat satın aldım.” Wayne, sözlerinin devamında Koroğlu’nun Kıratının birçok kovboy filmindeki “yıldız at” ile benzeştiğini de ifade eder.¹⁰⁹

Koroğlu’nun etkileri sadece yukarıda ifade etmeye çalıştığımız hususlarla ilgili değildir. Onun etkileri edebiyatçılar üzerinde de oldukça belirgindir. Milli Edebiyat Dönemi’nin ve hikayeciliğimizin güçlü kalemi Ömer Seyfeddin de “Koroğlu Kimdi” adıyla manzum bir destan denemesi yapmış ve ne yazık ki onun bu eseri yarım kalmıştır. Bu hâliyle bile olsa Ömer Seyfeddin’in bu eserinden burada kısaca söz etmek istiyoruz.

Ömer Seyfeddin, “Koroğlu Kimdi?” hikâyesine “Büyük bir destanın dibacesi” sözleriyle şöyle giriş yapmaktadır:

“Asırların nihayetsiz karanlıkları içinde ne kadar şanlı hakikatler vardır ki zamanla solar, bozulur, fena bir şekle girer. İşte “Koroğlu” denilen şahsiyet de böyle hakikati silinmiş, nihayet adı, rezil bir eşkıya derecesine indirilmiş kahramanlarımızdan biridir. Büyük milletimiz Garb’a doğru sarkmazdan evvel hep Çinlilerle dövüşüyordu. Çinlilerse meşhur setlerinin haricinde de bizi rahat bırakmamaya çalışırlardı. Bahusus kurnaz kumandanları “Pança-u” elde ettiği hain bir Türk beyiyle Türkleri bütün bütün mahvetmeye uğraşırdı. Bu hain Türk, ‘Pu-luy’da otururdu. Bir gün imrahorunu çağırdı. Göçebe Türklere karşı gönderdi, fakat bu Türk imrahor kardeşlerine kıyamadı. Pek kızdı. Onun gözlerini çıkarttı. Çöllere kovdurttu. Koroğlu işte millete sadık kalan imrahorun oğludur. Babasının öcünü aldıktan başka Ayaz Han’ı kurtarmış, bütün Çin’i tir tir titretmiştir. Koroğlu’nun hakikatini şiir içinde tekrar yaşatacak, ciltlere sığmayacak kahramanlıklarını şiirin ilâhî sahifesine sığdıracak genç milliyetperver şairlerimizdir. Eski lehçe ile tarihî hakikati kısaca gösteren bu manzum ‘kalem tecrübesi’ni ben onlara ithaf ediyorum.”¹¹⁰

Ömer Seyfeddin, burada her ne kadar “kalem tecrübesi” dese de kaleme almaya başladığı destanın büyüklüğünü bilmektedir. Burada Koroğlu, Çinlilere karşı mücadele eden bir kahraman olarak öne çıkmaktadır. Koroğlu’nun Bolu Beyi rivayeti ise Orta Asya’ya uyarlanmıştır. Koroğlu burada Turan hayâlini gerçekleştirmeye çalışan bir kahramandır. Aşağıdaki bölüm Koroğlu’nu bu adı alışı anlatır ve Kırat’ı yetiştirmesi söz konusu edilir. Anlaşılan o ki, destan tam anlamıyla başlamadan yarım kalmıştır. Şimdi şu mısraları okuyalım:

Güçlü’m, artık adın olsun Koroğlu,
Öğreteyim sana her izi, yolu:

Git İrtiş boyuna, çık Çamlıbel’e,
Bir burç yap, oradan hükmet her ile,

Kul Bey’i tepele, Çin askerine
Yol verme, girmesin Türk illerine!

Pan-ça-u denilen haini gözet,

¹⁰⁹ “John Wayne Meğer Koroğlu’ndan Esinlenmiş!” DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 33.

¹¹⁰ Nâzım Hikmet Polat, Şair Ömer Seyfettin Bütün Şiirleriyle, TDK Yayınları, Ankara 2023, s. 192.

Bulursan fırsatı onu da gebert.

Lor-yang'dan kurtarıp Ayaz Hakan'ı,
Yeniden canlandır ölmüş Turan'ı.

Kayan'ı, Nuhuz'u dağlarda arat,
Çobanları topla, sürüyü yarat;

Bunları yaparsan gözüm nurlanır,
Yani gönlümdeki özüm nurlanır!..”

Köroğlu besledi tayı birkaç ay,
Küheylân bir ata döndü cılız tay.

Bir gün anasının öptü elini,
Babasıyla sıktı atın belini,

Binerek üstüne aldı yayını,
Düştü yola, geçti Tarım çayını,

Az uz gitti Altundağ'a dayandı,
Yavaş yavaş Çamlıbel'e tırmandı.

Orada başladı bir burç yapmaya,
Çin kervanı geçer ise çarpmaya.

Toplandı başına birçok Kazaklar
Köroğlu'nu duydu bütün oymaklar

Kul Bey'in o anda ikbali soldu
Artık hisarından çıkamaz oldu¹¹¹

Kul Bey, burada Köroğlu'nun babasının gözüne mil çeken hükümdardır. Bu hikâye burada kesilmektedir. Ancak Ömer Seyfeddin'in Köroğlu'nu yeniden yazmak istemesi, belki de en eski zamanlarda teşekkül etmiş parçaları bir araya getirmeyi istemekten, aslında bir bakıma tamamlanmamış bu destanı bir bütün olarak kaleme almak niyetinden kaynaklanan bir husustur. Ancak onda böyle bir niyet varsa bile bu teşebbüs gerçekleşmemiştir.

Köroğlu'nun etkileri elbette burada anlattıklarımızdan ibaret değildir. Köroğlu üzerine yazılan yazılar, makaleler, şiirler, piyesler, kitaplar aslında onun tesir sahasının ne kadar geniş olduğunu da ifade etmektedir. Bu durum bir bakıma destanın hâlâ devam ettiğini, belki de bir

¹¹¹ Nâzım Hikmet Polat, Şair Ömer Seyfettin Bütün Şiirleriyle, TDK Yayınları, Ankara 2023, s. 202-203.

bütün olarak kaleme alınma veya söylenme mecburiyetini yansıtan önemli ve ilginç bir durumdur.

Köroğlu Zirvesi (Foto: Muhammet Tarhan)

DÖRTDİVAN'DA KÖROĞLU'NUN İZLERİ

Dörtdivan, Köroğlu'nun doğup büyüdüğü yerlerden birisi olarak kabul edilir. Osmanlı arşiv belgelerinde onun Dörtdivan'ın Sayık köyünden olduğu kayıtlıdır. Bununla beraber Osmanlı coğrafyasında ve Anadolu'nun birçok yerinde Köroğlu adıyla anılan yerleşim ve mevki isimleri de vardır. Fakat bunlar içerisinde en güçlü adaylardan birisi elbette Dörtdivan'dır. Biz de çalışmanın bu kısmında Köroğlu'nun Dörtdivan'da kalan izlerini takip etmeye çalışacağız.

Burada öncelikle Evliya Çelebi'nin Gerede ve nahiyelerini anlatırken kullandığı ifadelerini hatırlayalım. Bunların Dörtdivan için de söylendiğini kabul etmeden bir beis yoktur. Zaten Çelebi de Dörtdivan'dan burada bir nahiye olarak söz etmektedir: *“Ammâ halkı gâyet zinde ve mücessem ve şecî‘ Türk tâ’ifesidir. Cânib-i erba‘asında ve cenûb tarafında Kankırı şehrine varınca ma‘mûr nâhiyeleri var kim kırk elli bin Etrâk tâ’ifesi vardır. Nâhiye-i Kızılöz ve nâhiye-i Alacaöz ve nâhiye-i Eledîvân ve Birdîvân ve İkidîvân ve Üçdîvân ve Dörddîvân ve'l-hâsıl yedi dîvâna varınca nâhiye isimleridir kim cümlesi dağlar içre sâkin olur dağlardır kim halkının başka ıstılâh [u] elkâbları ve gayri lehce-i mahsûsaları vardır.”* (Seyahatnâme II. Cilt, s. 88).

Köroğlu Zirvesi ve Aladağlar. Dörtdivan'dan

Şeci yani cesur Türk taifesi derken buralarda yaşayan Türklerin cesaretini ifade eden Evliya Çelebi'nin sözlerinden bir yere gelmek istiyorum. Bu topraklarda ortaya çıkan Köroğlu, aslında bu cesur Türklerin bir anlamda yiğitliğini temsil eden bir tiptir.

Ali Rıza Ünlü, Gerede Tarihi adlı eserinde Köroğlu'nun Köroğlu Mehmed Efe olduğunu ve Aşağıdüğer Köyü'nde olduğunu kaydetmektedir.¹¹²

Köroğlu'nun Dörtdivan'daki izlerine dair en net işaretlerden birisi arşiv belgeleridir. Bu çalışmada Köroğlu'nun tarihî hayatı nakledilirken bunlardan istifade edilmiştir.

Burada biz yine de hem kaynaklardan hem de Dörtdivan'da karşılaştığımız bilgi kırıntılarından hareketle Köroğlu'nun yörede yaşayan hatıralarını kaydetmek istiyoruz. Bugün Dörtdivan'a bağlı Sayık Köyü'nde Köroğlu'nun yaşadığı söylenen bir ev vardır. Bu ev Prof. Dr. Faruk Sümer'in tespitlerine göre Köroğlu'nun doğduğu ve yaşadığı evdir. Ev ahşaptan yapılmıştır. Geleneksel özellikleri dikkat çekmektedir. İki katlıdır.

¹¹² Abdullah Demirci, “Gerede Eski Müftüsü Ali Rıza Ünlü'nün ‘Gerede Tarihi’ Eserinde Dörtdivan ve Dörtdivanlılar”, DİVANKAV Bülteni, S. 7, s. 34.

Dörtdivan'da Köroğlu'nun hatırasını taşıma konusunda Köroğlu kayasını, yaylada olduğunun söylendiği ahır, atını atlattığı yeri, Köroğlu'nun ait olduğu söylenen evi zikredebiliriz. Köroğlu damı yaylada bulunur. Köroğlu kayasının olduğu yerde kible tarafına yüz elli basamak bir merdivenin olduğu söylenmektedir. Kayadan bir merdivenle inilmektedir. Yöre insanının bahsettiğine göre burada çok eskiden askerler bekliyormuş.

Köroğlu'nun hatırasını taşıyan yerlerin başında Köroğlu Dağları gelmektedir. Bu dağlar Dörtdivan'ı Bolu'dan boydan boya ayırır. Ayrıca bunların en yüksek yeri Köroğlu Zirvesi diye bilinir. Aladağlar'da yer alan Sayık Yaylası'nda da halk anlatısına göre Köroğlu'nun atıyla atlattığı bir yer vardır. Bunlar en azından Köroğlu'nun Dörtdivan'daki hatırasını yaşatan bilgilerdir.

Bizim asıl dikkatimizi çeken hususlardan birisi Dörtdivan'da yaşayan bir destan anlatıcısının onun bir hikayesini nakletmiş olmasıdır. Bilindiği gibi Anadolu'da halk hikâyeleri yakın dönemde çeşitli araştırmacılar tarafından derlenmişti. Bu hikâyeler içerisinde çeşitli kollar hâlinde gelişen Köroğlu Hikâyesi önemli bir yer tutuyordu. Konunun bizimle olan ilgisi Dörtdivan'da diğer Dörtdivanlı şairlerin yanında onunla ilgili bir destan parçasını okuyan Eyüp Şahin'dir.

Köroğlu'nun Köyü Sayık'tan Bir Görünüm. Dörtdivan.

Peki, Eyüp Şahin kimdir?

Eyüp Şahin, Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nde doğmuş ve burada yaşamış, 1980'li yılların başında yine burada vefat etmiştir. Faruk Sümer'in Köroğlu'yla ilgili araştırmalarında

destanın bir kısmını manzum olarak kendisine nakletmiş ve bu destan kendisinden böylece kayda geçirilmiştir. Bu destan yayınlanmıştır.

Faruk Sümer, 1970’li yıllarda arşivlerde yaptığı araştırmaların neticesinde Köroğlu’nun, o zamanlar Bolu’nun Gerede ilçesine bağlı bir nahiye olan Dörtdivan’ın Sayık Köyü’nden olduğunu ispat eden yazılar yayınlamıştı.¹¹³ Bu yazılar sayesinde koçaklamalarında “Benden selam olsun Bolu Beyi’ne” diyen Köroğlu’nun şiirlerinin tarihî bir hakikati yansıttığı ortaya çıkmış oldu. Köroğlu, 16. yüzyıl civarında Dörtdivan’a bağlı Sayık Köyü’nde yaşamıştı. Onun hikayeleri Dörtdivan’da da anlatılmıştır. Bu anlatıcılardan birisi Eyüp Şahin’dir.

Prof. Dr. Faruk Sümer’in Araştırmalarına Göre Köroğlu’na İfade Edilen Ev.

Eyüp Şahin 3 Mart 1925 tarihinde Dörtdivan’ın Doğancılar Köyü’nde dünyaya gelmiş ve 26 Aralık 1982’de yine burada vefat etmiştir. Kendisi baca ustasıdır. Bu baca ustalığı sırasında ilahiler, kasideler okumuş. İnsanlar onu zamanla daha çok bu şekilde hatırlar olmuştur. Eyüp Şahin’in çok hoş bir sesi olduğu, kendisinin civarda “molla” olarak tanındığı, mevlit de okuduğu onu tanıyanlar tarafından hâlâ nakledilmektedir.

Eyüp Şahin’in hafızlık eğitimi yarım kalmış. Devrek ve Mengen’in köylerinde imamlık yapmıştır. Zaman zaman da köyünde ve başka yerlerde rençberlik yaparak, inşaat işleriyle meşgul olarak geçimini sağlamıştır.

¹¹³ Faruk Sümer, “Belgelerle Köroğlu’nun Tarihî Kişiliği”, Milliyet Sanat Dergisi, Sayı: 163 (19 Aralık. 1975); Faruk Sümer, “Köroğlu”, TDTD, Sayı: 2, Şubat 1987, s. 2-7; Faruk Sümer, “Köroğlu, Kizir-oğlu Mustafa ve Demirci-oğlu ile İlgili Vesikalar”, TDA, Sayı:47 (1987), s. 9-46; Faruk Sümer, “Türk Destanları VIII Köroğlu Destanı”, TDTD, Sayı: 70 (Ekim 1992), s. 4-13; Faruk Sümer, “Türk Aleminin Hâlâ Yaşayan Millî Destanının Kahramanı, Türk Kültürünün Mukaddes Şahsiyeti Köroğlu”, Tarih Dergisi, s. 4-7; Ayrıca bkz.: İsmail Hakkı Akyoloğlu,, “Türkmenlerin Işığı Prof. Dr. Faruk Sümer”, TDA, Şubat 1996, Sayı: 100.

Eyüp Şahin'in Köroğlu Destanı'nı manzum hâliyle okumasından başka olarak bazı kasideleri, Dörtdivanlı Hilmî'nin Oğullar Destanı başta olmak üzere şiirlerini, ninnileri de ezbere okuduğu bilinmektedir. Özellikle Köroğlu Destanı'nı makam üzere okuması oldukça dikkat çekicidir. Bu destan "Nâmdâr Köroğlu Destanı" adıyla bilinmektedir.

İsmail Hakkı Akyoloğlu, Dörtdivan'da 1980'li yılların başında bu destanı Eyüp Şahin'den dinleyerek kayıt altına almıştır.

Bütün bunlar Eyüp Şahin'in Dörtdivan'ın önemli kıymetlerinden biri ve yine burada sözlü geleneği yaşatan insan hazinelerinden olduğunu göstermektedir. Özellikle Köroğlu Destanı'nın kendisinden derlenmesi oldukça önemli bir husustur. İsmail Hakkı Akyoloğlu aşağıdaki sözlerle Eyüp Şahin'le ve bu destanla nasıl karşılaştığını anlatmaktadır:

*"1981 yılında şimdiki Dörtdivan ilçesinin Doğancılar köyünden merhum Eyüp ŞAHİN (1341), dedelerinden kendisine intikal eden ikisi de çok kıymetli dönemlere ait cönkleri hanımının çeyiz sandığındaki birbiri içinde kat kat dürülü bohçalar içinden çıkararak bizlere göstermişti. Daha sonra konusu Köroğlu olan bir cönkten 'Namdar Köroğlu' başlığıyla destanı baştan sona kadar Hüseyinî makamında musikiyle okumuştur. Kayıtlarımızda bulunan bu cönkteki destanın konusunu Köroğlu ile Ermeni tacir arasındaki Kervan basma hadisesi oluşturmaktadır."*¹¹⁴

Sözü daha fazla uzatmadan biz burada Eyüp Şahin'in okuduğu Nâmdâr Köroğlu Destanı'nı paylaşmak istiyoruz.¹¹⁵ Bu destan metni şöyledir:

Köroğlu:

Böyle yerler benim fermanımdır
Çamlıca belden gelen Ermenidir
Şimdi bu yolun bacın almalıdır

¹¹⁴ İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlâhi Okuma Geleneği, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları, Kültür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayrıbasım, Ankara, 1992, s. 1. Dörtdivan'da cönklerin bir zamanlar çok yaygın olduğunu aynı araştırmacı şu sözleriyle de teyit etmektedir: "Halk müziği araştırmalarını yaparken Bolu çevresinde bir gelenek yaşatılmaktaydı. 'Cönklerden ilahî söyleme. Müzikle ilahî okuma.' 1980'lerde bloknot şeklinde, ceylan derisi kaplı, aharlanmış (yumurta akı ile sağlamaştırılıp parlatılmış) bu ilahi defterlerinden birçok yerde özel olarak saklandığını gördüm. Kültür ve geleneklerimizin yok olmasını önlemek isteğini duyan ve inanan birkaç cönk sahibi Folklor Arşivimize bağışlamışlardır. Bu cönklerde önemli kişilerin doğum, ölüm kayıtları, dualar, ilahi, kaside, türkü, naat, büyü ve benzeri kayıtlar Osmanlıca, Arapça yazılmıştır. Halk bu eserleri çok iyi koruduğu gibi, yeni evlenen genç gelinlerin yanlarında bunları götürdüklerine de Dörtdivan Döğer köyünde tanık oldum. Özellikle 1981'de Dörtdivan'ın Doğancılar köyünde merhum Eyüp Şahin'den 'Namdar Köroğlu Destanı'nı müzikli olarak derledik. Aynı kaynak kişi bize, asırlarca sakladığı 21 yapraklı bir Ümmî Kemal Menakıpnamesini oyaly yazmalar içinden çıkarıp vermiştir. Tümüyle Eski Anadolu Türkçesi olan bu eksik metnin diğer parçaları kim bilir nerededir? Bu yazmada Ümmî Kemal, Taptuk, Yunus, Emre Dede, Yahya Dede, Said Emre, Bektaş gibi kişilerden ve yaptıkları işlerden söz edilmektedir." Zeki Gürel, Bolu Kültür ve Sanat Divanı Diyorlar Ki, "İsmail Hakkı Akyoloğlu'yla Röportaj", Bolu Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara 2013, s. 340.

¹¹⁵ Bu destanı bizimle paylaşan Bolu İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitim Bölümü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı emekli öğretim üyelerinden Dr. İsmail Hakkı Akyoloğlu'na teşekkür ederim. Destan burada tarafımızdan yeniden düzenlenmiştir.

Ver yolun bacını sen geç Ermeni

Ermeni:

Köroğlu ben seni duydum da geldim
Ayağın tozuna yüzümü sürdüm
Ben de bu yolun bacın almaz derdim
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Ermeni bu yolun bacın aluram
Şimdi almaz isem kande kaluram
Çekerem topuzu başını vururam
Ver yolun bacını sen geç Ermeni¹¹⁶

Ermeni:

Ey Köroğlu nedir bu senin derdin
Yoksa canıma kıymak mıdır kastın
Vereyim sana ben bin beş yüz altın
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Bin beş yüz altının bana mal olmaz
Çakdurayım kır atıma nal olmaz
Anı işidüp yiğitler kul olmaz
Ver yolun bacını sen geç Ermeni

Ermeni:

Ey Köroğlu nedir senin derdin
Bu çöllerde kahraman seni gördüm
El bağladım karşına divan durdum
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Ben bir Köroğlu'yam bilmezem hatır
Eğer karşımdadır o zalim satır
Şu ileri giden ala boz katır
Ver yolun bacını sen geç Ermeni

Ermeni:

Vardığım şehirde konarım hana
Gayet dolmuşdurur gözlerim kana
Gelme Köroğlu kıyarım canına

¹¹⁶ Akyoloğlu neşrinde “Ver yolun bacını sen geç Ermeni” şeklinde kaydedilmiştir.

Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Gezdiğim yerlerde ismin anarım
Konduğum yerlerde güller dererim
Demirdendir keskim sana zararım
Ver yolun bacını sen geç Ermeni

Ermeni:

Beş altı yıldır bezirgân başıyam
Ben de bu dağların ulu kuşuşam
Ben bu yolun bacın vermez kişiyem
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Köroğlu Ermeni cenge durdular
Birbirlerine çok hamle kıldılar
Allah yardımcımız olsun dediler
Yedi yerden yara açtı Ermeni

Köroğlu hikâyelerinde zaman zaman bu Ermeni tacir konusuyla karşılaşılır. Dörtdivan'da derlenen bu destan parçası aslında Anadolu'da karşılaştığımız Köroğlu anlatılarının en yaygın kısımlarından birisidir. *“Anadolu Köroğlu varyantlarında Ermeni tacir tipinin geçmesi, Ermeni asıllı tacirlerin Osmanlı memleketinde büyük itibar görmesi ile ilgilidir. Müslüman memleketlerinde rahat alışveriş yapabilmek için zamanla suni de olsa İslamı kabul etmiş bu Ermeni asıllı tacirler o kadar büyük itibar görmüşlerdi ki, hatta destanda herkesin korktuğu Köroğlu'na bile kafa tutmuşlardır.”*¹¹⁷

Bu destanda Köroğlu'nun bir Ermeni bezirgandan bac (vergi) istemesi, onun karşı koyması işlenmektedir. Köroğlu, Ermeni bezirganın verdiği altınlara kani olmayınca aralarında çatışma çıkmıştır. Son dörtlükten bezirganın Köroğlu'nu epey zorladığını, hatta onu yaraladığını anlıyoruz. Fakat yukarıdaki destan metniyle ilgili olup olmadığı tam anlaşılamayan şu dörtlüklerde Köroğlu'nun imdadına muhtemelen Ayvaz yetişmiş ve bezirganın elinden onu kurtarmıştır:

Yürü Eyvaz yürü gitti namımız
Ermeniye kurban oldu canımız
Yeşil ovaya yayıldı namımız
Ha göreyim seni şahin Ayvazım

*

Eyvaz baktı Köroğlu'nun gözüne
Ne muhannetmişsin dedi yüzüne
Baş kervanı aldı Eyvaz gözüne

¹¹⁷ Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Altan Erne, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 132.

Bir vurunca başını aldı Eyvaz

*

Acı yeller gibi estim üfürdüm
Karadeniz gibi taşım döküldüm
Hint'in bezirganını da devürdüm
Dağları bezastan eylerem şimdi¹¹⁸

Dörtdivan'da Bulunan Koroğlu ve Kırat Heykeli.

Koroğlu'yla ilgili Dörtdivan'da Eyüp Şahin'den sonra onun etkilerini şiirlerine taşıyan yine Dörtdivanlı şair Servet Yüksel vardır. Servet Yüksel, Koroğlu'nun memleketindendir. Dolayısıyla onun şiirlerinde Koroğlu'na, Ayvaz'a ve Kırat'a zaman zaman tesadüf etmek mümkündür. Bu tür manzumeleri, Yüksel'in gurbette ne kadar yaşarsa yaşasın doğup

¹¹⁸ İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Prof. Dr. Faruk Sümer İle Birlikte Yaptığımız Koroğlu Araştırmaları Ve Müzikli Bir Koroğlu Destanı", V1. Uluslararası Koroğlu Sempozyumu, 10-12 Ekim 2016 Bolu/ Türkiye, Bildiri Kitabı, Editörler: Azize Aktaş Yasa - Faruk Öztürk İstanbul, 2016, 423-429. Bu destan parçaları Koroğlu hikâyelerinin Bolu Beyi kolunda anlatılan Koroğlu'nun bir Ermeni bezirganla olan mücadelesinin anlatıldığı kısımlardan alınmıştır. Son üç dörtlüğün Koroğlu'na yardıma gelen Ayvaz'a ve yine Koroğlu'na ait olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu kısımlar eksiktir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Ümit Kaftancıoğlu, Koroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 3-4.

büyüdüğü toprakların şairi olduğunu göstermektedir. Şair, “Koç Köroğlu” şiirinde, bu destan kahramanını müstakil olarak ve bir koçaklama havası içerisinde işlemiştir:

Gün doğanda Çamlıbeller sislenir,
Ünümüzü yolcu bilsin, yol bilsin.
Dağdan dağa can dostuna seslenir,
Bu destanı mızrap bilsin, tel bilsin.

Güzellerin mavilisi, morlusu,
Yiğitlerde yüreklerin korusu,
Aşk dediğin geçitlerin zorlusu,
Sevdasını bülbül bilsin, gül bilsin.

Koç Köroğlu kıratına binende,
Bir o yana bir bu yana dönende,
Namert korkup kuytulara sinende,
Hilesini sezdiğini yel bilsin.

Bu ahların fırtınası, borası,
Kantar durur, mazlumların yarası,
Gelir elbet zalimlerin sırası,
‘Aman’ olmaz kılıç bilsin, kol bilsin...

Göz kararır; yaşamaksa ar olur,
Bu meydanlar düşmanlara dar olur,
Cihan mülkü adaletle var olur,
Hüküm veren, kalem kıran el bilsin...¹¹⁹

Bu şiir, Köroğlu’nun destanî hayatına bitişmekte ve kahramanın hayatı sanki bir koçaklamanın sunduğu havayla bütünleşmektedir. Servet Yüksel’in “Köroğlu” başlıklı başka bir şiiri bu konuda yazılanların en güzel örneklerinden birisidir:

Bolu dağlarında bir deli rüzgâr,
Diyardan diyara koşar Köroğlu
Mertlik dedikleri mayasında var,
Er meydanlarında coşar Köroğlu

Yiğitlerin evi, ocağı dağlar,
Vefalı dost, anne kucağı dağlar
Destanlarımızın çiçeği dağlar,
Toz-duman yollara düşer Köroğlu

Yeşil yaylaların meralı Kırat
Nal kıran, hileli edalı Kırat
Zaptedilmez altın yeleli Kırat
Beş kale burcundan aşar Köroğlu

¹¹⁹ Servet Yüksel, Gül Olsun -Şiirler-, Yüzakı Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 45.

Meşveret meclisi kurulsun Ayvaz,
Ok atılsın, kılıç vurulsun Ayvaz
Yoldaşım, derттаşım şen olsun Ayvaz
Kabına sığmaz hey taşar Köroğlu

Bolu dağlarında bir ateş yanar,
Soğuk pınarlardan içer Köroğlu
Mertlik dedikleri mayasında var
Türk'ün sinesinde yaşar Köroğlu¹²⁰

Köroğlu Müzesi. Yukarısayık / Dörtdivan.

Servet Yüksel zaman zaman şiirlerinde Köroğlu'na yer vermekte, onun ilhamını mısralarına taşımaktadır. “Bolu Güzellemesi” adlı şiirinde Servet Yüksel, Köroğlu'ndan şöyle söz etmektedir.

Yedi iklim dört köşede nidası,
Mor dağlara Köroğlu'nun sevdası,
Destan olmuş Kırat'ının edası,
Ölümüne mertlik koksun niyetin!¹²¹

Servet Yüksel “Bizim Yaylalar” adlı başka bir şiirinde ise Köroğlu'ndan şöyle söz etmektedir:

Köroğlu'nun narasını atardım

¹²⁰ Servet Yüksel, “Köroğlu”, DİVANDER Bülteni, Y. 1, S. 1, Kasım 1996, s. 10; Servet Yüksel, Karanfil Düşleri -Şiirler-, Yer Yok, 1993, s. 54.

¹²¹ Servet Yüksel, Gül Olsun -Şiirler-, Yüzakı Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 86.

Bir dost bulur Darkaya'da yatardım
Şehirleri bir çiçeğe satardım
Şimdi bizim yaylalarda olsaydım¹²²

Görüleceği üzere Bolu / Dörtdivanlı şair Servet Yüksel, oldukça başarılı bir şekilde ve bir destan havası vererek Köroğlu'nu manzumelerinde anlatmıştır.

Dörtdivan'ın Cemaller köyünden Ali Argunşahin de bir manzumesinde Köroğlu'nu şöyle zikreder:

Dörtdivanda bülbüllerin sesinden
Köroğlu'nun dağlarının sisinden
Erenlerin ermişlerin tasından
Aşk badesi İçer Yasin Şen Hocam

Yukarıda zikredilen isimlerden başka olarak Bolulu olarak Fahri Kayaalp, Ali Balaban, İsmail Ertuğ, Ömer Çağlın, Ramazan Yaman, Ramazan Yıldız gibi şairler de manzumelerinde Köroğlu'na yer vermişlerdir. Bu şairlerin bazılarının manzumelerine bu çalışmanın altıncı bölümünde yer verilmiştir. Bildiğimiz kadarıyla bu şairlerden Fahri Kayaalp'in Köroğlu Destanı; Ali Balaban'ın Köroğlu'nun Hesabı ve Köroğlu Destanı; Ramazan Yıldız'ın Köroğlu Der Ki ve Dörtdivan Köroğlu adlarını taşıyan manzumeleri vardır. Bazı şairler de Bolu için yazdıkları manzumelerde Köroğlu'na temas ederler. İsmail Ertuğ, "Bolu Sevdası" başlıklı manzumesinde Köroğlu'nu şöyle anar:

Köroğlu destanını dünya dinler
Koç Köroğlu'nun mekanısın BOLU
Köroğlu türküsüyle sokaklar inler
Koç Köroğlu'nun vatanısın BOLU

Bu kitapta Ramazan Yıldız'ın "Köroğlu Der Ki" manzumesine müstakil olarak yer verilmiştir. Ramazan Yıldız başka bir manzumesinde Köroğlu'nu şu şekilde anlatmaktadır:

Örölmüş etrafına, çelikten bir dört duvar,
Köroğlu derler ona, yiğit, mert ve de civan,
Burada da yaşayan, mahzun birileri var,
Bolu'nun ilçesidir, garip kalmış Dörtdivan.

(...)

Köroğlu dedikleri, kükremiş bir aslanmış,
Dörtdivan yaylasına, çıkıp da yaslanmış,
Beyler paşalar artmış, kılıç kında paslanmış,
Dön yiğit Köroğlu dön, Kırat tekrar şahlanmış.

Dörtdivanlı şairlerden Ali Balaban da Köroğlu için müstakil birkaç şiir yazan şairlerdendir. Şair, Köroğlu'nun Hesabı adlı manzumesine şöyle başlamaktadır:

¹²² Servet Yüksel, Gel Ey Aşk -Şiirler-, Şiir Dünyası Kitapları, İstanbul 2008, s. 63.

Kükredi Köroğlu: “Zamanı geldi!
Zulmün kökü kurusun, devran döndü”
Kır at şahlandı, dağ taş gerildi,
Yiğitler saf tuttu, gün bugündür

Görüldüğü üzere Köroğlu, Dörtdivan’da bir değer olarak yaşamaktadır. Bunu Köroğlu’yla ilgili anlatılardan ve yakın zamanlara kadar güçlü bir gelenek olarak burada yaşamasından da anlamaktayız.

Köroğlu’yla ilgili Dörtdivan’da yaptığımız küçük derlemeler vardır. Bu derlemeler Çavuşlar Camii imamı İsmail Tezel’den alınmıştır. Bu derlemelerden birisi şöyledir:

Köroğlu davarını önüne katmış ve bunları pazara götürmektedir. Ayvaz ve babası da onun yanındadır. Yol boyunca Ayvaz’ın hareketlerini, iş bilirliliğini seyreden Köroğlu çocuğa hayran olur ve onu yanına almak ister. Babasına “Sen bu çocuğu bana ver, ben davar filan istemiyorum!” der. Çocuğu alır ve gider.

Bu anlatı Köroğlu ile Ayvaz’ın yakın yol arkadaşlığının nasıl başladığını göstermektedir. Ayrıca Ayvaz’ın Köroğlu tarafından yetiştirildiğini anlatmaktadır.¹²³ Yine İsmail Tezel’in dedesinden naklettiğine göre Köroğlu çok zeki ve uyanık biriymiş. O görüldüğünü, gözetlendiğini hissederse yanındaki yoğurdu kayalıklardan aşağı dökermiş. Bunu gören kayalıklarda kartalların olduğunu ve onların pislediğini düşünür ve oradan hemen kaçıp gidermiş.

Yine yaşlı bir teyze ile Köroğlu arasında geçen şöyle bir kıssa vardır. O da şöyledir:

*“Yaşlı bir nine yolda giderken ‘Köroğlu gözün kör olsun. Köroğlu gözün kör olsun!’ diye kendi kendine söylenip gidermiş. Köroğlu da ihtiyar ninenin arkasından gelirmiş. Ninenin ‘Köroğlu gözün kör olsun!’ sözünü duyunca, nineye yaklaşıp ‘Nine sen Köroğlu’nu tanıyor musun?’ diye sormuş. Nine ‘Yok evladım, tanımıyorum.’ demiş. Köroğlu da ‘Peki nine sen, Köroğlu’nu tanıyorsun da niçin ‘Köroğlu gözün kör olsun.’ diyorsun?’ deyince, nine ‘Evladım, herkes öyle diyor da ben de deyiveriyorum.’ diye cevap vermiş.”*¹²⁴

Bunların yanı sıra Dörtdivan’da yaptığımız derlemeler sırasında onunla ve Köroğlu Zirvesi’yle ilgili bir hikâyeye rastladık. “Köse Kadioğlu” adını taşıyan bu hikâyeye şöyledir:

Dörtdivan’a ilk yerleşenlerden birisi Köse Kadioğullarıdır. Bugün bu sülaleye mensup olanlar Kadılar Mahallesi’ni oluşturmaktadır. Rivâyete göre Köse Kadı, Dörtdivan ovasına gelince yerleşmek için bir yer aramış. O sıralar Köroğlu Kayası’na çıkmış ve “Hey gidi Dörtdivan! Bir kişiye çok, iki kişiye az geliyor!” demiş. Herhalde bu söz, Türklerin konar göçebe yaşadıkları dönemin hatırasını taşımakta ve hayvanlarına otlatılacak yer arayan kimselerin endişesini taşımaktadır.¹²⁵

¹²³ Bu hikâyeye Dörtdivan Çavuşlar Camii İmamı ve kendisi Doğancılar Köyü’nden olan İsmail Tezel’den derlenmiştir. Kendisi bu hikâyeyi 1991 yıllarda seksen bir yaşlarında vefat eden dedesinden dinlemiştir. Bu hikâyeye İsmail Tezel’den 25/08/2020 tarihinde Dörtdivan merkezde derlenmiştir.

¹²⁴ Yunus Baki Koçak, Gerede’de Dinlediğim İbret Verici Hikâyeler, Ankara 2012, s. 181.

¹²⁵ Dörtdivan Kadılar Mahallesi’nde ikamet eden Kemal Köse’den derlenmiştir.

Dörtdivan’da yaptığımız derlemelerde biz Köroğlu’yla ilgili bazı sözlere de rastladık. Bunların bazıları atasözü gibi söyleniyordu. Dörtdivan’da Köroğlu’nun etrafında genişleyen kültürün izlerinden birisi de budur. Sözlerden bazıları şöyledir: “G tt Ğ m z    davar, ışlığımız Köroğlu’nu aşar.”, “Köroğlu’ndan taş yuvarlansa gelir beni bulur.” (“Köroğlu’ndan yuvarlanan taş beni bulur.” şekli de vardır.), “Köroğlu’nda ağaç devrilse dalı bana çarpar.”

Dörtdivan’da Köroğlu’nun izleriyle ilgili tespitlerimizden birisi de onun yakın dostu ve arkadaşı Ayvaz’ın adıyla ilgilidir. Dörtdivan’da soyadı Eyvaz, Ayvaz, Eyvazoğlu soyadlarını taşıyan aileler vardır. Bu aileler bu soyadlarını bir hamasetle almadıklarına göre Ayvaz’ın soyundan gelenlerin bu adı benimsediğini ifade edebiliriz. Aynı zamanda Dörtdivan’ın Doğancılar Köyü’nde karşımıza çıkan Koçak soyadının da bu Köroğlu geleneğiyle bir ilgisi olabilir. Dolayısıyla aile soyadlarında bu Köroğlu izleri Dörtdivan’da görülebilmektedir.

Dörtdivan Yukarısayık’ta Bulunan Köroğlu M ze Evinden Bir Detay.

Köroğlu Zirvesinden (Fotoğraflar: Muhammet Tarhan)

5. Bölüm
KÖROĞLU
ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER

YÜCE DAĞLAR BAŞINDA

Yüce dağların başında
Kar bir yana kış bir yana
Depreşir ağzın içinde
Dil bir yana diş bir yana

Nidelim Beyler nidelim
Ahd-ü peymânı güdelim
Ayvaz'a imdad edelim
Üç bir yana beş bir yana

Bre beyler bre paşa
Karlı karlı dağlar aş
Bir gün ola ayrı düşe
Kıç bir yana baş bir yana

N'oldu hey sevdiğim n'oldu
Dereler kan ile doldu
Gördüm hasmın yeğîn oldu
Kan bir yana leş bir yana

Kocadım belim büküldü
Zırhım silâhım söküldü
Bu gözüm doldu döküldü
Kan bir yana kaş bir yana¹²⁶

¹²⁶ M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 86. (Şiir başlıkları tarafımızca verilmiştir.)

KOÇ YİĞİTTE NEYLER KORKU

Yürü bire kahpe felek
Sende arzumanım kalmadı
Sineme sarıldı melek
Tende arzumanım kalmadı

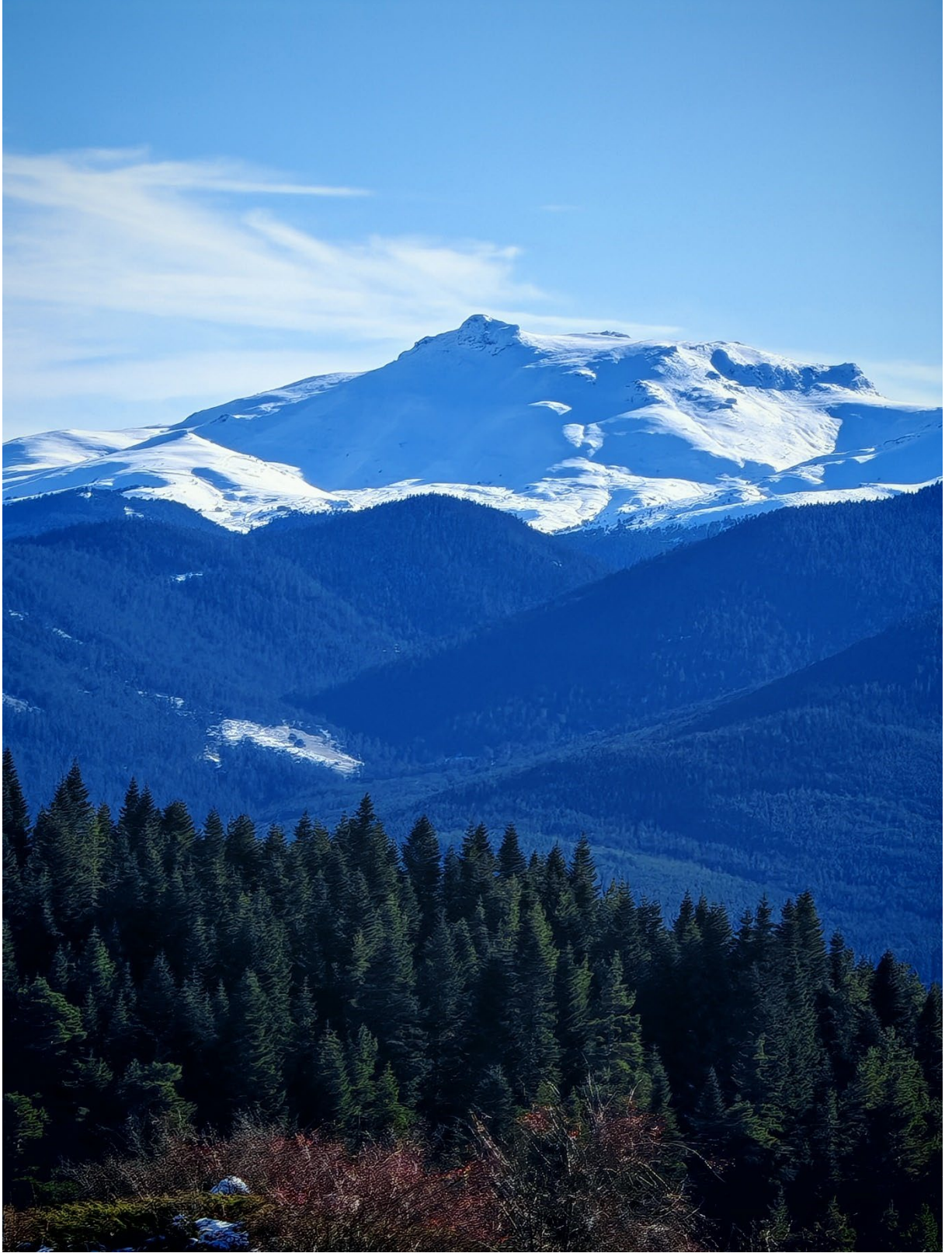
Meclisler kurdum oturdum
Çok düşman ele geçirdim
Yüzlerce kalkan götürdüm
Kolda arzumanım kalmadı

Yarin bahçesine girdim
Gonca güllerin derdim
Bülbülün figanın gördüm
Gülde arzumanım kalmadı

Kırımızı kanadır kastım
Hem düşmanım var hem dostum
Haram oldum yollar kestim
Belde arzumanım kalmadı

Köroğlu çağırır türkü
Seyreyledim Şam'ı Şarkı
Koç yiğitte neyler korku
İlde arzumanım kalmadı¹²⁷

¹²⁷ M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 88-89.

Köroğlu Zirvesi (Muhammet Tarhan)

BİZİM İLLER ÇAMLIBELLER AŞK OLSUN

Mürveti çok Hakkın nazargahısın
Bizim iller karlı dağlar aşk olsun
Gerçek erenlerin seyrangahısın
Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun

Çayırlanır çimenlenir göllenir
Kan bulanık taşgın akar sellenir
Çoktur senin eğlenecek illerin
Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun

Yollar kesen yavuz kurdun var mıdır
Beller kesen arslan merdin var mıdır
Çarh elinden hiçbir derdin var mıdır
Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun

Bahar olup yeşil yaprak erince
Cûşa gelir gönlüm seni görünce
Evvel baştan selâm olsun varınca
Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun

Er değildir seni görüp taşımayan
Gönül değil bir nefeste coşmayan
Köroğlu der Arap atlar eşmeyen
Bizim iller Çamlıbelller aşkolsun¹²⁸

¹²⁸ M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 92-93.

BENDEN SELAM OLSUN BOLU BEYİNE

Benden selâm eylen Bolu Bey'ine
Çıkıp şu dağları yaslanmalıdır
Ok gıcirtısından gürzün sesinden
Dağlar seda verüp seslenmelidir

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı
Tüfenk icad oldu mertlik bozuldu
İğri kılınç kında paslanmalıdır

Köroğlu düşer mi yine şanından
Ayırır çoğunu er meydanından
Kır at köpüğünden düşman kanından
Çevren dolup şalvar ıslanmalıdır¹²⁹

¹²⁹ M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 94.

İYİLİK ETTİĞİNDEN SAKIN KENDÜNÜ

Yine ben öğüt aldım pirimden
İy(i)lik ettiğinden sakın kendünü
Hazreti Ali'den kalma erkandır
İy(i)lik ettiğinden sakın kendünü

Ol sana düşmandır dost gibi bakar
Fırsat da bulunca urganın çeker
Yürek dalga urur çevrilür akar
İy(i)lik ettiğinden sakın kendünü

Köroğlu der atam hem anam ağlar
Size mâlûm olsun beyler ağalar
Gidi Felek ciğerciğimi dağlar
İy(i)lik ettiğinden sakın kendünü¹³⁰

¹³⁰ M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 96.

ARKAM SENSİN KALEM SENSİN DAĞLAR HEY

Hemen Mevlâ ile sana dayandım
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey
Yoktur senden gayrı kolum kanadım
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey

Sana derim sana hey ulu yaylam
Meğer başım alam ilinden gidem
Okum senden yayım sendendir cıdam
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey

Yüce yüce tepesinden yol aşan
Gitmez oldu gönlümüzden endişen
Mürüvvetsiz beyden yeğdir dört köşen
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey

Hep sınıdım Osmanlının alını
Bulamadım hergiz gönlüm alanı
Anıcağız sevdiğimin halını
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey

Köroğlu der tepelerden bakarım
Gözlerimden kanlu yaşlar dökerim
Bunca yıldır hasretini çekerim
Arkam sensin kalem sensin dağlar hey¹³¹

¹³¹ M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 96-97.

KOÇ YİĞİTLER OLMAYAYDI

Çar köşe fânî dünyada
Koç yiğitler olmasaydı
Dünyayı zulmet alırdı
Ağlayanlar gülmeseydi

Dünyayı zulüm alırdı
Gün doğmaz öyle kalırdı
Âşıklar mecnun olurdu
Sevdiceğin görmeseydi

Sevdiğ(i)m çık karşımda salın
Bilmez misin âşık halın
Yâre gönderdiğim gülün
Yapracığı solmasaydı

Ur a koç Koroğlu vur a
Yâr derdini derman ala
Ölüme bulurdun çare
İzin Hak'tan olmasaydı¹³²

¹³² M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 99.

YOL VERİN DUMANLI DAĞLAR

Yol virin dumanlı dağlar
Aşmaya Ayvaz geliyor
Çağlasın soğuk pınarlar
İçmeye Ayvaz geliyor

Bu dağlarda biten güller
Kokusu lal eder diller
Dalında cüda bülbüller
Ötüşün Ayvaz geliyor

Bizim yaylanın yiğidi
Belinde gümüş dividi
Yaylanın servi söğüdü
Gölge edin oğlum geliyor

Bizim yaylalar oluklu
Akar sular balıklı
Al balah, mor yelekli
Kız gerek Ayvaz geliyor

Bizim yaylanın uşağı
Belinde Aydın bıçağı
Yaylanın türlü çiçeği
Kokuşun Ayvaz geliyor

Köroğlu dir ki tayalar
Atlımız hayvan kovalar
Sarptaki yalçın kayalar
Yastılın Ayvaz geliyor¹³³

¹³³ M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004, s. 99-100.

YİĞİDİ DOĞURAN ANA BİN YAŞA

Yiğit olan gümbür gümbür gürlesin
Yiğidi doğuran ana bin yaşa
Ak gövdede kızıl kanlar şorlasın
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Davlumbazlar yeğde yeğde vuranda
Çarkacılar sağlı solu dönende
Eğri kılıç ak gövdeyi bölende
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Gele beyler cenge harbi çalınsın
Çamlıbel askeri ayrı bölünsün
Gece gündüz darb-ı meydan kurulsun
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Asıl koç yiğitler pusuda saklı
Belleri kılıçlı eli mızraklı
Hep şahin bakışlı arslan sıfatlı
Yürü kan içenler hep binler yaşa

Köroğlu der bugün burda duralım
Sabah olsun darb-ı meydan kuralım
Akan kandan dolu şarap vuralım
Yürü kan içenler hep binler yaşa¹³⁴

¹³⁴ Şükrü Elçin, Halk Şiiri Antolojisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 29.

MERD DAYANIR NÂMERD KAÇAR

Şâhlar şâhı divan açar
Dîvan gümbür gümbürlenir
Merd dayanır namert kaçır
Meydan gümbür gümbürlenir

Yiğit kendini öğende
Oklar menzili döğende
Şeşber kalkana değende
Kalkan gümbür gümbürlenir

Top atılır kal'asından
Hak saklasın belâsından
Köroğlu'nun nârasından
Her yan gümbür gümbürlenir¹³⁵

¹³⁵ Şükrü Elçin, Halk Şiiri Antolojisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 32.

ŖU KARŖIKİ YÜCE DAĞLAR

Ŗu karŖiki yüce dağlar
Benim sizde neyim kaldı
Düşmüşüm namert eline
Kılıç kalkan yayım kaldı

Beni tutan acaralı
Öldürür vermez mecalı
Üç direkli dört bacalı
Çardaklı sarayım kaldı

Köroğlu der atılmışım
Toz dumana katılmışım
Uyur iken tutulmuşum
Ayvaz gibi beyim kaldı¹³⁶

¹³⁶ Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 33-34.

BİLMEM NEDENDİR

Şunda bir dilberin kemandır kaşı
Ağlar melil melil, bilmem nedendir
Leyl-ü nehar akar çeşmimin yaşı
Çağlar melil melil, bilmem nedendir

Yatağında aslan gibi gürüler
Akar şol çeşmimin yaşı, yiniler
Hastaların derdi vardır, iniler
Sağlar melil melil, bilmem nedendir

Yükünü yüklemiş tüccar hocalar
Sabakın bilmeyen okur, heceler
İli göçmüş, viran kalmış yüceler
Dağlar melil melil, bilmem nedendir

Yüğrük olur şol suların kaçağı
Buyurmamış Hak balığa bıçağı
Açılmamış dost bağının çiçeği
Güller melil melil, bilmem nedendir

Derdiment Köroğlu yollara bakar
İki gözlerinden kanlı yaş döker
Yükünü yükletmiş, katarın çeker
Beyler melil melil, bilmem nedendir¹³⁷

¹³⁷ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 132.

DEMİŞLER

Dayıma böyledir dünyanın işi
Kişi ettiğini bulur, demişler
İstersen eylik et, istersen kemlik
Ettiğin başına gelir, demişler

Çeken bilir dayım derd-i firakı
Söndürmek olur mu yanan çırağı
Sakın bir kimseye kurma tuzağı
Kişi ettiğine düşer, demişler

Köroğlu düşmüştür gama, savaşa
İster elli yaşa, ister yüz yaşa
Her ne eder isen o gelir başa
Mukadder yerini bulur, demişler¹³⁸

¹³⁸ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 135.

GÖNÜL

Gayre bakma, yüzün göster
Ben gönlümü bilmez miyim
Günde padişahlık ister
Ben gönlümü bilmez miyim

Yürü hey şeh, nazın nazın
Edelim Hakk'a niyazın
Götürmez muhannet sözün
Ben gönlümü bilmez miyim

Şahinleyin yüksek uçar
Kaplan gibi kanlar saçar
Gökte buluttan nem kapar
Ben gönlümü bilmez miyim

Köroğlu der, giden gelmez
Bir yaram vardır onulmaz
Attan, civandan ayrılmaz
Ben gönlümü bilmez miyim¹³⁹

¹³⁹ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 139.

UYAN GÖZÜ MESTAN

Uyan, gözü mestan uyan
Çok uyumak ömre ziyan
Uyan, yadığına dayan
Ne düş gördün, eyle beyan

Ne yatarsın, sabah oldu
Hep âlem nur ile doldu
Karlı dağlar revnak buldu
Uyan, gözü mestan uyan

Boyuna allar biçildi
Aşkına câmlar içildi
Hâcet kapısı açıldı
Uyan, gözü mestan uyan

Ferah geldi her bülbüle
Çiğ düşmüş kırmızı güle
Kalk, Allah'tan hâcet dile
Uyan, gözü mestan uyan

Köroğlu'nun bağı yandı
Yanıp sînene dayandı
Herkesin dostu uyandı
Uyan, gözü mestan uyan¹⁴⁰

¹⁴⁰ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 142.

BİR YÂR YİTİRDİM

Hey ağalar, behey beyler
Yitti yavrum, görmediniz mi
Al karalı, mor sümbüllü
Dağlar, yâr görmediniz mi

Aslı huridir sorana
Boyu benzer dal fidana
Cerana benzer cerana
Dağlar, hiç görmediniz mi

Oturmuşlar hanım gibi
Kına yakmış kanım gibi
Yâr yitirmiş benim gibi
Dağlar, hiç görmediniz mi

Oturmuşlar oymak oymak
Hiç olur mu yâre doymak
Dili şeker, lebi kaymak
Dağlar, hiç görmediniz mi

Öğün koç Köroğlu öğün
Taşlar al, bağrına döğün
Bir yâr yitirdim ben bu gün
Dağlar, hiç görmediniz mi¹⁴¹

¹⁴¹ Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997, s. 143.

6. Bölüm

KÖROĞLU'NA ve KIRAT'A ŞİİRLER

KIR AT

“Kır At’ım!” deyip kolunu
Boynuma dola, gidelim;
Birbirimize kol, kanad,
Can ola ola gidelim!

Kızlara bir güzelleme
Söyle de öyle gidelim;
Sonra helâllaşmak için,
Gel, Çamlıbel’e gidelim:
Dağa taşa, kurda kuşa
Sağlıklar dile gidelim!

Çamlıbel’e veda edip
Bir başka ile gidelim..
Orda gülden sümbüle,
Sümbülден güle gidelim!..
Ve içimize göklerden
Nur dola dola gidelim;
“Kır At’ım!” deyip kolunu
Boynuma dola, gidelim!

ARİF NİHAT ASYA¹⁴²

¹⁴² Arif Nihat Asya, Kökler ve Dallar, Ötüken, İstanbul 2006, s. 79.

ÇAMLIBEL'DE KOÇ KÖROĞLU SALAVAN'DA BEN

Bolu beyinin huzuru hepten kaçmıştır
Ne gündüzden tat alır ne geceden
Bağırır çağırır yumruklar
Tartıda ağır gelmek için
Medet umar işkenceden
Kapatır dağlara bakan pencereleri
Kuş sektirmez sarayının çevresinde
Kapatır konuşanların ağızlarını
Yusuf'un gözlerine mil çektirdiği günden beri
Korkar olmuştur
Aydınlıktan
Sesten
Düşünceden

Bolu beyinin adamları
Bolu beyinin emri üzere
Silahlanıp atlarına bindiklerinde
Asıldıklarında dizginlere
Yollar sancılanır inceden
Azimetin yönü gizli tutulur
Tedbirler alınırdı önceden
Bir yumak emir kulu
Bir yumak kuşku
O Bolu beyi ki
Ayağa kaldırmak ister İstanbul'u
Vakit
Aydınlığın dal uçlarına konduğu
Arıların balözü toplamaya başladığı vakittir
Çiçeğe duran yoncadan

Ne ki zaman kavî rüzgâr çevik
Gökyüzü tepeden tırnağa mavi bir geyik
Ulaşır haber
Çamlıbel'e
Dünkü Ruşen Ali
Bugünkü Koç Köroğlu
Davranın der yiğitlerine
Davranın şahbazlarını
Bir ses ki kartalca uçar
Bilin ki Bolu beyinin
Artık işi bitik

Zor bezirgânın kervanı
Gelir dağ salını dolanı dolanı
Gelir bir çayırılığa konaklar
Çamlıbel’de
Köroğlu’nun haberi olur
Biner kır ata doğrulur
Döner yiğitlerine
Bir nâra savurur
Yürüyün koçaklarım der
Çığ gibi yürür koçaklar
Demircioğlu silaha davranmadan
Hoylu çoktan boz aygıra binmiştir
Varır Köroğlu’nun arkasında durur
Zor bir gecenin kapısında
Zor bezirgânın gözleri ne uyku tutar
Ne de yüreği yiğitçe vurur
Köroğlu’nun üzerine geldiği
Çabuk duyulur
Bir eli kılıcının gümüş savatlı kabzasında
Bir eliyle de göğsünü ovuşturur
Bekler naçâr

Ünü ilden ile gider Köroğlu’nun
Beylerin bezirgânların rahatı kaçar
İstanbul’dan İsfahan’a kadar
Köroğlu de orada durur
Ne Köroğlu uyur ne atı uyur
Benli Döne gece gündüz yol bekler
Bir kar yağar
Bir yağmur

Bıyıkları yeni terleyen Ayvaz ise
Usul usul
Sazının sarı tellerine dokunur
Türkülerle ırgalanır çiçekler
Çiçekler sevgiyle açar
Köroğlu dağlarında
Mutluluktur çiçek olmak
Ya da rüzgâr

Bolu beylerine kan kusturan
Zor bezirgânları susturan
Köroğlu
Bir tûtî kesilir sevdalanınca

Silâhı bırakıp saza sarılır
Türkülerle kanatlanır gökyüzüne
Nebülözlere
Ve tek tek her yıldıza sarılır
Kır atı âb-ı hayat içmiştir
Bu dünyadan
Adı dillerden düşmeyen
Bir Köroğlu geçmiştir
Çamlıbel hâlâ yerinde
Dağlar duman içinde
Biliyorum ki bir gün dönüp gelecektir
Günün birinde
Köroğlu'suz
Çamlıbel Çamlıbel değildir.

(...)

BAHAETTİN KARAKOÇ¹⁴³

¹⁴³ Bahaettin Karakoç, Leyl ü Nehar Aşk (Şiirler), TDV Yayınları, Ankara 1997, s. 108-111.

KOÇAKLAMA

Gezindim Ceyhun boyunda
Yıkandım Seyhun suyunda
Manas'ın zafer toyunda
Kopuz çalan ozan benim

Özbek, Tatar, Oğuz, Kumuk
Benden sorulur hak hukuk
Orhun'da Bilge Tonyukuk
Bengü Taş'ı yazan benim

Şölen verip sofra kuran
Açı, yoksulu doyuran
Batılı Hak'tan ayıran
Ulaş Oğlu Kazan benim

Çamlıbel'de Köroğlu'yum
Han Oğuz'un zor oğluyum
N'eylemeli budur huyum
Kır At'ıyla tozan benim

Han Ayvaz'ım budur sözüm
Hakk'a açık gönül gözüm
Kılıcımdan zeyrek sazım
Bu destanı düzen benim

Gam yemesin koçaklarım
Mevla ne gösterir yarın
Kralların kisraların
Oyununu bozan benim

ALİ AKBAŞ¹⁴⁴

¹⁴⁴ Ali Akbaş, Bütün Şiirleri, Bengü Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2018, s. 244-245.

KIRATA DESTAN

İrfan Gürdal'a

Yelesi deniz dalgası
Sağrısı kalkan kıratım
Ardında kalır gölgesi
Ederse cevlan kıratım

Çalımı ceylan çalımı
Burnundan çıkar yalımı
Berzahta bulur yolunu
Benim küheylan kıratım

Çıksam Salavan dağına
Karakoç'un avlağına
Bu gece yar otağına
Olalım mihman kıratım

Alça halıdır heybesi
Bu heybe yarin hiybesi
İkinizin bir cilvesi
Sırdaşım, safkan kıratım

Namertler binmesin ata
Yelesinden tuta tuta
Lâyık mı bu saltanata
O korkak nâdan kıratım

Ok çıkar gibi yayından
Çıkmiş Manas'ın toyundan
Su içmiş Ceyhun suyundan
Dillere destan kıratım

Yaşa küheylanın yaşı
Haydi başlasın temaşa
Hükmedersin uçan kuşa
Başlasın cevlan kıratım

Atların pîri Burak'tır
Kanadı tarak taraktır
Kim demiş gökler ıraktır
Çağırsa Rahman kıratım

Benziyorsun Bengiboz'a
Ozanlar destanın yaza
Telin tar olur kopuza
Tulparım, aslan kıratım

ALİ AKBAŞ¹⁴⁵

¹⁴⁵ Ali Akbaş, Bütün Şiirleri, Bengü Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2018, s. 246-247.

KÖROĞLU

N. Erkoldaş'a

Gürleyen sesleri, türküsü nerde,
Nerde sular gibi akan Köroğlu?
Çobanlar uyuyor yattığı yerde,
Nerde sesi yürek yakan Köroğlu?

Onsuz dağlar sessiz, kuşlar kederli,
Ağlayan gözleri silerdi eli,
Âşık olurdu bazen gezerdi deli,
Nerde sazı gönül yakan Köroğlu?

Haykıran sesinden titredi dağlar,
Gidince ardından: yar, kızan dağlar,
Geçitler yol verir, dereler çağlar,
Nerde şimşek gibi çakan Köroğlu?

Zalimi ağlatır, öksüzü okşardı,
Soyunda en temiz Türk kanı vardı,
Yaman kurşun atar, yaman akardı,
Ardına efeler takan Köroğlu!...

Hür olmak tadına ancak o, erdi,
Eğilmez başları, yerlere serdi,
Yiğitlik: “doğruluk, vuruşmak” derdi,
Nerde sular gibi akan Köroğlu?...

TARIK ZİYA IŞIN (IŞITMAN)¹⁴⁶

¹⁴⁶ Tarık Ziya Işın (Işıtman), Dağ Çiçekleri, Şiirler, Kemal Matbaası, 2. Basım, Bolu 2002, s. 9.

KÖROĞLU'NA MEKTUP

Benden selam olsun Koç Köroğlu'na
Şimdi devir başka, zaman değişti.
Karga konar kır atların beline
Arpa bulunmuyor, saman değişti.

Gayri ne Kenan var, ne Demircioğlu...
Tarihe karıştı Ayvaz'la Hoylu,
Herkes Bolu Beyi, her taraf Bolu
Yiğitlik kalmadı, insan değişti.

Sır tutmuyor suya giden testiler
Kılınçları müzelere astılar.
Çamlıbel'in çamlarını kestiler
Dağlar çıplak kaldı, orman değişti.

Kale yoktur, ok atılmaz burçlardan
İnsanoğlu yüksek uçar kuşlardan.
Boz tavşanlar haraç alır kurtlardan
Erlik başkalaştı, meydan değişti.

Ninnocular çadır kurdu düzlere
“Avare mu” sedef oldu sazlara.
Benzerimiz hiç kalmadı sizlere
Caz müziği çıktı, makam değişti.

Kervan geçmez, uçurdular hanları
Hile satar asrın bezirgânları.
Banka kurup biriktirdik kanları
Dertler yenilendi, derman değişti.

Günden güne küçülüyor Arz'ımız,
Şimdi ise Ay'a gitmek arzumuz.
Feza elbisesi diker terzimiz
Gökleri fethettik, mekân değişti.

Tad bozuldu, küp kokutur turşular
Haydutlara yatak oldu çarşılar.
Şişkin cüzdan bin belâyı karşılar
Boynuzlar gürz oldu, kalkan değişti.

ABDURRAHİM KARAKOÇ¹⁴⁷

¹⁴⁷ Abdurrahim Karakoç, Vur Emri, Ocak Yayınları, 7. Baskı, Ankara 1984, s. 135-136.

KÖROĞLU

İnip meydanlara bir cenk eylesen
Yine yer gök inlese hey Köroğlu
Kırat'tan inip bir türkü söyleyen
Sazını dağlar dinlese hey Köroğlu

Bolu'nun etrafı kardır dumandır
Meydan seni bekler nice zamandır
Sensiz koçakların hâli yamandır
Bunu herkes sezinlese hey Köroğlu

Bir endişesi var sanki Kırat'ın
Gözü değmesin üstüne hoyratın
Pahası olmaz cenklerde pusatın
Beyler bunu anlasa hey Köroğlu

Er meydanında senle coşar Ayvaz
“Bre hey hey” diye duyulur bir avaz
Kılıç girince kına çalınır saz
Diller nâmını ünlese hey Köroğlu

Koç yiğitler varken namert kim ola
Nice başlar gide ömürler sola
Köhne âlem yiğit nâmınla dola
Kulaklarda çınlasa hey Köroğlu

YASİN ŞEN¹⁴⁸

¹⁴⁸ Yasin Şen, Yesi'den Anadolu'ya, Sonçağ Yayınları, Ankara 2021, s. 36.

KÖROĞLU'NUN DİLİNDEN

Seyreyledim Aladağ'ı
Yücesinde kar olaydı
Eteğinde mor sümbüller
Bahçelerde nar olaydı

Uzaktan izledim dağı
Çözüldü dizimin bağı
Gezmeye şöylece bağı
Şu yanımda yar olaydı

Kırat ile geçtim başa
Kılıç değdi dağa taş
Görünmez ki ağa paşa
Şu karşımda er olaydı

Çamlıbel'dir benim yerim
Ben gidende Allah kerim
Sana şimdi şunu derim
Sana başka yer olaydı

Han Ayvaz'ım haber salsın
Koçaklarım meydan alsın
Kılıç kalkan alan gelsin
Düşmanımda ar olaydı

Köroğlu'yum olmam düşkün
Yurt eyledim senin köşkün
Kırat'ım eşkindir eşkin
Sağrısında ter olaydı

Yasin ŞEN

28 Aralık 2021

Dörtdivan.

DÖRTDİVAN'IN DAĞLARI'NA

Köroğlu yok diye hüzünlenmeyin
Çıktım yücenize eğlendim dağlar
Böyle mahzun durup da hislenmeyin
Bu derde sizinle bağlandım dağlar

Kırat'ın nefesi sizde mi eser
Ayvaz'ım görülmez dosta mı küser
Bu gönül söylerken dillerim susar
Sükûta bürünüp söylendim dağlar

Dörtdivan düzünde çetindir kışlar
Göç zamanı gelmiş kalmamış kuşlar
Başımdan eksilmez sevdalı düşler
Ben de sizin gibi tüllendim dağlar

Yasin ŞEN

Dörtdivan

Aralık 2021.

KÖROĞLU'NUN KOÇAKLARA SESLENİŞİ

Dinleyin ağalar ben gidiyorum
Ayvaz'ım koç kuzu sana emanet
Köse Emmi, Çamlıbel'e iyi bak
Ocağımın közü sana emanet

Tavla tavla şahbaz atlar dinlenir
Koç yiğitler buralarda eğlenir
İsabalı'm fırkat demi ağlanır
Çamlıbel'in düzü sana emanet

Kırat'ım ovada eşkindir eşkin
Düşmanlar kavgada oldular düşkün
Demircioğlu kalmayasın şaşkın
Koçakların yüzü sana emanet

Savaşta neyledin İran şahını
Nice kimselerin aldın âhını
Kiziroğlu koyma elden silahını
Yiğitler şahbazı sana emanet

Bağdat'la Basra'da nice durmadın
Her yerden girdin kapı sormadın
Bıyıklı Yusuf, bıyığın burmadın
Sofraların tuzu sana emanet

Aslını sorarsan Dağıstan gülü
Onunla dövüşen yaşayan ölü
Kocabey'im dâim şevk ile dolu
Av avlayan tazi sana emanet

Gürcistan fethiyle bunda nam alan
Düşmanı ininde basıp da bulan
Celali Mustafa nâmıdır ulan
Köroğlu'nun kozu sana emanet

Dövüşte düşmana çaldığım şesper
Kıratım yorulmuş köpükler serper
Kardaşım yiğidim koçağım Kamber
Köroğlu'nun sazi sana emanet

Gördün mü dağlarda tek bir dalkıran
Düşmana senin gibi yok saldıran

Çamlıbel'in gülü yiğit Nalkıran
Şu yabancı yazı sana emanet

Yasin ŞEN

4 Haziran 2026

Bolu

KÖROĞLU DESTANI

Şu dağlara çıkıp su içsem at suladığı oluğundan
Dinlesem Destanı yaslandığı ağacın kavuğundan
Salına Salına insem Düğer, Sorkun, Sayığından
Bir gün de olsa o günlere gidesim gelir.

Mertlik sonradan olmaz bil ki soydan
Soy soy olursa ordu olur uyuz taydan
Yıllarca ders alınmamış hala bu paydan
Bir muhatap bulup sebebini sorasım gelir.

Sözünü söylemiş sazını asmış dala
Kılıcını kuşanmış sürmüş atını dörtnala
Dumanlı dağlardan kurtulup düşmüş yola
Koç Köroğlu'nun narını duyasım gelir.

Bolu'dan gelip Çamlıbel'den geçerken
Bulutlara karışıp dağdan dağa uçarken
Taşoluğun buz gibi suyudan içerken
Koç Kıratı bir kez göresim gelir.

Bir ayvaz birde kıratı var yanında
Dürüstlük, cesaret, mertlik zaten kanında
Koskoca ihtişamı ile kent meydanında
Kahramanlık timsali şaha kalkmış resim gelir.

At binen Kılıç kuşanan kör seyisin oğlu
İnce dalan, karayağız, çevik selvi boylu
Özünde mert sözünde mert Koç Köroğlu
Dumanlı dağlarda bulup sarılasım gelir.

Mertlik soydan kader ise yazı
Kılıcının hiddeti dindirir ayazı
İşgüzar, uyanık cambaz ayvası
Heybenin gözünde çalasım gelir.

Dörtdivanlı Şair
Fahri KAYAALP

KÖROĞLU DER Kİ

Adımla dört yana dağılmışım ben
Beyler paşalarca çağırılmışım ben
Eşkiya hayduttan değilmişim ben
Yalnız Hakk önünde eğilmişim ben

Hoylu, Değirmenci, garip Ayvazım
Böyleymiş kaderim böyleymiş yazım
Diner oldu sözüm kırık bir sazım
Duyulmaz ki artık kısık avazım

Çıkıpta dağlara yaslanmışım ben
Kılıcım körelmiş paslanmışım ben
Saçlarım kırılmış uslanmışım ben
Dağlarım karlanmış puslanmışım ben

Kıratın nalında yürürken şanı
Kılıcım paslanıp çürürken kınım
Zalimlerde korku mertte kalkanım
Nasip de olmasın namerde kanım

Kıratın şahında doğrulmuşum ben
Mertlik yiğitlikle yoğrulmuşum ben
Dağların ardında kurulmuşum ben
Zalim bir kurşunla vurulmuşum ben

Gündüzün sıcağı kavrulmuşum ben
Gecenin ayazı savrulmuşum ben
Ayvazla dostluğa sarılmışım ben
Selam almayana darılmışım ben

Köroğlu der ki sahip ol diline
Kapılma sakın ha dünya haline
Bu dünya da kalmaz Bolu Beyine
Yazılmış yazımız böyle biline

Ramazan YILDIZ

KÖROĞLU

Bolu'da dağlara çökmüştü duman,
Dörtdivan bağıında uyandı ferman,
Mazlumun ahıyla tutuştu zaman,
Zalime baş eğmez Köroğlu derler.

Babamın gözünden akıttılar yaş,
Yüreğim kor oldu, bağrım oldu taş,
Haksızın önünde eğilmedi baş,
Zalime baş eğmez Köroğlu derler.

Kırat'ın nalından kıvılcımlar saç,
Yiğide dar gelir korkulu yamaç,
Hak için çekilmiş keskin çelik kılıç,
Zalime baş eğmez Köroğlu derler.

Çamlıbel yurdumdur, dağlar otağım,
Mazluma gölgedir açılan bağım,
Doğruluk uğruna tükenmez çağım,
Zalime baş eğmez Köroğlu derler.

Ne altın gözümü bürüdü benim,
Ne dünya sevgisi bürüdü benim,
Garibin derdine çürüdü tenim,
Zalime baş eğmez Köroğlu derler.

Bolu'nun yelleri söyler adımlı,
Dörtdivan saklıyor eski yadımı,
Dağlara yazdırdım feryadımı,
Zalime baş eğmez Köroğlu derler.

Yiğitlik yalnızca kılıç değildir,
Mazlumun yanında durmaktır birdir,
Haksızlık önünde susan da şerdir,
Zalime baş eğmez Köroğlu derler.

Bugün de sürüyor zulmün kervanı,
Bugün de ağlatır nice insanı,
Vicdanla korursan doğru nizamı,
Zalime baş eğmez Köroğlu derler.

Yıkılır sonunda zulmün sarayı,
Hakikat aşındırır sert kayayı,

Adalet bekler her bir ovayı,
Zalime baş eğmez Koroğlu derler.

Mahrumî der ibret alsın cümle,
Hak için yürüsün gönülden cümle,
Mazlumun yanında dursun ömürle,
Zalime baş eğmez Koroğlu derler

Ömer Çağın

KÖROĞLU DESTANI

Dağlar dertli, yollar uzun,
Siper olmuş her bir sözün
Yiğit doğar yiğittir özün
Namerde korkudur Köroğlu!

Atı Kırat, bakışları kor saçar
Şaha kalksa, yeri göğü yarar,
Nice beyler titrer oradan kaçar
Adı anıldıkça: Köroğlu!

Sazı var, sözü kılıçtan keskin,
Mazluma umut olur sözü derin
Yiğidin mertliği, delikanlının adı
Destanlara sığmaz Köroğlu!

“Benden selam olsun Bolu Beyi’ne!”
Der, geçer yalçınlardan serinle,
Her dağ, her dere duyar söyleneni:
Adaletin gür sesi: Köroğlu!

Ne malda gözü var, ne tahta,
Yoldaşı dağ, yoldaşı rüzgâr,
Yiğitliğin türküsü çalar dağda
Kalpte yaşar, ölmez Köroğlu!

23 Mart 2024 – ALİ BALABAN

SONUÇ

Çeşitli şekillerde karşımıza çıkan Köroğlu’nu biz bu araştırma esnasında beş tip hâline görüldüğünü tespit ettik. Buna göre oğlu edebî ve tarihî kaynaklarda şu beş tip üzerinden karşımıza çıkmaktadır:

- 1) Mitolojik Kahraman / Destan Kahramanı Köroğlu,
- 2) Âşık Köroğlu
- 3) Yeniçeri Askeri Köroğlu
- 4) Eşkîya / Celali Köroğlu
- 5) Veli Köroğlu

Özellikle destan metinleriyle halk hikâyelerinde buradaki tiplerin çeşitli yansımalarıyla karşımıza çıkan Köroğlu, öncelikli olarak bir destan kahramanı veya mitolojik bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Köroğlu, destan çağlarından günümüze uzanan kahramanlardan birisidir. Halk hikâyelerindeki Köroğlu da bu destanî kişiliğin bir devamı olarak değerlendirilmelidir. O, Oğuznâme içinde Bayındır Han’ın dört ordusundan birini kumanda eden bir destan kahramanı olarak karşımıza çıktığı gibi yüzlerce yıllık bir geleneğe sahip halk hikâyeciliğimizin de oldukça önemli bir kahramanı olarak belirmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri’nin Türkmenistan rivâyetleri bu konuda bize yeterli bilgiyi verebilmektedir.

Köroğlu, aynı zamanda bir âşıktır ve aynı zamanda âşıklık geleneği içerisinde “pîr” olarak kabul edilmiştir. Buna göre Osmanlı dönemi kayıtlarında Özdemiroğlu Osman Paşa’nın askerleri arasında elindeki sazıyla bir Köroğlu daha belirmektedir. Âşık Köroğlu, Köroğlu’nun tesirlerini Türk Halk Şiiri geleneği içerisinde belirgin hâle getiren ve onun isminden de etkilendiği anlaşılan bir âşıktır. Bu arada Âşık Köroğlu’nun yeniçeri askeri olduğunu iddia eden araştırmacılar da vardır. Bu iddia doğruysa eğer, burada Âşık Köroğlu ile yeniçeri askeri olan Köroğlu birleşmektedir.

Bir de belgelerde adı geçen, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde faaliyetlerde bulunan, yerel yöneticilerle çatışan ve hakkında fermanlar gönderilen bir Köroğlu daha vardır. Bu Köroğlu bir eşkıya veya 16. Yüzyılın tabiriyle bir Celâlî’dir. Hakkında bazı fermanlar vardır. Özellikle Bolu ve çevresinde faaliyet gösteren Köroğlu’nun bir Celâlî olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu adla Anadolu’nun birçok yerinde başka kimselerin faaliyet içinde bulunduğu arşiv belgelerinden hareketle söylenebilir. Bir gün Köroğlu’yla ilgili arşiv kayıtları yayınlanınca bu konuda daha net şeyler söyleme imkânı ortaya çıkacaktır.

Köroğlu hikâyeleri okunduğunda karşımıza bir Köroğlu daha çıkar: Veli Köroğlu. Aslında bu, ona ne kadar değer verildiğini, idealize edilen bir kahraman olduğunu, bununla beraber kendisine birtakım olağanüstü özellikler atfedilmesiyle açıklanabilecek bir durumdur. Köroğlu’nun yenilmez bir kahraman olmasında, meşhur yüzüğüne bakarak koçaklarının ne hâlde olduğunu bilmesinde, rüyalar yoluyla adamlarından haberdar olmasında, kendisine ve koçaklarına dervişlerin ve onların imdadına Hızır gibi yetişen kimselerin yardım etmesinde ve nihayet Köroğlu’nun kırklara karışmasında ona atfedilen bu sıfatın da rolü vardır. Biz, Köroğlu hikâyelerini okurken onun adeta korunduğunu ve bu dünyada bir görev icabı

bulunduğunu hissederiz. Doğrudan söylenmese bile âşıklık geleneği onu bir veli veya kutsal kişi gibi kabul etmiştir.

Bütün bunların hepsi günümüzdeki Köroğlu algısı için çok büyük bir motivasyon teşkil etmiş ve hepsi de Köroğlu adını beslemiştir.

Halk hikâyelerinde öne çıkan anlatı geleneğine göre Köroğlu mazlunun yanında duran, onların haklarını savunan, zâlimlerin karşısında çıkan, halkı ezen yerel yöneticilerle mücadele eden bir kahramandır. Fakat halk hikâyelerinde karşılaştığımız zenginden alıp fakire verme motifinin esasen Köroğlu adıyla tarihte öne çıkan ve eşkiyalığı ile yaşadığı yerde zorlu durumların ortaya çıkmasına sebebiyet veren, devleti müşkül durumda bırakan kişiler için bir kaçış yeri olduğunu da düşünebiliriz.

Halk hikâyeciliğinde görülen Köroğlu, idealize edilmiş bir kahramandır. Onun da esası aslında bir destan kahramanı olmasıdır. İşin bu yönü Köroğlu hikâyelerinde onun bir kahraman olarak işlenmesinin de temel motivasyonunu teşkil etmiştir. Köroğlu ayrıca âşıklık geleneği içerisinde “pîr” olarak öne çıkmaktadır. Onun bu yönü edebiyat geleneğimiz içerisinde Köroğlu adına çeşitli manzumelerin söylenmesinin temel sebeplerinden birisi olarak görülebilir.

Halk şiiri geleneği içinde belli başlı şahsiyetler adına şiirler söylenmesi sık görülen bir durumdur. Pir Sultan Abdal, Âşık Kerem, Karacaoğlu, Âşık Ömer vb. şairler adına çeşitli manzumelerin söylendiğini burada düşünebiliriz. Benzer durum Köroğlu için de söz konusudur. Özellikle âşıklık geleneğine mensup birçok ozan, halk hikâyeleri anlatırken bu konuyu destekleyen ve besleyen örnekler ortaya koymuşlardır. Bundan dolayı da Köroğlu’na ait zannedilen birçok manzume söz konusudur.

Köroğlu’na izafe edilen şiirlerin bir destan geleneğinin günümüze uzanmış hâli ve bu destanın yansımaları olarak görülmesi mümkün olmakla beraber bu manzumelerde zengin tabiat tasvirleri ve içerik de hemen dikkat çeker. Burada yer verdiğimiz şiirlerden hareketle zengin tabiat unsurlarının bir bakıma Köroğlu şiirlerinde kendine yer bulduğunu düşünmekteyiz. Biz bu açıdan Köroğlu şiirlerindeki ifadeleri kalıp ifadeler olarak görmüyoruz. Onların yerli yerince ve bizzat tabiattaki tecrübelerin birer yansıması olarak o metinlerde yer aldığını düşünüyoruz. Sonuçta da Köroğlu adına zengin edebî metinler ortaya çıkmış ve onun adı etrafında bir gelenek meydana gelmiştir.

Bütün bu araştırmanın nihayetinde Köroğlu’nun tarihte destan metinlerinin konusu olan gerçek bir karakterken zamanla anonim bir şahsiyet olarak öne çıktığını vurgulamak gerekir. Köroğlu ırmağı, tarihte onun adına söylenen şiirlerle, adına teşekkür eden kol destanlarıyla beraber büyüyerek günümüze kadar gelmiştir.

Burada önemli bir meselenin üzerinde kısaca durmak gerektiğini düşünüyoruz: Köroğlu hikâyelerinden saf bir gerçeklik ortaya çıkarmak araştırmacıların içine düştüğü temel yanılgılardan birisi olmuştur. Köroğlu anlatılarında ısrarlı bir şekilde aranan gerçeklik, dizi ve filmlerdeki içeriği gerçek hayatta birebir yaşanmış olarak kabul etmeye benzer. Sonuçta bu hikâyeler destan kökenli olmakla beraber bunların birer halk hikâyesi olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Buradan hareketle söyleyecek olursak Köroğlu konusunun Türkiye’de ve dünyada bu kadar çok karıştırılması ve nihayet işin içinden çıkmaz bir hâle gelmesinin iki ana sebebi vardır:

1. Bu hik yenin aslında bir destan olduğu ve dolayısıyla bütün Türk dünyasının ortak malı olduğu hususu.

2. Halk hikâyeleri şekline bürünüp anlatımı ve hatta oluşumu devam eden bu hikâyelerde araştırmacılar tarafından ısrarla bir gerçeklik aranması; bunların makale, bildiri ve kitaplarda birer referans olarak kullanılması.

Bütün bunlar esasen, bazı kimseleri Köroğlu araştırmacılarını ele aldıkları konuşmalarda ve yayınlarda, onun herhangi bir yerde yaşıadığını iddia ve ispat etmeye çalışırken tezata ve çıkmaza düşürmüştür. Araştırmacılar onun belli bir yerde yaşıadığını ispat etmeye kalkarken kimisi tarihî belgeleri, kimisi de Köroğlu adıyla çeşitli faaliyetlerde bulunan kişilerin Anadolu coğrafyasında bıraktığı izleri görmezden gelme yoluna gitmiştir. Bu durum, özellikle Köroğlu’nun Bolu’da yaşamadığını iddia eden araştırmacılar da bariz bir şekilde görülmektedir.

Tarihî belgelerle Bolu’da bir Köroğlu’nun yaşıadığı bir gerçektir. Bunu inkâr etmenin hiçbir man sı yoktur. Ancak daha sonraki zamanlarda bu Köroğlu adına bir kol teşekkül etmiş ve yirmi dört Köroğlu kolundan birisi böylece ortaya çıkmıştır. Yahut çok evvelden teşekkül etmiş bir kol, “Bolu Beyi” adıyla yeniden yorumlanmıştır. Burada Bolu beyi ifadesini “Bolu Bey” şeklinde ele alan araştırmacı ve derlemecilerin de aslında bir zorlamaya gittikleri görülmektedir.

Bütün bunlar Türk dünyasının ortak bir değeri olan Köroğlu’nu bir yere ait zannetmekten ileri gelen durumlar ve yanılgılar olarak kabul edilebilir. Zaman geçtikçe ve Köroğlu hakkındaki belgeler de yayımlandıkça ülkemizde karmakarışık hâle getirilen Köroğlu araştırmalarının belli bir zemine oturacağına ve dört başı mamur yorumlara ve sonuçlara gidileceğine inanıyoruz.

Burada dikkati çeken konulardan birisi  şık Köroğlu’dur. Buna göre Köroğlu, aynı zamanda “ şık Köroğlu”nu etkilemiş, en azından onun bu mahlası almasında tesirli olmuş bir tiptir. Âşık Köroğlu’nun manzumeleriyle ilgili elimizde bugün pek fazla bir malzeme yok. Fakat onun en azından varlığından haberdarız. Bugün birkaç manzumesi dışında pek fazla şiiri bilinmeyen  şık Köroğlu’nun belki zamanla daha başka manzumeleri net bir biçimde karşımıza çıkar diye  mit ediyoruz.

Bu  alışma boyunca tespit ettiğimiz durumlardan birisi de Köroğlu’nun şairler ve edebiyatçılar üzerindeki derin etkileridir. Köroğlu, Türk Halk şiiri geleneği, destancılık ve halk hik yecili i içerisinde çok tesirli olmuştur. Bu etki geçtiğimiz yüzyılda da devam etmiş, birçok edebiyatçı ondan ilham almıştır. Bazı şairler, ona şiirler söylemiştir. Aslında bu şiirleri devam eden bir destan geleneğinin şairler üzerindeki tesiri olarak görebiliriz. Hiç şüphesiz bu manzumelerin çok önceleri söylenen destan parçalarından pek bir farkı yoktur. Bu yüzden biz bu şiirleri bu çalışma içerisinde ve bir bölüm hâlinde değerlendirmek istedik. Köroğlu ayrıca sinemada, tiyatrodada da oldukça etkili olmuştur. Birçok defa beyaz perdeye aktarılan Köroğlu,

çeşitli zamanlarda da sahnede canlandırılmıştır. Köroğlu'nun hayatını manzum bir tiyatro hâline kaleme alan Ahmet Kutsi Tecer'in "Koç Yiğit Köroğlu" adlı eseri ayrıca önemlidir.

Ekler

Ek-1

SÖYLEŞİ

YASİN ŞEN'LE KÖROĞLU ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ¹⁴⁹

Dr. Yasin Şen'le Türk dünyasının ortak motiflerinden Köroğlu hakkında söyleştik.

Konuşan Dr. Abdullah Demirci

1-Merhaba Yasin hocam. Dilerseniz önce Köroğlu kimdir? Sorusuyla başlayalım söyleşimize.

Köroğlu, Türk dünyasının ortak kahramanıdır. Bu anlamda o bir değerdir. Çünkü o bir destan kahramanıdır. Hayatı bazı olağanüstü özelliklerle bezenmiştir. Hakkında teşekkür eden halk hikayeleri onunla ilgili anlatıların bir destan boyutunun olduğunu gösteriyor. Nitekim Necati Demir Hoca tarafından yayınlanan Dede Korkut'un Türkmenistan boylarında Korkut Ata'nın rüyasını tabir ettiği bir Köroğlu vardır.

2-Köroğlu, hikayesi, destanıyla Karacaoğlan gibi Türk dünyasının ortak eserlerinden biri. Bunun sebepleri nelerdir ve nerelere yayılmıştır?

Bunun sebebi az önce de söylediğimiz gibi Köroğlu'nun bir destan kahramanı olmasıdır. Köroğlu; tıpkı Oğuz Kağan, Dede Korkut, Bayındır Han gibi bir destan kahramanıdır. Elimizde mevcut olmayan Oğuznâme içinde Köroğlu'nun destanî yönü muhtemelen ele alınmıştı. Bugün Köroğlu'nun destan dönemlerine ait net şeyler söylemenin önündeki engel Oğuznâme'nin bir bütün halinde günümüze ulaşmamış olmasıdır. Fakat bugün Türk dünyasının hemen her yerinde Köroğlu'nun izine rastlanması onun milletimizce ne kadar kabullenildiğinin bir göstergesidir. Bugün Köroğlu'nun ortak bir kahraman olarak öne çıkmasının sebebi budur. Gagavuzya'dan Uygur'a kadar Türk'ün yaşadığı her yerde Köroğlu vardır.

3-Türkiye coğrafyasında anlatılan Köroğlu için ne diyebiliriz?

Türkiye'de Köroğlu'nu sahiplenen yerler vardır. Bunların başında Bolu, Erzincan, Van, Kars ve Sivas gelir. Anadolu'da Köroğlu'nun adını taşıyan yerler var. Mesela Bolu'da Köroğlu Dağları, Köroğlu Zirvesi vardır. Yakın zamanlara kadar Bolu'da bir de Köroğlu Çeşmesi vardı. Ben Afyon'da görev yaptım. İl sınırları içinde Köroğlu Beli var. Peki bu yer adları nereden geliyor? Osmanlı arşivlerinde araştırma yaparken devleti epey meşgul etmiş Köroğlu lakaplı kişilerle karşılaştım. Bunların bazıları çetecilik yaptığı yerlere isimlerini bırakmışlar. Yani Anadolu'daki yer isimlerinin en azından bir kısmının destan kahramanı Köroğlu ile hiçbir ilgisi yok. Sonuçta Köroğlu Türk dünyasının ortak bir kahramanıdır ve bunun da sebebi onun bir destan kahramanı olmuş olmasıdır. Yoksa mesela Türkmenistan'daki Köroğlu ile Anadolu'daki Köroğlu'nu nasıl tevil edeceksiniz! Dünyanın neresinde anlatılırsa anlatılsın bunların hepsi bir yerde aynı Köroğlu'dur.

¹⁴⁹ Abdullah Demirci, "Yasin Şen'le Köroğlu Üzerine Bir Söyleşi", *Kültür Çağlayanı Dergisi*, Yıl 16, S. 93, Temmuz-Ağustos 2025, s. 36-37.

4-Köroğlu hikayesi ayrıca romanlara, filmlere, operalara konu olmuş bir tema. Bunu neye bağlıyorsunuz ve başka hangi sanat türlerine konu olmuştur Köroğlu?

Köroğlu yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi Türklüğün maşerî vicdanında yer edinmiş bir kahramandır. Bu etki günümüzde de devam ediyor. Kitle iletişim araçları geliştikçe böyle kahramanların ele alınma yöntemleri de bir yerde çeşitlenecek ve gelişecektir. Köroğlu öncelikle edebiyatın konusudur. Destandan devam eden halk hikayeleri bunun en önemli örnekleridir. Köroğlu şiirimizin konusu olmaya hâlâ devam ediyor. Ona hâlâ şiirler yazılıyor. Köroğlu elbette resimden edebiyata sanatın konusu olmaya devam ediyor ve edecek.

5-Aşık Köroğlu ile Kahraman Köroğlu aynı kişi midir?

Sanmıyorum. Araştırmacılar şiir söyleyen bir Âşık Köroğlu'ndan bahsediyorlar. Hatta onun birkaç şiiri elimizde. Belki bu şahıs bir askerdî. Burası kesin değil. Bu anlamda Âşık Köroğlu edebî bir şahsiyet olmaktadır. Destan kahramanı olan ise bütün bir Köroğlu mevzuunun başlangıcı ve kaynağıdır.

6-Türkiye'de genellikle Köroğlu'nun Bolu, Dörtdivan'da doğup yetiştiği düşünülmektedir. Size göre Bolu'daki Köroğlu, hangi Köroğlu'dur?

Bolu'da bir Köroğlu yaşamıştır. 16. yüzyıl belgelerine göre o zamanlar Gerede'nin şimdi Dörtdivan'ın köyü olan Sayık'ta bir Köroğlu ortaya çıkmış ve o zamanki Bolu yöneticilerini bir hayli uğraştırmış. Bunu ortaya koyan ise Prof. Dr. Faruk Sümer. Fakat bu Köroğlu o kadar etkili olmuş ki, Köroğlu kol destanları içinde onun Bolu beyiyle yaptığı mücadeleyi konu alan bir kol teşekkül etmiş. Tabii bu durum tarihin destan metnini dönüştürme hamlesi ve halk hikayelerine bürünme biçimidir. Bunda hikâye anlatıcılarının çok önemli bir rolü vardır.

7-Bu durumda sizce kaç tane Köroğlu vardır ve hangi kimlikle, nerelerde yaşamıştır?

Bendeniz yaptığım araştırmalarda beş tip Köroğlu ile karşılaştım. Bunları şöyle sıralayayım:

Mitolojik kahraman Köroğlu

Âşık Köroğlu

Eşkîya Köroğlu

Yeniçeri askeri Köroğlu

Veli Köroğlu

Bunların hepsi birbiriyle az çok ilişkilidir. Mesela veli yapılan Köroğlu ile mitolojik kahraman yani destan kahramanı Köroğlu arasındaki ilgi gibi. Buna göre kültürümüzde beş tip Köroğlu belirmiştir. Fakat belli ki, edebiyatımızda olmasa bile tarihimizde onlarca Köroğlu vardır. Bunların nerelerde yaşadığını tespit etmek zor. Fakat genel olarak Köroğlu adını taşıyan yerlerle bunların bir ilgisinin olduğu açıktır.

8-Son olarak Köroğlu için hangi çalışmalar yapılmıştır ve sizce hangi çalışmalar yapılmalıdır?

Köroğlu için en önemli çalışmayı yapan kişilerin başında Pertev Naili Boratav gelmektedir. Boratav'ın çalışması bir başlangıç noktası ve aynı zamanda kaynak eserdir. Burada Fuzuli Bayat'ın çalışmalarını da önemle belirtmek isterim. Çünkü Köroğlu deyince bir anlamda derinliği ile dikkat çeken bir konu ve destan katmanlarından söz ediyoruz demektir. Fuzuli Bayat'ın çalışmaları bu açıdan önemlidir. Yapılan  alışmalar elbette Köroğlu'nun bir yönünü aydınlatması bakımından dikkate değer. Keşfedilen yeni kollar bu destanın ne kadar zengin olduğunu da gösteriyor. Fakat bütün araştırmaların önce destan kahramanı Köroğlu, ardından Köroğlu'nun tarihi şahsiyeti üzerinden şekillendirilmesi lazım. Benim Köroğlu araştırmalarında fark ettiğim husus, özellikle akademisyenlerin bol bol hamaset yapmaları ve diğer pek çok konuda da olduğu gibi bu konunun problemleri yanlarını  rtmeleridir. Akademik bakış açısı bilimsel değil artık. Çünkü ideolojik. Birilerini  rk tmemek, z l   y re dokunmamak üzere bol keseden demagoji sergiliyorlar. H liyle onun bir destan kahramanı olduğu bilindiği halde Köroğlu konusunu Türkiye'de çıkmaza sokmaya devam ediyorlar. Bundan sarfı nazar ederek bu meselenin ilmî ve ciddi olarak ele alınması gerekmektedir.

9-Teşekkür ederim.

Rica ederim.

Ek-2

Bolu'da Tespit Edilen Köroğlu Türkülerinin Notaları

(Kaynak: Taner Can-Siyami Palazoğlu, Benden Selam Olsun Bolu Beyine Bolu Türküleri, Bolu Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2008, s. 114-119)

KÖROĞLU-1
(Benbir Köroğlu'yum)

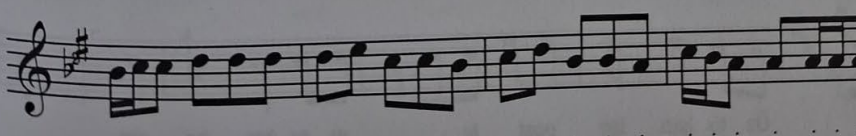
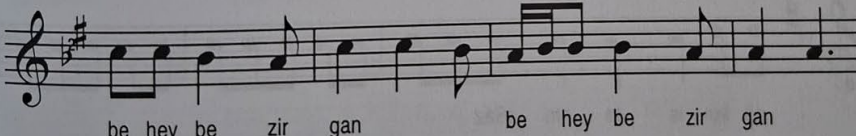
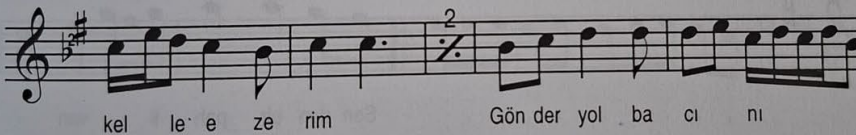
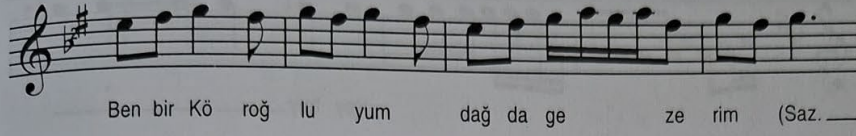
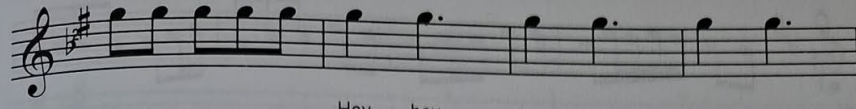
Yöresi :Bolu
Kaynak :Hakkı Özsaz

Derleyen :Ank.Dev.Kons.
Notalayan:İ.Hakkı Akyoloğlu

Saz.

114

Köroğlu.

Köroğlu-

Hey hey —————

Kö oğ lu dur bu dağ la rın as la nı (Saz . . .)

Hey kız se ni şe ker i le bes le rim (Saz . . .)

Sen den bir peh li van

oğ lan is te rim (Saz

Başı bağ dat şal lı Ey va zım be nim

Üs tü kap lan post lu gı ra tım be nim

Köroğlu-

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen ürüzgardan hile sezerim
Demir kopuz ile kelle ezerim
Gönder yol bacını be hey bezirgan

Köroğlu'dur bu dağların aslanı
Hey kız seni şeker ile beslerim
Senden bir pehlivan oğlan isterim
Başı Bağdat şallı Eyvaz'ım benim
Üstü kaplan postlu gıratım benim

KÖROĞLU-2 (Benden Selam Olsun)

Yöresi :Bolu-Mengen
Kaynak :Yöre Ekibi

Derleyen :M.Sarısozen
Notalayan:M.Sarısozen

Hey Hey Yi ne de hey hey

Ben den se lam ol sun Bo lu be yi ne

Bo lu be yi ne Çı kıp şu dağ la ra

yas lan ma lı dır yas lan ma lı dır

At kış ne me sin den gar gı se sin den

gar gı se sin den Dağ lar se da ve rip

ses len me li dir ses len me li dir

Köroğlu-2

The musical score is written on three staves. The top staff is a vocal line in G major (one sharp) with a key signature of one sharp (F#). It contains the lyrics: "At kiş ne me sin den gar gı se sin den". The middle staff is a saz accompaniment, starting with a double bar line and a repeat sign. The bottom staff is another saz accompaniment line. The score ends with a double bar line and a repeat sign.

-2-

Hey hey yine de hey hey
Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza böyle yazı yazıldı
Tüfek icad oldu mertlik bozuldu
Eğri kılınç kında paslanmalıdır

-3-

Hey hey yine de hey hey
Köroğlu döner mi kendi şanından
Çıkarır çoğunu er meydanından
Kır at köpüğünden, düşman kanından
Çevre dolup şalvar ıslanmalıdır

KAYNAKLAR

“John Wayne Meğer Köroğlu’ndan Esinlenmiş!” DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 33.

A. Haydar Avcı, Köroğlu Ayaklanması İnceleme-Belgeler-Değişler-Kaynakça, İstanbul 1994.

Abdullah Demirci, “Gerede Eski Müftüsü Ali Rıza Ünlü’nün ‘Gerede Tarihi’ Eserinde Dörtdivan ve Dörtdivanlılar”, DİVANKAV Bülteni, S. 7, s. 34.

Abdullah Demirci, “Yasin Şen’le Köroğlu Üzerine Bir Söyleşi”, *Kültür Çağlayanı Dergisi*, Yıl 16, S. 93, Temmuz-Ağustos 2025, s. 36-37.

Ali Akbaş, Bütün Şiirleri, Bengü Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2018.

Ali Berat Alptekin, “Saz Şairi Köroğlu’nu Tespitte Karşılaşılan Bazı Zorluklar”, *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri*, Editör: Erol Öztürk, Bolu 2016, s. 151-163.

Arif Nihat Asya, Kökler ve Dallar, Ötüken, İstanbul 2006.

Bahaettin Karakoç, Leyl ü Nehar Aşk (Şiirler), TDV Yayınları, Ankara 1997.

Behcet Mahir, Köroğlu Destanı, Derleyenler: Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın, Muhan Bali, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1973.

Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1997.

Cemal Kurnaz, Dövüşçü Millet, TEDEV Yayınları, İstanbul 2022.

Doğan Kaya, “Köroğlu Kollarının Yeni Varyantları”, Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu 1998, s. 282-297.

Doğan Kaya, Şairnâmeler, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1990.

Dursun Yıldırım, “Köroğlu Destanı’nın Ortaasya Rivayetleri”, Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara 1983, s. 107.

Faruk Sümer, “Belgelerle Köroğlu’nun Tarihî Kişiliği”, *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı: 163 (19 Aralık. 1975).

Faruk Sümer, “Köroğlu, Kızır-oğlu Mustafa ve Demirci-oğlu ile İlgili Vesikalar”, TDA, Sayı: 47 (1987), s. 9-46.

Faruk Sümer, “Köroğlu”, TDTD, Sayı: 2, Şubat 1987, s. 2-7.

Faruk Sümer, “Türk Aleminin Hâlâ Yaşayan Millî Destanının Kahramanı, Türk Kültürünün Mukaddes Şahsiyeti Köroğlu”, *Tarih Dergisi*, s. 4-7.

Faruk Sümer, “Türk Destanları VIII Köroğlu Destanı”, TDTD, Sayı: 70 (Ekim 1992), s. 4-13.

Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 5. Baskı, İstanbul 1999.

Fuzuli Bayat, “Köroğlu’nun Kurtarıcı Kahraman Tipinden Adaleti Koruyan Kahramana Dönüşümü”, 21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Editörler: A. Yaman vd., Bolu 2011, s. 170-177.

Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşıka, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

Fuzuli Bayat, Türk Dünyasının Velâyet Sahibi Bilgesi Korkut Ata, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020.

Güldağ Çetindağ Süme, Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ 2011.

Halilullah Özcan, “Belgelerle Köroğlu’nun Tarihi Şahsiyeti”, DİVANDER Bülteni, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s.

Hayrettin İvgin, “Köroğlu Destanının Türk Halk Şiirine Etkileri”, Tüfek İcad Oldu Mertlik Bozuldu Köroğlu Kitabı, Kitapevi Yayınları, Eskişehir 2014.

Hayrettin İvgin, “Köroğlu Destanlarının Türk Halk Şiirine Etkileri”, Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu 1998, s. 423-428.

Hüseyin Seçmen, Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri, Deniz Yayınları, İstanbul 1983.

İsmail Hakkı Akyoloğlu, “Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlâhi Okuma Geleneği, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları, Kültür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayırbaşım, Ankara, 1992.

İsmail Hakkı Akyoloğlu,, “Türkmenlerin Işığı Prof. Dr. Faruk Sümer”, TDA, Şubat 1996, Sayı: 100.

Jean-Pierre Laurant-Thierry Zarcona, Geyik Bir Hristiyan ve Müslüman Simgesi, Çevire: Goncagül Artam, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2020.

M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri, I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2004.

M. Necati Sepetçioğlu, Karşılaştırmalı Türk Destanları, İrfan Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul 1998.

Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar Tip Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996.

Metin Turan (Haz.), Köroğlu, Bolu İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013.

Nâzım Hikmet Polat, Şair Ömer Seyfettin Bütün Şiirleriyle, TDK Yayınları, Ankara 2023.

Necati Demir, Dede Korkut Destanı’nın Türkmenistan Boyları, Ötüken Yay., İstanbul 2020.

Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Bilgesu Yayınları, Ankara 2018.

Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul 1984.

Servet Yüksel, “Köroğlu”, DİVANDER Bülteni, Y. 1, S. 1, Kasım 1996.

Servet Yüksel, Gel Ey Aşk -Şiirler-, Şiir Dünyası Kitapları, İstanbul 2008.

Servet Yüksel, Gül Olsun -Şiirler-, Yüzakı Yayıncılık, İstanbul 2017.

Servet Yüksel, Karanfil Düşleri -Şiirler-, Yer Yok, 1993.

Süleyman Teyek (Haz.), Dede Korkut Hikâyeleri, MEB Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2017.

Şükrü Elçin, Halk Şiiri Antolojisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Taner Can-Siyami Palazoğlu, Benden Selam Olsun Bolu Beyine Bolu Türküleri, Bolu Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2008.

Tarık Ziya Işın (Işıtman), Dağ Çiçekleri, Şiirler, Kemal Matbaası, 2. Basım, Bolu 2002.

Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

Yakup Karasoy-Orhan Yavuz, Âşık Ömer Divanı, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010.

Yasin Şen, “Bir Kültür Köprüsü Olarak Köroğlu”, * ahitler Dergisi*, Yıl 8, S. 75, Ocak 2022, s. 110-112.

Yasin Şen, “Bolu Dörtdivan’da Köroğlu İzleri”, * sl p Edebiyat Dergisi*, Eylül-Ekim 2022, S. 83, s. 43-46.

Yasin Şen, “Köroğlu Hangi OĞuz Boyuna Mensuptur?”, *Kültür  ağlayanı Dergisi*, Yıl: 15, Sayı 88, Eylül Ekim 2024, s. 21-22.

Yasin Şen, “Köroğlu’nun Dilinden”, * sl p Edebiyat Dergisi*, Kasım-Aralık 2022, S. 84, s. 30.

Yasin Şen, Bolu Araştırmaları Kültür ve Edebiyat, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025.

Yasin Şen, Bolu Halk Kültüründe Geyik, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025.

Yasin Şen, Dörtdivan Kültür Atlası, Tunçay Yayınları, Ankara 2021.

Yasin Şen, Dörtdivan Manileri, Ankara 2021.

Yasin Şen, Dörtdivan Yazıları, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025.

Yasin Şen, Dörtdivan’a  iirler, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024.

Yasin Şen, Köroğlu Diyârı Dörtdivan’dan Makaleler, Denemeler, Derlemeler, Söyleşiler, Meneviş Yayınları, Ankara 2022.

Yasin Şen, Yesi’den Anadolu’ya - iirler-, Sonçağ Yayınları, Ankara 2021.

Yunus Baki Koçak, Gerede Atasözleri Deyimler ve Bilmeceleri, Ankara 2009.

Yunus Baki Koçak, Gerede’de Dinlediğim  bret Verici Hikâyeler, Ankara 2012.

Zeki Gürel, Bolu Kültür ve Sanat Divanı Diyorlar Ki, “ smail Hakkı Akyoloğlu’yla Röportaj”, Bolu Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara 2013.

Yazarın Biyografisi

Yasin ŞEN

Ordu'nun Çatalpınar ilçesinde doğdu (1989). İlköğretimi Çatalpınar Merkez İlköğretim Okulu'nda (2003), liseyi Fatsa Anadolu Lisesi'nde (2007) tamamladı. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümünden 2012 yılında mezun oldu. MEB'e bağlı çeşitli okullarda Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yaptı. Hâlen bu görevine devam etmektedir. Gazi Üniversitesi'nde, Eski Türk Edebiyatı bilim dalında başladığı yüksek lisans eğitimini *İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Divan Neşirleri* üzerine hazırladığı teziyle 2016 yılında bitirdi. Yine 2016 yılında aynı bölümde doktora öğrenimine başlayan yazar, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı bilim dalında 17. Yüzyıl Divan şairlerinden *Dîvâne Rüşdî Efendi'nin Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)* üzerine hazırladığı teziyle doktorasını tamamladı (2021). Bazı bilimsel toplantılarda sunulan bildirilerinin yanı sıra çeşitli dergilerde deneme, makale, söyleşi, şiir, derleme türlerinde yazıları yayınlanmıştır. Ayrıca görev yaptığı illerin bazı mahalli haber sitelerinde ve *Kırmızılar* sitesinde düzenli köşe yazıları yayınlanmaktadır. Halk kültürü ve Osmanlı kültür ve edebiyatına yönelik çalışmalarına devam eden yazarın çalışma alanlarını Divan Edebiyatı, Halk Edebiyatı ve Osmanlı tasavvuf düşüncesi oluşturmaktadır. Yazar, iki çocuk babasıdır.

Kitap hâlinde yayınlanan bazı çalışmaları şunlardır:

Sohbet Medeniyeti -Türk Sohbet Kültürü Üzerine Bir Araştırma- (Erdem Yayınları, İstanbul 2016); *Nehcî Seyyid Mustafa Halvetî, Cihângîr'de Bir Aşk ve İrfân Ocağı Hasan Burhâneddin Cihângîrî ve Menâkıbnâmesi* (Haz.: Mustafa Tatcı'yla birlikte, H Yayınları, İstanbul 2016); *İbrâhîm Has Halvetî, Erenler Kitabı -Tezkiretü'l-Hâs-* (Haz.: Mustafa Tatcı ve Musa Yıldız'la birlikte, H Yayınları, İstanbul 2017; 2. Baskı, İstanbul 2020; 3. Baskı İstanbul 2024); *Seyyah Olayım Bir Zaman -Türk Seyahat Kültürünün İzinde-* (H Yayınları, İstanbul 2019); *Serhat Düşünceleri -İnsanın Vatanın, Toprağın Ufkuna Dâir Denemeler ve Gezi Notları-*, Son Çağ Yayınları, Ankara 2019; *Ney'in Sesi -Şiirler-*, (Ankara, 2020); *Karşı Yatan Kara Dağ -Abazdağı ve İnsana Dâir Denemeler-* (Son Çağ Yayınları, Ankara 2020); *Kızilelma'ya Dek Gideriz -Şair ve Kızilelma-* (Kurgan-Edebiyat Yayınları, Ankara 2021); *Dörtdivan Kültür Atlası*, Tunçay Yayınları, Ankara 2021; *Yesi'den Anadolu'ya -Şiirler-*, Sonçağ Yayınları, Ankara 2021; *Kafîle -Şiirler-*, Sonçağ Yayınları, Ankara 2021; *Bolu'da Bir Eren Ümmî Kemâl*, Sonçağ Yayınları, Ankara 2021; *Hüzünler Divanı -Şiirler-*, Sonçağ Yayınları, Ankara 2021; *Dörtdivan Manileri*, Meneviş Yayınları, Ankara 2021; *Derin Mavi -Denemeler-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2022; *Geredeli Abdullah Efendi*, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2022; *Anadolu Masalları -Derlemeler-* Merkez Repro Yayınları, Ankara 2022; *Masal Gerçekliği Türk Edebiyatında Anlamın Mertebeleri Kavramlar-Edebi Türler-Bazı Eserler*, Kırmızılar Yayıncılık, İstanbul 2022; *Geredeli Hacı Halil Efendi*, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2022; *Köroğlu Diyârı Dörtdivan'dan Makaleler, Denemeler, Derlemeler, Söyleşiler*, Meneviş Yayınları, Ankara 2022; *Derviş İbrahim Hilmî Halvetî, Bolulu Mustafa Saftî Halvetî Menâkıbnâmesi*, Haz.: Mustafa Tatcı ile birlikte, H Yayınları, İstanbul 2022; *Yûnuslara Tapduk Gerek -Yûnusça Şiirler-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2022; *İrmağa Gitmek -Hatıralar-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2022; *Hayâl Çocukluk -*

Gerçekten Hayâle Çocukluğum, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2022; *Dörtdivan Cönkleri ve Bir Cönk Üzerine*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2022; *Dörtdivanlı Hilmi -Hayatı-Sanatı-Şiirleri-*, Ankara 2023; *Dörtdivan Yaylaları*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2023; *Gerede'den Kültür Derlemeleri*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2023; *Yürümeye Dâir -Yürüyüş Denemeleri-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2023; *Bir Sevda Türküsü -Şiirler-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2023; *Akşam ve Hüzün -Denemeler-* Merkez Repro Yayınları, Ankara 2023; *Dosta Gideyim -Şiirler-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2023; *Dörtdivan'da Eren Kültürü ve Dörtdivan Erenleri*, Proje Ofset Yayınları, Ankara 2023; *Gerede Erenlerinden Ramazan Dede*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024; *Gerede Bilmeceleri*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024; *Gerede Yazıları Kültür ve Edebiyat*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024; *Gerede'nin Söz Hazinesi Atasözleri-Deyimler-Kelimeler*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024; *Dörtdivan'da Bir Söz Bülbülü Düldül Mevlüt -Mevlüt Ayer'in Hayatı Şahsiyeti ve Sözleri-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024 (İ. H. Akyoloğlu'yla birlikte); *Dîvâne Rüşdî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*, DBY Yayınları, İstanbul 2024; *Şiiri Böyle Söyler Üstâd Türk Edebiyatında Nâ'ilî-i Kadîm Mektebi*, DBY Yayınları, İstanbul 2024; *Avrupa Günlüğü -Bir Eğitim Yolculuğu-*, Merkezrepro Yayınları, Ankara 2024; *Bolu'da Yûnus Emre Kültürü -Bolu'da Yûnus Emre'nin Kültürel Mirası ve Cönklerde Yer Alan Bazı Yûnus Şiirleri-*, Post Yayınları, İstanbul 2024; *İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'da Edebî Tenkit (Son Asır Türk Şairleri ve Divan Mukaddimelerine Göre)*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024; *Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024; *Bolu'da Baba Hızır Makamları -Bolu'da Baba Hızır Kültürü ve Mengen ve Dörtdivan'daki Baba Hızır Makamları*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024, İkinci Baskı, Biyografi.Net Yayıncılık, Ankara 2025; *Dörtdivan'a Şiirler*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024; *Bolulu Mustafa Doğanî Halvetî*, Devran Halvetî Yolunun Âdâbı, Hazırlayanlar: Mustafa Tatcı-Yasin Şen, H Yayınları, İstanbul 2024; *Sevgiliye Mektuplar Sevgiliye Kırk Mektup -Şiirler-*, Merkezrepro Yayınları, Ankara 2024; *Bolulu Mustafa Doğanî Halvetî*, Devran Halvetî Yolunun Âdâbı, Hazırlayanlar: Mustafa Tatcı-Yasin Şen, H Yayınları, İstanbul 2024; *Türkiye'nin Eğitim Meselesi -Eğitim ve Gençlik Yazıları-*, Kırmızılar Yayıncılık (E-Kitap), Eskişehir 2024; *Gerede Yıldırım Beyazıt Camii ve Vakıfları*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2024; *Ömrüm İhtiyar -İhsaniye Masalları-*, Luna Yayınları, Ankara 2024 (S. Üstüntaş ve Ali Sanlı ile birlikte); *Oğuz Kağan Destanı -Manzum Söyleyiş-*, Post Yayınları, İstanbul 2024; *Çatalpınar'da Fındık Kültürü*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025; *Dörtdivan Yazıları*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025; *Hız. Pîr Şeyh Şabân-ı Velî'nin Mürşidi Konrapalı Hayreddin Efendi Hayatı-Çevresi-Halifeleri*, H Yayınları, İstanbul 2025; *Evhahüddîn-i Belyanî, İlâhî Birlik Ahadiyet Risâlesi Tercümesi*, Hazırlayanlar: Mustafa Tatcı-Yasin Şen, H Yayınları, İstanbul 2025; *Güzel Anadolu -Şiirler-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025; *Selimnâme Türk Edebiyatında Yavuz Sultan Selim'e Şiirler*, Kırmızılar Yayıncılık (E-Kitap), Eskişehir 2025; *Bolu Cönkleri-1 İnceleme-Tıpkıbasım*, Hazırlayan: Yasin ŞEN, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025; *Gerede'de Sohbet Kültürü ve Ferfene*, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2025; *Bolu Araştırmaları Kültür ve Edebiyat*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025; *Dil ve Edebiyat Yazıları*, Biyografi Net Yayıncılık, İstanbul 2025; *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları -Makaleler ve Bildiriler-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025; *Bolu Halk Kültüründe Geyik*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2025; *Gerede Manileri*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2026; *Gerede'ye Şiirler*, Merkez Repro

Yayınları, Ankara 2026; *Gerede Masalları*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2026; *Gerede Halkbilimi Araştırmaları Makaleler ve Derlemeler*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2026; *Mustafa Tatcı Kitabı Hayatı, Fikirleri ve Eserlerinden Seçmeler*, H Yayınları, İstanbul 2026; *Bolu'da Halvetîlik -Bolu, Gerede, Mudurnu, Yeniçağa'da Tekkeler ve Sûfiler-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2026; *Babaannemin Sandığı -Hatıralar-*, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2026.